

**SUOMEN VIIDES RAPORTTI
KANSALLISTEN VÄHEMMISTÖJEN SUOJELUA
KOSKEVAN PUITEYLEISSOPIMUKSEN
TÄYTÄNTÖÖNPANOSTA**

Tammikuu 2019

JOHDANTO

Kansallisten vähemmistöjen suojelua koskeva puiteyleissopimus hyväksyttiin Euroopan neuvoston ministerikomiteassa marraskuussa 1994. Suomi on ollut puiteyleissopimuksen osapuolena sen kansainvälisestä voimaantulosta vuodesta 1998 lähtien. Puiteyleissopimuksen numero Suomen säädöskokoelman sopimussarjassa on 1 ja 2/1998.

Puiteyleissopimus on ensimmäinen oikeudellisesti sitova kansainvälinen asiakirja, joka koskee nimenomaisesti kansallisten vähemmistöjen suojelua. Se on myös ensimmäinen kansainvälinen asiakirja, jolla alueellisesti toteutetaan YK:n vuoden 1992 julistusta kansallisiin tai etnisiin, uskonnollisiin ja kielellisiin vähemmistöihin kuuluvien henkilöiden oikeuksista. Puitesopimuksessa määritellään ohjelmaluonteisesti ne periaatteet, jotka velvoittavat jäsenvaltioita suojelemaan kansallisia vähemmistöjä. Vähemmistöryhmiin kuuluvien henkilöiden oikeusolot on saatettava sopimuksen mukaiseen tilaan kansallisella lainsäädännöllä, hallintokäytäntöä muuttamalla tai tekemällä kahden- tai monenvälisiä sopimuksia.

Puiteyleissopimuksen täytäntöönpanoa valvoo Euroopan neuvoston ministerikomitea, jota avustaa neuvoo-antava komitea. Sopimusvaltion on raportoitava määräajoin Euroopan neuvostolle niistä lainsäädännöllisistä, oikeudellisista ja hallinnollisista toimenpiteistä, joilla puiteyleissopimuksessa tunnustettuja periaatteita ja oikeuksia on pantu täytäntöön. Raportissa valtion on vastattava ministerikomitean antamiin, puiteyleissopimuksen täytäntöönpanoa koskeviin suosituksiin. Neuvoo-antava komitea käsittelee raportin ja kerää lisätietoja päätelmiensä tueksi vierailamalla sopimusvaltiossa. Käsittelyn päätteeksi neuvoo-antava komitea antaa ministerikomitealle omat päätelmänsä ja suositusluonnoksensa. Ministerikomitea antaa tämän jälkeen päätöksensä siitä, miten sopimus on pantu täytäntöön kyseisessä valtiossa ja suosittaa mahdollisia lisätoimenpiteitä.

Tämä on Suomen hallituksen viides määräaikaisraportti puiteyleissopimuksen täytäntöönpanosta. Raportti kattaa ajanjakson tammikuusta 2015 tammikuuhun 2019.

Lisätietoja

Lisätietoja ihmisoikeussopimuksista ja niiden täytäntöönpanon valvontaan liittyvästä määräaikaisraportoinnista voi tiedustella ulkoministeriön ihmisoikeustuomioistuin- ja -sopimusasioiden yksiköstä, jonka yhteystiedot ovat:

Ulkoministeriö
Oikeuspalvelu
Ihmisoikeustuomioistuin- ja -sopimusasioiden yksikkö (OIK-40)
sähköposti: OIK-40@formin.fi

SISÄLLYS

JOHDANTO	2
OSA I - TIETOISUUS NELJÄNNEN VALVONTAKIERROKSEN TULOKSISTA	6
A. NELJÄNNEN VALVONTAKIERROKSEN TULOSTEN JULKISTAMINEN	6
B. NELJÄNNEN VALVONTAKIERROKSEN TULOSTEN SEURANTA	6
C. KANSALAISSYHTEISKUNNAN OSALLISTUMINEN PUITEYLEISSOPIMUKSEN TÄYTÄNTÖÖNPANOON JA TOIMENPITEET OSALLISTUMISEN KEHITTÄMISEKSI	7
D. MUUT TOIMENPITEET TIETOISUUDEN LEVITTÄMISEKSI YLEISSOPIMUKSESTA	7
<i>Kansallinen perus- ja ihmisoikeustoimintaohjelma 2017-2019</i>	7
<i>Puiteyleissopimukseen liittyvät tapahtumat Suomessa</i>	8
<i>Puiteyleissopimuksen soveltamisalaan kuuluvat vähemmistöt</i>	8
OSA II – VÄLITTÖMIÄ TOIMENPITEITÄ EDELLYTTÄVÄT SUOSITUKSET	8
A. VÄLITTÖMIÄ TOIMENPITEITÄ EDELLYTTÄVÄT MINISTERIKOMITEAN SUOSITUKSET	8
SUOSITUS 1 – RAKENTAVA KORKEAN TASON VUOROPUHELU SAAMELAISTEN KANSSA, SAAMELAISTEN KOTISEUTUALUEEN MAAOIKEUSKYSYMYKSET, SAAMEN KIELEN OSAAMISEN VAHVISTAMINEN JA SAAMELAISTEN KULTTUURI-IDENTITEETIN VAHVISTAMINEN	9
<i>Saamelaiskäräjälakitoimikunta</i>	9
<i>Kansainvälisen työjärjestön yleissopimus nro 169 ja Metsähallituslain muuttaminen</i>	9
<i>Saamelaisasioita käsittelevä sovintoprosessi</i>	10
<i>Saamelaiskäräjälain mukaisen neuvotteluvuorituksen edistäminen</i>	11
<i>Oikeuskanslerin ratkaisu saamelaiskäräjälain neuvotteluvollisuudesta</i>	11
<i>Porotalouden neuvottelufoorumi</i>	12
<i>Eurooppalaisen kulttuuriperinnön teemavuosi</i>	13
<i>Lapsiasiavaltuutetun tapaamiset saamelaisnuorten kanssa</i>	13
SUOSITUS 2 – KANSALLISKIELISTRATEGIAN TOIMEENPANO	13
<i>Kansalliskielistrategian toimintasuunnitelma</i>	13
<i>Kansalliskieliverkosto</i>	14
<i>Kieli-indikaattorit</i>	14
<i>Kielten näkyvyys viranomaisten tuottamissa mediasisällöissä – indikaattorit</i>	14
<i>Ohje kielellisten vaikutusten arviointiin</i>	15
<i>Oikeusministeriön koulutusmateriaali kielellisistä oikeuksista</i>	15
<i>Kieliryhmien huomioiminen julkisen hallinnon tietojärjestelmien kehittämisessä</i>	15
<i>Molempi parempi -kampanja</i>	15
<i>Ruotsalaisuuden päivä</i>	15
SUOSITUS 3 – ETNISTEN RYHMIEN VÄLISTEN ENNAKKOLUULOJEN JA JÄNNITTEIDEN ILMAPIIRIN LIENNYTTÄMINEN	15
<i>Kansallinen rikosentorjuntaohjelma 2016–2020</i>	16
<i>Onko Suomi maailman turvallisin maa kaikille?</i>	16
<i>Valtion toinen kotouttamisohjelma 2016 - 2019</i>	16
<i>Merkityksellinen Suomessa -toimintaohjelma</i>	17
<i>Against Hate -hanke</i>	18
<i>TRUST –hyvät väestösuhteet Suomessa -hanke</i>	18
<i>PROXIMITY –hanke</i>	18
<i>Good Practice -hanke</i>	19
<i>Poliisin toimia viharikosten torjunnassa ja tutkinnassa</i>	19
<i>Vihapuheidon ja -rikosten torjuntaan liittyvän toimintasuunnitelman valmistelua koskeva työryhmä</i>	20
<i>Vähemmistöjen edustajien rekrytointi poliisin palvelukseen</i>	20
<i>Viharikosseminaari</i>	21
<i>Tuki ammatillisen koulutuksen järjestäjille</i>	21
<i>Taiteen edistämiskeskuksen vihapuheen ja rasmin vastainen erityisohjelma</i>	22
SUOSITUS 4 – TEHOKKAAN JA OSALLISTAVAN PÄÄTÖKSENTEKOON LIITTYVÄN VIESTINNÄN, KUULEMISEN JA VAIKUTTAMISEN KANAAN TARJOAMINEN VÄHEMMISTÖRYHMILLE	22
<i>Kieliasian neuvottelukunta</i>	22
<i>Kieliasian neuvottelupäivä</i>	22
<i>Liikenteen ja viestinnän digitaaliset palvelut esteettömiksi - toimenpideohjelma</i>	22

III OSA - MUUT TOIMENPITEET PUITEYLEISSOPIMUKSEN TÄYTÄNTÖÖNPANON KEHITTÄMISEKSI 24

B. PUITEYLEISSOPIMUKSEN TÄYTÄNTÖÖNPANO ARTIKLOITTAIN	24
1 ARTIKLA	24
Suomen tuki YK:n alkuperäiskansatyölle	24
2 ARTIKLA	24
3 ARTIKLA	24
Väestökisterijärjestelmän muuttaminen	25
4 ARTIKLA	25
Suositus – Tuen antaminen yhdenvertaisuusvaltuutetun toimistolle	25
Yhdenvertaisuusvaltuutetun toimiston resurssit	26
Romanit ja asuminen	26
Romanilapset, -nuoret ja -perheet osana lapsi- ja perhepalvelujen muutosohjelmaa – selvitys	27
Saamenkielisten lasten, nuorten ja perheiden palveluiden nykytilan kartoitus	27
Ruotsinkielisten lasten ja perheiden palveluiden kartoitus	28
5 ARTIKLA	28
Suositus – kansallisen romanipoliittisen ohjelman täytäntöönpano	28
Ensimmäisen romanipoliittisen ohjelman vaikutuksista	28
Suomen toinen romanipoliittinen ohjelma vuosiksi 2018–2022	29
MAARO-ohjelmat	29
Romaniväestön työllistymistä ja työllistymisen esteitä koskeva seurantaselvitys	29
Opetushallituksen selvitykset romanilasten osallisuudesta	30
Au mensa – Tule mukaan -projekti	30
Romanien koulutus	30
Romanikielen opettajat	31
Euroopan sosiaalirahaston –rahoitushankkeet romanien koulutukseen	32
Lapsiasiavaltuutetun tapaamiset romaninuorten kanssa	32
Tataarikulttuurin edistäminen	32
Saamen kielen elvyttämisohjelma	33
Karjalan kielen elvyttämisohjelma	33
6 ARTIKLA	33
Asenneilmapiiri	34
Poliisin tietoon tullut viharikollisuus	34
Antisemitismi	35
Vähemmistöjen kokema sukupuoleen liittyvä vihapuhe	36
Koulutus viharikosten torjunnasta	36
Suvaitsevuus ja kulttuurien välinen vuoropuhelu	36
Asiantuntijatyöryhmä vihapuheen ja nettikiusaamisen torjumiseksi	37
Ahvenanmaan yhdenvertaisuusvaltuutettu	37
Terveysten- ja sairaanhoito Ahvenanmaalla	38
Ahvenanmaan poliisiviranomainen	39
Ruotsinkielinen poliisien koulutus	39
Määräykset ja ohjeet	40
Kiusaamiseen puuttuminen ja hyvinvoinnin edistäminen kouluissa	40
Kuntaliiton tuki kunnille yhdenvertaisuuslain toteuttamisessa	41
Vähemmistöryhmiin kuuluvien lasten koulukiusaamisesta	41
Hanke lasten ja nuorten osallistumisoikeuksien arviointityökalun testaamiseksi	41
7 ARTIKLA	42
Esitys kokoontumislain muutokseksi	42
Työryhmä uskonnollisesta ja kulttuurisesta vuoropuhelusta	42
8 ARTIKLA	43
Pienten uskontojen opetus	43
Suomen ortodoksisen kirkon tuki saamelaisalueelle	43
Poikien ei-lääketieteellinen ympärileikkaus	43
9 ARTIKLA	44
Mediapoliittinen ohjelma	45
Valtakunnalliset vähemmistökieliset sanomalehdet ja sähköiset julkaisut	45
Ruotsinkielinen media	45
Venäjänkieliset mediankäyttäjät	45
Karjalankielinen media	45
10 ARTIKLA	46

Suositus – sosiaali- ja terveydenhuollon palvelujen saatavuus ensimmäisellä kielellä, erityisesti ruotsin ja saamenkielellä	46
Kertomus kiellainsäädännön soveltamisesta 2017	46
Oikeuskanslerin ratkaisemista ruotsin kieltä koskevista kanteluista	48
Oikeuskanslerin ratkaisut koskien lainvalmistelun kielikysymyksiä	49
Eduskunnan oikeusasiamiehen ratkaisuja koskien vähemmistökieliä	50
Kielelliset oikeudet sosiaali- ja terveyspalveluissa	50
Kielibarometri 2016	51
Saamebarometri 2016	51
Saamenkielisten sosiaali- ja terveyspalvelut	52
Valtionavustus saamenkielisten sosiaali- ja terveyspalvelujen saatavuuden turvaamiseksi	52
Romanien terveyspalvelut	53
Kielellisten oikeuksien toteuttaminen hankinnoissa	53
11 ARTIKLA	53
Suositus – Moni-identiteetin ja useisiin eri kielyhteisiin kuuluminen ilmoittaminen väestötietojärjestelmässä	53
Moni-identiteetti väestötietojärjestelmässä	53
Nimien merkkiongelmat tietojärjestelmissä	55
Eduskunnan apulaisoikeusasiamiehen antama huomautus Väestörekisterikeskukselle	55
12 ARTIKLA	55
Suositus – opetuksen hajasijoittaminen, opetussuunnitelmien etninen moninaisuus, opettajien koulutus ottamaan huomioon moninaisuus	55
Opetussuunnitelmien valtakunnalliset perusteet	55
Opettajien täydennyskoulutus	57
Rainbow Rights –hanke	57
Saamen kielen etäopetusta hyödyntävän opetuksen kehittämishanke	57
Saamenkielisen oppimateriaalin tuottaminen	58
13 ARTIKLA	58
14 ARTIKLA	58
Suositus – pääsy saamenkieliseen koulutukseen saamelaisten kotiseutualueella ja muualla maassa	59
Saamen kielen kielipesätoiminta	59
Saamen kielen perusopetus	60
Saamenkieliset koulut	61
Etäyhteyksiä hyödyntävä saamen kielen opetus	61
Saamen kielten ja saamenkielisen aineenopetuksen aineenopettajakoulutus	61
Saamenkielinen lastentarhanopettajakoulutus	62
Saamenkielinen ammatillinen koulutus	62
Saamenkielisen opetuksen järjestäminen	62
Ruotsin kielen osaamisen turvaaminen kansalliskielistrategian toimeenpanossa	63
Viestintä ja vuorovaikutus äidinkielellä ammatillisissa perustutkinnoissa	63
Ruotsinkielinen opetus ammattikoulutuksessa	63
Ruotsin kielen säädöskääntämisen koulutus	64
15 ARTIKLA	64
Suositus – mahdollisuus osallistua julkiseen elämään ja työllistyä julkishallinnon palvelukseen	64
Syrjinnän valvonta työelämässä	64
Venäjänsuomalaiset ja venäjänkieliset Suomen työmarkkinoilla	65
Etnisten suhteiden neuvottelukunta	66
Kansalaisaloitelain uudistaminen	67
Demokratiapoliittinen toimintaohjelma 2017-2019	67
16 ARTIKLA	68
Kielelliset oikeudet sosiaali- ja terveyspalvelujen palvelurakenteen uudistuksessa	68
Saamenkieliset sosiaali- ja terveyspalvelut sosiaali- ja terveyspalvelujen palvelurakenteen uudistuksessa	69
Sosiaali- ja terveyspalvelujen uudistuksen valinnanvapauskokeilujen yhdenvertaisuusvaikutuksia	69
Kansalliskielistrategian toimitasuunnitelman toimenpiteet kielellisten oikeuksien edistämiseksi sosiaali- ja terveydenhuollossa	69
17 ARTIKLA	70
18 ARTIKLA	70
Pohjoismainen saamelaissopimus	70
19 ARTIKLA	71
LIITTEET	71

OSA I - TIETOISUUS NELJÄNNEN VALVONTAKIERROKSEN TULOISTA

A. NELJÄNNEN VALVONTAKIERROKSEN TULOSTEN JULKISTAMINEN

1. Puiteyleissopimus ja sen suomen- ja ruotsinkieliset käännökset on julkaistu Suomen säädöskokoelman sopimussarjassa. Säädöskokoelma on saatavilla suurimmissa julkisissa kirjastoissa. Lisäksi puiteyleissopimuksen sopimusteksti on saatavilla valtion säädöstietopankista FINLEX:istä¹ ja ulkoministeriön Internet-sivuilta², joilla sopimusteksti on myös pohjoismaaksi. Internetiä voi käyttää maksutta yleisissä kirjastoissa.
2. Puiteyleissopimuksen täytäntöönpanoa koskevat hallituksen raportit on julkaistu ulkoministeriön Internet-sivuilla, jossa puiteyleissopimuksella on oma sivunsa³. Sivuilta löytyvät myös neuvoo-antavan komitean Suomea koskevat raportit, hallituksen antamat kommentit näihin raportteihin sekä ministerikomitean suositukset neljällä kielellä (englanti, suomi, ruotsi ja pohjoissaame).
3. Neljännen valvontakierroksen suositukset käännettiin heti niiden hyväksymisen jälkeen molemmille kansalliskielille eli suomeksi ja ruotsiksi. Ne lähetettiin 11.4.2017 laajalti tiedoksi muun muassa tasavallan presidentin ja valtioneuvoston kansliaan, kaikille ministeriöille, eduskunnalle ja sen oikeusasiamiehelle, oikeuskanslerin virastoon, valtakunnansyyttäjänvirastoon, korkeimmalle oikeudelle, korkeimmalle hallinto-oikeudelle, erityisvaltuutetuille, neuvottelukunnille, kirkkoille ja uskonnollisille yhdyskunnille, Svenska Finlands folktingeille, Saamelaiskäräjille, Suomen Kuntaliitolle, ihmisoikeuksiin keskittyneille tutkimusinstituuteille sekä useille vähemmistöjä edustaville kansalaisjärjestöille. Läheteessä toivottiin, että jakelussa mukana olleet tahot jakaisivat ministerikomitean antamia suosituksia keskuudessaan mahdollisimman laajasti.
4. Ulkoministeriön oikeuspalvelun ihmisoikeustuomioistuin- ja -sopimusasiain yksikkö toimittaa pyydettyä sopimustekstiin, sen voimaansaattamiseen liittyviin säädöksiin sekä puiteyleissopimuksen täytäntöönpanon valvontaan liittyvää materiaalia, sekä vastaa puiteyleissopimuksen oikeuksia ja velvoitteita koskeviin tiedusteluihin. Yksikön yhteystiedot on ilmoitettu tämän raportin johdanto-osassa.

B. NELJÄNNEN VALVONTAKIERROKSEN TULOSTEN SEURANTA

5. Ministerikomitean puiteyleissopimuksen täytäntöönpanoa koskevista lopullisista päätelmistä ja suosituksista on tiedotettu eri viranomaistahoille, joiden piirissä vastuu mahdollisista toimenpiteistä jakaantuu erikseen kullekin hallinnonalalle.
6. Suositukset on esitelty valtioneuvoston perus- ja ihmisoikeusyhteyshenkilöiden verkostossa, jossa on edustajat kaikista ministeriöistä, vuonna 2017. Verkoston työhön osallistuvat

¹ <http://www.finlex.fi>

² <https://um.fi>

³ https://um.fi/euroopan-neuvoston-voimassa-olevat-ihmisoikeussopimukset/-/asset_publisher/7eBEhF08kjVG/content/kansallisten-vahemmistojen-suojelua-koskeva-puiteyleissopimus-1995-

myös oikeuskanslerinviraston, eduskunnan oikeusasiamiehen kanslian ja Ihmisoikeuskeskuksen edustajat. Verkosto seuraa erityisesti kansallisen perus- ja ihmisoikeustoimintaohjelman 2017–2019 toteuttamista.

C. KANSALAISSYHTEISKUNNAN OSALLISTUMINEN PUITEYLEISSOPIMUKSEN TÄYTÄNTÖÖNPANOON JA TOIMENPITEET OSALLISTUMISEN KEHITTÄMISEKSI

7. Puiteyleissopimuksen soveltamisalaan kuuluvia asioita käsitellään muun muassa yhdenvertaisuusasioiden neuvottelukunnassa, kieliasioiden neuvottelukunnassa, romaniasioiden neuvottelukunnassa sekä etnisten suhteiden neuvottelukunnassa, joihin osallistuvat viranomaiset ja vähemmistöjen edustajat.

8. Puiteyleissopimuksen neljännen valvontakierroksen suosituksista järjestettiin pyöreän pöydän keskustelu ulkoministeriössä 11.12.2018. Neuvoa-antavasta komiteasta keskusteluun osallistui jäsen Detlev REIN. Keskustelussa apulaisoikeuskansleri ja yhdenvertaisuusvaltuutettu kertoivat valvontatyössään esille nousseista kansallisten vähemmistöjen oikeuksien toteutumiseen liittyneistä haasteista. Kommenttipuheenvuoroja esittivät ruotsinkielisten, saamelaiden, romanien, tataarien ja karjalankielisten edustajat. Lisäksi ministeriöt kertoivat ajankohtaisista puiteyleissopimuksen soveltamisalaan liittyvistä hankkeistaan.

9. Luonnos hallituksen neljänneksi määräaikaisraportiksi laadittiin ulkoministeriössä. Raporttia varten pyydettiin aineistoa kaikilta kansallisilta vähemmistöryhmiltä. Raporttiluonnoksesta järjestettiin keskustelutilaisuus ulkoministeriössä 29.1.2019. Tilaisuuteen osallistui valtiovarainministeriön, oikeusministeriön, sosiaali- ja terveysministeriön, opetus- ja kulttuuriministeriön, ympäristöministeriön, opetushallituksen, Suomen Kuntaliiton, Svenska Finland's Folktingetin ja usein eri kansalaisjärjestöjen edustajia.

D. MUUT TOIMENPITEET TIETOISUUDEN LEVITTÄMISEKSI YLEISSOPIMUKSESTA

Kansallinen perus- ja ihmisoikeustoimintaohjelma 2017-2019

10. Neuvoa-antava komitea kehotti Suomea koskevassa neljännessä raportissaan (kappale 32) viranomaisia varmistamaan, että vähemmistöjen oikeudet pysyvät painopisteiden joukossa myös toisessa kansallisessa perus- ja ihmisoikeustoimintaohjelmassa.

11. Suomen toinen kansallinen perus- ja ihmisoikeustoimintaohjelman 2017–2019 hyväksyttiin valtioneuvoston periaatepäätöksenä 16.2.2017⁴. Toimintaohjelman tavoitteena on edistää perustuslailla säädettyä julkisen vallan velvoitetta turvata perusoikeuksien ja ihmisoikeuksien toteutuminen. Toimintaohjelman toimenpiteillä pyritään puuttumaan havaittuihin perus- ja ihmisoikeusongelmiin ja täydentämään eri politiikkasektoreilla tehtävää perus- ja ihmisoikeuksia edistävää työtä.

12. Toimintaohjelman painopistealueita ovat perus- ja ihmisoikeuskasvatus ja -koulutus, yhdenvertaisuus, itsemääräämisoikeus sekä perusoikeudet ja digitalisaatio. Toimintaohjelma sisältää yhteensä 43 hanketta, jotka jakautuvat kaikkien ministeriöiden hallinnonaloille. Ohjelma sisältää hankkeita niin saamelaisosaamisen vahvistamisesta (hanke 1.1.3), opetushenkilöstön valmiuksista puuttua vihapuheeseen ja rasistiseen käytökseen (hanke 1.2.1), yhdenver-

⁴ http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/79277/OM_9_2017.pdf?sequence=1&isAllowed=y

taisuussuunnittelun tukemisesta niin valtioneuvoston tasolla (hanke 2.1.1) kuin liikuntajärjestöissäkin (hanke 2.1.3) sekä yhdenvertaisuuden edistämisestä työelämässä (hanke 2.1.4). Toimintaohjelma sisältää hankkeita myös romanien (2.5.4) ja saamelaisten oikeuksista (3.5.1).

13. Puiteyleissopimus ja sen täytäntöönpanoon liittyvät suositukset ovat toimintaohjelmassa kolmen hankkeen oikeusperustana: (1) valtioneuvoston kapasiteetin lisääminen arvioida yhdenvertaisuuden toteutumista, tunnistaa ja puuttua syrjintään sekä edistää yhdenvertaisuutta; (2) Rainbow Rights -hankkeen Kuntaliiton osuudessa tehty kuntien yhdenvertaisuussuunnittelun tukeminen; ja (3) TRUST – hyvät väestösuhteet Suomessa.

Puiteyleissopimukseen liittyvät tapahtumat Suomessa

14. Ulkoministeriö järjesti 8.12.2017 yhdessä Hanasaaren kulttuurikeskuksen ja Minority Rights Group Finlandin kanssa *Ruotsi ja Suomi – Ongelmatapauksia Euroopan vähemmistökielikartalla?* -seminaariin. Seminaarin yhteydessä julkaistiin Suomi 100 –hankkeen julkaisu kansallisista vähemmistöistä.⁵

Puiteyleissopimuksen soveltamisalaan kuuluvat vähemmistöt

15. Vuoden 2017 lopussa Suomen väkiluku oli 5 513 130. Suomen kansalliskielten, suomen ja ruotsin osalta, äidinkieleltään suomenkielisiä oli 4 848 761 ja ruotsinkielisiä 289 052. Väestörekisterin mukaan saamenkielisiä oli 1 992. Suomessa saamelaisten lukumääräksi arvioidaan kuitenkin noin 10 000. Heistä yli 60 prosenttia asuu kotiseutualueen ulkopuolella. Inarinsaamen puhujien lukumäärä on tasaisessa nousussa ollen nyt noin 300-400. Koltansaamen puhujia on noin 300.

16. Venäjänkielisiä oli 77 177 ja vironkielisiä 49 590. Romaneja on arviolta noin 10 000. Romanikieli on mahdollista merkitä äidinkieleksi väestötietoihin. Tätä mahdollisuutta ei kuitenkaan ole hyödynnetty käytännössä juuri lainkaan. Suomen tataareja on noin 800-900, joista taatarikielen taitajia on vain murto-osa. Suomen juutalaiseen yhteisöön kuuluu noin 1 800 jäsentä. Jiddiřh on vaarassa kadota Suomessa, sillä äidinkielenään sitä puhuvia on enää vain parikymmentä henkilöä. Karjalan kielen taitajia, lähinnä entisiä rajakarjalaisia ja heidän jälkeläisiään, on arvioitu olevan noin 5 000. Suomenkarjalaisia puhujia on arviolta vajaat 3 000 ja Venäjän karjalaisalueelta muuttaneita reilut 2 000 henkilöä. Lisäksi kieltä jonkin verran taitavia arvioidaan olevan noin 20 000.

OSA II – VÄLITTÖMIÄ TOIMENPITEITÄ EDELLYTTÄVÄT SUOSITUKSET

A. VÄLITTÖMIÄ TOIMENPITEITÄ EDELLYTTÄVÄT MINISTERIKOMITEAN SUOSITUKSET

17. Tässä osiossa kerrotaan niistä toimenpiteistä, joihin on ryhdytty välittömiä toimenpiteitä edellyttäneiden ministerikomitean antamien suositusten täytäntöönpanossa.

⁵ <https://suomifinland100.fi/project/suomen-kansalliset-vahemmistot-kulttuurien-ja-kielten-rikkautta/?lang=en>

Suositus 1 – rakentava korkean tason vuoropuhelu saamelaisten kanssa, saamelaisten kotiseutualueen maa- ja metsätalouden kehittäminen, saamen kielen osaamisen vahvistaminen ja saamelaisten kulttuuri-identiteetin vahvistaminen

Käynnistetään rakentava korkean tason vuoropuhelu saamelaisten kanssa, mahdollisesti hallituksen johtamalla foorumilla, jotta varmistetaan kaikkien osapuolten etujen huomioon ottaminen asianmukaisesti sekä kansallisessa lainsäädännössä että ratifioimalla ILO:n yleissopimus nro 169 alkuperäis- ja heimokansoista; vahvistetaan saamen kielten osaamista, ylläpidetään ja kehitetään saamelaisten kotiseutualueella mutta myös sen ulkopuolella asuvien saamelaisten kulttuuri-identiteettiä.

Saamelaiskäräjälakitoimikunta

18. Saamelaiskäräjät on korostanut tarvetta uudistaa saamelaiskäräjistä annettua lakia (974/1995) ja aktiivinen vuoropuhelu asian edistämiseksi on ollut käynnissä. Oikeusministeriö asetti Saamelaiskäräjien kanssa käytyjen neuvottelujen jälkeen marraskuussa 2017 Saamelaiskäräjälakitoimikunnan, jonka tehtävänä oli valmistella Saamelaiskäräjistä annetun lain uudistamista. Hallituspuolueet ja Saamelaiskäräjät olivat edustettuina toimikunnassa. Lain muutosten valmistelua tukemaan asetettiin lisäksi parlamentaarinen seurantaryhmä.

19. Toimikunnan työn perustana olivat perusoikeudet ja muut perustuslain asettamat velvoitteet, Suomea sitovat kansainväliset ihmisoikeussopimukset sekä YK:n alkuperäiskansojen oikeuksien julistus. Työssä otettiin huomioon myös parafoitu Pohjoismainen saamelaissopimus sekä ILO 169 –sopimus (itsenäisten maiden alkuperäis- ja heimokansoja koskeva Kansainvälisen työjärjestön (ILO) yleissopimus nro 169).

20. Saamelaiskäräjälain uudistamisessa keskeinen kysymys oli lain sisältämä saamelaisen määritelmä ja siihen pohjautuva oikeus äänestää saamelaiskäräjien vaaleissa. Myös saamelaisten osallistumisoikeuksien vahvistaminen oli olennaista. Toimikunnan valmisteleva esitysluonnos sisälsi muutoksia vaalisääntöihin, muun muassa eri alueiden edustusta turvaaviin kiintiöihin.

21. Saamelaiskäräjälakitoimikunnan valmisteleva esitysluonnos saamelaiskäräjälain muuttamiseksi lähetettiin laajalle lausuntokierrokselle kesäkuussa 2018 ja esitetyistä lausunnoista laadittiin yhteenveto. Saamelaiskäräjien kokous päätti 24.9.2018, ettei se hyväksy esitystä saamelaiskäräjälain muutoksesta. Ongelmallisena Saamelaiskäräjien kokous piti erityisesti siirtymäaikaa, joka olisi merkinnyt, että seuraavat Saamelaiskäräjien vaalit olisi pidetty nyky-lain (3 §) mukaisen määritelmän mukaisesti ja ehdotettua uutta oikaisulautakuntaa.

22. Hallitus katsoo, että sillä ei ole edellytyksiä viedä lakiesitystä eteenpäin ilman Saamelaiskäräjien hyväksyntää. Saamelaiskäräjälain uudistus olisi sisältänyt keskeisiä muutoksia saamelaisten omaa kieltään ja kulttuuriaan koskevaan itsehallintoon.

Kansainvälisen työjärjestön yleissopimus nro 169 ja Metsähallituslain muuttaminen

23. Hallituksen esitys ILO 169-sopimuksen hyväksymiseksi ja Metsähallituslain muuttamiseksi annettiin eduskunnalle marraskuussa 2014 (HE 264/2014 vp). Ratifiointiesitys jätettiin eduskunnassa pöydälle, eikä esitystä ehditty käsitellä ennen eduskuntavaaleja. Koska kyseessä on kansainvälisen sopimuksen hyväksymistä koskeva esitys, se on edelleen vireillä eduskunnassa. Hallitus on saanut eduskunnalta lisäaikaa esityksen käsittelylle vuoden 2018 loppuun asti.

24. Hallituksen esitys on teknisesti vanhentunut muun muassa metsähallituslain muutoksen osalta, sillä vireillä oleva lainmuutos ei ole enää yhdistettävissä tällä hetkellä voimassa olevaan metsähallituslakiin. Esitystä ei voida siten viedä eteenpäin ilman uutta valmistelua, mihin ei ole enää ajallista mahdollisuutta keväällä 2019 päättyvällä vaalikaudella. Esityksen vanhentumisen ja vaalikauden päättymisen vuoksi hallitus päätti vetää esityksen pois eduskunnasta. Asiassa on oltu yhteydessä saamelaiskäräjiin. Esityksen vetäminen pois eduskunnasta ei tarkoita kannanottoa siihen, ratifioidaanko sopimus myöhemmässä vaiheessa. Uusi valmistelu on mahdollista aloittaa vaalien jälkeen, mikäli seuraava hallitus näin linjaa yhteisymmärryksessä saamelaiskäräjien kanssa.

25. Kansallisen keskustelun ja päätöksenteon tueksi hallitus tilasi oikeusvertailevan tutkimusraportin muiden valtioiden tekemistä ratkaisuihin alkuperäiskansojen oikeuksien osalta. Laaja tutkimusraportti ”*Actualising Sámi rights – International Comparative Research*” julkaistiin tammikuussa 2017⁶.

Saamelaisasioita käsittelevä sovintoprosessi

26. Hallitus on käynnistänyt lokakuussa 2017 saamelaisasioita käsittelevän sovintoprosessin valmistelun. Aloite totuus- ja sovintokomission asettamiselle on tullut saamelaiskäräjiltä. Saamelaiskäräjät on huhtikuussa 2016 hyväksytyssä toimintaohjelmassaan kirjannut yksityiskohtaiseksi tavoitteeksi saamelaisten oikeusaseman ja itsemääräämisoikeuden kehittämisen ja tämän tavoitteen toteuttamiseksi totuuskomitean perustamisen. Helmikuussa 2018 järjestettiin kansainvälinen seminaari, jonka tavoitteena oli saada tietoa muiden valtioiden menettelyistä ja luoda pohjaa tulevalle työlle. Osana valmistelua järjestettiin laaja kuulemiskiertue Saamenmaalla ja Suomen suurimmissa kaupungeissa 2.5.–29.6.2018.

27. Kuulemiskiertueen myötä selvisi, että saamelaiset pitävät totuus- ja sovintokomission prosessia hyvänä ajatuksena, mutta heillä on kuitenkin vahva epäluottamus sitä kohtaan, että Suomen valtio olisi selvittämässä alkuperäiskansa saamelaisten kohtaamia vääryyksiä vilpittömin mielin.

28. Kuulemiskierroksen aikana kerättiin tietoa alkuperäiskansa saamelaisilta siitä, mitä ajatuksia Suomessa valmistelussa oleva sovintoprosessi herättää, mitä mahdollisesti asetettavan komission tulisi tutkia ja minkälaisiin komissaareihin eli komission johtohenkilöihin alkuperäiskansa saamelaisilla olisi luottamusta.

29. Osana saamelaisten asioita koskevan sovintoprosessin valmistelua julkaistussa raportissa kuulemiskiertueelta kerätty materiaali on esitetty sellaisenaan, mutta anonymisoituna. Raportti⁷ on julkaistu viidellä kielellä (pohjoissaame, inarinsaame, koltansaame, suomi ja ruotsi) ja erikseen englanniksi.⁸

30. Saamelaiskäräjät on päättänyt kokouksessaan 18.12.2018, että he ovat valmiita eteneämään totuus- ja sovintoprosessin kanssa.

31. Valtioneuvoston kanslia ja oikeusministeriö yhteistyössä Suomen saamelaiskäräjien kanssa ovat kartoittamassa, miten sovintoprosessi (komissio) tulisi panna toimeen ja millainen

⁶ https://tietokayttoon.fi/documents/10616/3866814/4_Saamelaisten+oikeuksien+toteutuminen+kansainv%C3%A4linen+oikeusvertaileva+tutkimus/e765f819-d90c-4318-9ff0-cf4375e00688?version=1.0

⁷ http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/161165/14_18_Saamelaisten%20asioita%20koskeva%20sovintoprosessi_WEB.pdf?sequence=1&isAllowed=y

⁸ <http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/161203>

itse prosessista vastaavan riippumattoman komission tehtävä ja kokoonpano tulisi olla. Varsinainen komission asettaminen siirtyy seuraavalle hallitukselle.

32. Suomessa valmistettava sovintoprosessi pohjautuu 1970-luvulla syntyneeseen kansainväliseen totuus- ja sovintokomissioinstituutioon. Kansainvälisesti totuuskomissioiksi (*truth commission*) tai totuus- ja sovintokomissioiksi (*truth and reconciliation commission*) kutsutaan menettelyjä, joissa tarkastellaan historiassa tapahtuneita vääryyksiä ja pyritään totuuden elisen, mitä on tapahtunut, selvittämällä muun muassa estämään se, että näitä vääryyksiä ei enää tapahtuisi.

Saamelaiskäräjälain mukaisen neuvotteluelvoitteen edistäminen

33. Saamelaiskäräjälain 9 §:n mukaan viranomaisilla on neuvotteluelvoite saamelaiskäräjien kanssa tietyissä asioissa, jotka vaikuttavat saamelaisten asemaan alkuperäiskansana. Oikeusministeriö valmisteli yhdessä saamelaiskäräjien kanssa muistion, johon kerättiin hyviä käytäntöjä neuvotteluelvollisuuden toteuttamisesta⁹.

34. Muistiossa painotetaan, että neuvottelumenettelyn tarkoituksen on aito, oikea-aikainen ja yhteisymmärrykseen pyrkivä keskustelu. Joissain tilanteissa viranomaiset ovat katsooneet tavanomaisen lausuntokierroksen riittävän neuvotteluelvollisuuden täyttämiseksi. Neuvotteluelvollisuuden tarkoitus aidosta vuoropuhelusta ei kuitenkaan tällöin toteudu.

Oikeuskanslerin ratkaisu saamelaiskäräjälain neuvotteluelvollisuudesta

35. Oikeuskansleri valvoo tehtävässään perustuslain mukaan, kuinka perus- ja ihmisoikeudet toteutuvat Suomessa. Tähän sisältyy myös sen valvominen, kuinka viranomaiset noudattavat Suomea velvoittavia kansainvälisiä sopimuksia ja Suomea sitovaa EU-oikeutta.

36. Vähemmistöjen suojeluun liittyvät kysymykset tulevat oikeuskanslerin työssä esiin osana perustuslaissa oikeuskanslerin toimivaltaa koskevassa perus- ja ihmisoikeusvalvonnassa kanteluihin annettavissa ratkaisuisa sekä valtioneuvoston valvonnassa pääasiallisesti lainsäädäntöehdotuksista annetuissa lausunnoissa. Kanteluissa esiin tulevat kysymykset koskevat usein kielellisten oikeuksien toteutumista sekä yhdenvertaisuutta. Myös saamelaisiin liittyvä kantelu on käsitelty ja ratkaistu raportointikaudella seuraavassa kappaleessa selostetun mukaisesti.

37. Ratkaisussa (OKV/12/21/2016) oli kyse saamelaiskäräjälain mukaisten neuvottelujen oikea-aikaisuudesta. Maa- ja metsätalousministeriö oli varannut Saamelaiskäräjille mahdollisuuden saamelaiskäräjälain mukaisille neuvotteluille Tenojoen kalastussopimuksesta syyskuussa 2016. Neuvottelut pidettiin vasta sen jälkeen, kun kalastussopimus Suomen ja Norjan välillä oli jo allekirjoitettu. Apulaisoikeuskansleri katsoi, että neuvottelut sopimuksesta ja sen sisällöstä olisi tullut pitää ennen Suomen ja Norjan välisten neuvottelujen päättymistä, jotta Saamelaiskäräjille lailla taattu vaikuttamismahdollisuus olisi ollut aito. Apulaisoikeuskansleri katsoi, ettei asian käsittely ollut myöskään hyvän hallinnon näkökulmasta asianmukaista.

Metsähallituksen neuvottelut Saamelaiskäräjien kanssa

⁹ https://oikeusministerio.fi/artikkeli/-/asset_publisher/oikeusministeriolta-muistio-hyvista-tavoista-toteuttaa-saamelaiskäräjälain-neuvotteluelvoitetta

38. Metsähallituksesta annetun lain (234/2016) 39 §:n mukaan Metsähallituksen hallinnassa olevan valtion alueiden käyttöä koskevan päätöksenteon apuna paikallisen väestön aseman huomioon ottamiseksi ja toimintojen yhteensovittamisen edistämiseksi on maakunta- tai kuntakohtaisia neuvottelukuntia. Saamelaiden kotiseutualueeseen kokonaisuudessaan kuuluvaan kuntaan asetetaan kuntakohtaiset neuvottelukunnat, joiden tehtävänä on käsitellä valtion maa- ja vesialueiden sekä niihin kuuluvien luonnonvarojen kestävää käyttöä ja hoitoa.

39. Metsähallitus on käynyt saamelaiskäräjistä annetun lain (974/1995) 9 §:n mukaisia neuvotteluja seuraavista asioista:

- luonnonvarasuunnittelu, jossa määritellään periaatteet ja tavoitteet valtion maiden ja vesien hoidolle ja käytölle, ja se kattaa viisivuotisen suunnitelman hakkuumääristä ja metsänhoitotoista;
- lakisääteiden erämaa-alueiden, jotka turvaavat saamelaista kulttuuria ja perinteisiä elinkeinoja, hoito- ja käyttösuunnitelmat;
- metsästys- ja kalastuskiintiöiden päättäminen;
- valtion maanvuokrauksen ja myynnin yleiset periaatteet; sekä
- muut saamelaiskäräjien esittämät asiat, kuten Juutua-Tuulispään retkeilyalueen hoitosuunnitelma.

40. Metsähallitus on lisäksi neuvotellut ja sopinut saamelaiskäräjien ja kolttien kyläkokouksen kanssa seuraavista asioista:

- saamelaiden kotiseutualueen metsänhoitokäytännöt;
- yhteistyö paliskuntien kanssa ja elinkeinojen yhteensovittaminen; asiaa koskevaa sopimusta seurataan vuosittain saamelaiden kotiseutualueen paliskuntien, Saamelaiskäräjien, kolttien kyläkokouksen ja Metsähallituksen yhteistyönä; ja
- YK:n biodiversiteettisopimuksen 8 j –artiklan mukainen yhteistyö saamelaiskulttuurin säilyttämiseksi. Yhteistyö perustuu Akwé:Kon periaatteille.

41. Metsähallitus on myös aktiivisesti osallistunut saamen kielten elvyttämiseen yli saamen kielilain (1086/2003) vaatimusten. Muun muassa viralliset asiakirjat, keskeiset suunnitelmat ja muu olennainen materiaali julkaistaan paikallisella saamen kielellä ja keskeisissä kokouksissa ja seminaareissa järjestetään tulkkaus ilman erillistä pyyntöä. Metsähallituksessa on työskennellyt saamen kielten vastuuhenkilö vuodesta 2008 lähtien. Metsähallituksella on saamenkieliset internet-sivut¹⁰ ja Facebookissa *Sámi meahcit* ja *luondu* sekä kyltit, opasteet ja esitteet saamen kielillä.

Porotalouden neuvottelufoorumi

42. Maa- ja metsätalousministeriö asetti 22.3.2017 porotalouden neuvottelufoorumin, jonka tehtävänä on porotalouden harjoittajien ja muiden toimijoiden välisten ristiriitatilanteiden ennalta ehkäiseminen luomalla yhteisiä pelisääntöjä ja parhaita käytäntöjä. Foorumin yhtenä jäsenenä on saamelaiskäräjien edustaja. Lisäksi maatalouden kehittämisrahastosta on rahoitettu kolttasaamelaisia koskevia tutkimus- ja selvityshankkeita.

¹⁰ www.lundui.fi , www.metsa.fi

Eurooppalaisen kulttuuriperinnön teemavuosi

43. Eurooppa on viettänyt vuonna 2018 eurooppalaisen kulttuuriperinnön teemavuotta¹¹ johon Suomikin osallistuu. Opetushallitus vietti osaltaan teemavuotta saamen kulttuurin näkökulmasta. Kouluissa vietettiin eri tapahtumia ja pidetään seminaareja, joita Opetushallitus on omalta osaltaan tukenut. Opetushallitus järjesti eri virastojen välisen (OPH, Taike, Kotus, Suomen akatemia sekä Saamelaisalueen koulutuskeskus ja Saamelaiskäräjät) tilaisuuden saamen kielen ja kulttuurin päivänä.

Lapsiasiavaltuutetun tapaamiset saamelaisnuorten kanssa

44. Lapsiasiavaltuutettu kuulee vuosittain 4-5 lasten ja nuorten ryhmää (Nuoret Neuvonantajat). Kuulemisissa lapset ja nuoret kertovat omaa elämäänsä ja arkeaan koskevista kokemuksistaan. Heidän kokemustietoaan hyödynnetään lapsiasiavaltuutetun työssä, esimerkiksi lausunnoissa, jotka koskevat lasten ja nuorten elämää.

45. Vuonna 2016 lapsiasiavaltuutettu järjesti yhteistyössä Inarin kunnan ja Saamelaiskäräjien kanssa tapaamisen Vuotson koululaisten sekä Inarin nuorisovaltuustoon ja Saamelaiskäräjien Nuorisoneuvostoon kuuluvien nuorten kanssa. Nuoret toivat keskusteluissa esiin, että he ovat ylpeitä omasta saamelaisidentiteetistään ja asuminen ja eläminen luonnonläheisessä Inarissa on mieluisaa. He pitivät toisen asteen koulutusmahdollisuuksia hyvinä ja monet toivovat jatkavansa suvun perinteitä esimerkiksi poronhoidossa. Myös nuorisovaltuusto toimii kunnassa hyvin ja nuoret kokevat monessa asiassa tulleet kuulluksi. Nuoret toivat esille kuitenkin huolen koskien etenkin mahdollisuuksia työllistyä kotipaikkakunnalla. Harrastusmahdollisuuksia toivottiin lisää etenkin Inariin. Nuoret myös toivovat saamelaisuutta koskevan ymmärryksen lisääntyvän, sillä saamelaisuuteen liittyy heidän mukaan paljon ennakkoluuloja ja epätietoisuutta.

Suositus 2 – Kansalliskielistrategian toimeenpano

Tehostetaan pyrkimyksiä hyväksyä ja panna täytäntöön Suomen vuoden 2012 kansalliskielistrategiaan liittyvä toimintasuunnitelma sen takaamiseksi, että ruotsin kielen osaamista, näkyvyyttä ja läsnäoloa ylläpidetään koulutuksessa, hallinnossa, työmarkkinoilla ja väestön keskuudessa yleisesti.

Kansalliskielistrategian toimintasuunnitelma

46. Valtioneuvoston ensimmäinen kansalliskielistrategia hyväksyttiin joulukuussa 2012.¹² Se on kahden elinvoimaisen kansalliskielen strategia, joka ulottuu vuosikymmeniä eteenpäin. Kansalliskielistrategia oli yksi niistä edellisen hallituksen strategioista, joita Valtioneuvosto päätti jatkaa hallituskaudelle 2015-2019. Tämän päätöksen pohjalta oikeusministeriö julkaisi helmikuussa 2017 kansalliskielistrategian toimintasuunnitelman¹³. Se sisältää eri hallinnonalojen toimenpiteitä, joilla konkretisoidaan kansalliskielistrategian pitkän aikavälin toimenpiteitä.

¹¹ ¹¹ <http://www.kulttuuriperintovuosi2018.fi/fi/>

¹² Kansalliskielistrategia, Valtioneuvoston periaatepäätös, Valtioneuvoston kanslian julkaisusarja 4/2012, http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/79375/J0412_Kansalliskielistrategia.pdf?sequence=1&isAllowed=y

¹³ Kansalliskielistrategian toimintasuunnitelma, Oikeusministeriön julkaisu 13/2017, 28.2.2017, http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/79299/13_17_Kansalliskielistrategiantoimintasuunnitelma_FI-NAL.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Kansalliskielistrategian toimintasuunnitelmaan sisältyviä toimenpiteitä on jo pantu täytäntöön kiitettävästi ja tämä työ jatkuu toimintasuunnitelman toimikauden loppuun asti.

Kansalliskieliverkosto

47. Oikeusministeriö on asettanut Kansalliskieliverkoston toimikaudeksi 2015-2019. Kansalliskieliverkostossa on edustettuna koko valtioneuvosto. Yksi verkoston keskeisistä tehtävistä on Kansalliskielistrategian toimintasuunnitelman täytäntöönpano. Oikeusministeriö on varannut budjettivaroja oikeusministeriölle toimintasuunnitelmassa osoitettujen toimenpiteiden täytäntöönpanemiseksi.

Kieli-indikaattorit

48. Kielellisten oikeuksien seurantaan on oikeusministeriössä kehitetty omat indikaattorit¹⁴. Indikaattoreilla mitataan ja selitetään kielellisten oikeuksien ja elinvoimaisen kaksikielisuuden toteutumista sekä pyritään tuomaan esiin kehityssuunnat.

49. Indikaattoreita käytetään myös kielellisten oikeuksien ja kansallisen kielipolitiikan seurannassa ja työkaluna kielipolitiikkaan liittyvässä päätöksenteossa. Indikaattoreita sovelletaan suomen- ja ruotsinkielisiin, saamenkielisiin ja viittomakielisiin sekä mahdollisuuksien mukaan myös muihin kieliryhmiin.

50. Indikaattorit koostuvat kolmesta osasta. Rakenneindikaattoreilla kuvataan kielellisten oikeuksien toteutumista tukevia osa-alueita, prosessi-indikaattoreilla tarkastellaan valtion ohjauskeinojen vaikuttavuutta kielellisten oikeuksien toteutumisessa ja lopputulosindikaattoreilla mitataan kokemuksia siitä, miten oikeudet toteutuvat käytännössä yksilön ja yhteisön näkökulmasta.

51. Indikaattorien valmistelu pohjautuu kansalliskielistrategiaan, ja indikaattorien rakentamisessa on hyödynnetty YK:n kehittämää ihmisoikeusindikaattorimallia. Kehitystyön ensimmäinen vaihe on nyt saatu päätökseen, ja indikaattorityötä jatketaan muun muassa kartoittamalla mittareiden tietolähteitä tarkemmin. Erityisesti ministeriöiden ja muiden viranomaisten toivotaan ottavan indikaattorit käyttöön laajasti.

Kielten näkyvyys viranomaisten tuottamissa mediasisällöissä – indikaattorit

52. Oikeusministeriö on laatinut *Kielten näkyvyys viranomaisten tuottamissa mediasisällöissä – indikaattoreita*¹⁵. Indikaattorien seuranta pohjautuu lakiin Yleisradio Oy:stä (1993/1380, 6-7 § sekä 12b §) sekä YLE:n toimintakertomukseen Eduskunnalle. Laki Yleisradio Oy:stä velvoittaa Yleisradion ohjelmiston tarjoamaan tehokkaan ja osallistavan viestinnän, kuulemisen ja vaikuttamisen kanavan kaikille vähemmistöryhmille.

¹⁴ https://oikeusministerio.fi/artikkeli/-/asset_publisher/kielellisten-oikeuksien-seurantaan-uudet-indikaattorit

¹⁵ Kielellisten oikeuksien seuraintaindikaattorit, Oikeusministeriön julkaisu 42/2018, 10.10.2018, http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/161087/OMSO_42_2018_Kielellisten_oikeuksien_seuraintaindikaattorit.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Ohje kielellisten vaikutusten arviointiin

53. Oikeusministeriö on helmikuussa 2017 antanut ohjeen kielellisten vaikutusten arviointiin¹⁶. Ohjeen tarkoituksena on opastaa lainsäädäntöä valmistelevia virkamiehiä siinä, miten kielelliset oikeudet ja kieliryhmät tulee huomioida lainvalmistelun alkuvaiheessa. Oikeusministeriö täydentää parhaillaan kuulemisopasta kieliryhmien oikeuksien toteutumiseen liittyen.

Oikeusministeriön koulutusmateriaali kielellisistä oikeuksista

54. Oikeusministeriö on tuottanut keväällä 2018 sähköistä koulutusmateriaalia kielellisistä oikeuksista virkamiehille sekä ottanut käyttöön osana niin oman hallinnon alan kuin koko valtioneuvoston uusien virkamiesten perehdytysohjelmia koulutuksia kielellisistä oikeuksista. Myös esimiehille on pidetty tietoisuuskurssia kielellisistä oikeuksista ja korostettu esimiesten roolia edistää ruotsin kieleen liittyviä asenteita. Lisäämällä tietoisuutta kielellisistä oikeuksista on pyritty edistämään myönteisiä asenteita kieliryhmiä kohtaan.

Kieliryhmien huomioiminen julkisen hallinnon tietojärjestelmien kehittämisessä

55. Vuonna 2017 päivitettiin viranomaisten tietojärjestelmien käyttöön liittyvä suositus, jossa korostetaan kieliryhmien huomioimista julkisen hallinnon tietojärjestelmien kehittämisessä.¹⁷ Oikeusministeriö on laatinut tähän liittyvää ohjeistusta siitä, miten kieliryhmät tulee huomioida digitaalisissa julkisissa palveluissa, *Suomi.digi* -verkkosivuille.

Molempi parempi -kampanja

56. Oikeusministeriö oli vuonna 2017 mukana rahoittamassa Molempi parempi -kampanjaa, jolla lisättiin väestön tietoisuutta kaksikielisyydestä sosiaalisessa mediassa sekä muissa yhteyksissä julkaistujen videoiden avulla. Parhaillaan on valmisteilla suurelle yleisölle tarkoitettu päivitetty esite ja animaatiovideo, jonka avulla lisätään tietoisuutta kieliryhmistä ja heidän oikeuksistaan.

Ruotsalaisuuden päivä

57. Vuodesta 2017 alkaen on valtioneuvostossa ruotsalaisuuden päivänä 6.11 juhlistettu yhteisen kampanjan avulla ruotsin kieltä sekä virkamiesten tietoisuutta kielellisistä oikeuksista.

Suositus 3 – etnisten ryhmien välisten ennakkoluulojen ja jännitteiden ilmapiirin liennyttäminen

Liennytetään etnisten ryhmien välillä lisääntyvien ennakkoluulojen ja jännitteiden ilmapiiriä tehostamalla pyrkimyksiä torjua kaikenlaista suvaitsemattomuutta, rasismia, muukalaisvihaa ja vihapuhetta erityisesti sosiaalisessa mediassa; tuomitaan viipymättä kaikki rasismien ja etnisen vihan ilmaukset julkisessa keskustelussa; lisätään yleistä tietoisuutta niistä oikeussuojakeinoista, jotka ovat käytettävissä viharikos- ja vihapuhetapauksissa; vahvistetaan lainvalvonnan ja oikeuslaitoksen roolia vihapuheen ja

¹⁶ Ohje kielellisten vaikutusten arviointiin, Oikeusministeriön julkaisu 46/2016, http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/75595/OMSO_46_2016_Ohje_kielelliset_vaikutukset_22s.pdf?sequence=1&isAllowed=y

¹⁷ ¹⁵ <http://www.jhs-suositukset.fi/suomi/jhs173>

vihamotiiveihin perustuvien rikosten selvittämisessä ja rankaisemisessa; otetaan poliisin palvelukseen nykyistä enemmän vähemmistöjen edustajia.

Kansallinen rikosentorjuntaohjelma 2016–2020

58. Oikeusministeriön yhteydessä toimiva rikosentorjuntaneuvosto käsittelee rikollisuuden ehkäisyyn, rikoksista aiheutuvien haittojen vähentämiseen ja turvallisuuden edistämiseen liittyviä yleisiä kysymyksiä. Paikallisen rikosentorjunnan kehittämiseksi rikosentorjuntaneuvosto laati paikallista osallisuutta edistävän rikosentorjuntaohjelman.¹⁸

59. Ohjelmassa esitetään toimenpiteitä paikallisen rikosentorjuntatyön kehittämiseksi ja sen erityinen paino on rikosentorjuntatyön eri toimijoiden, kuten viranomaisten, elinkeinoelämän, kansalaisjärjestöjen ja asukkaiden yhteistyössä rikosentorjunnan suunnittelussa ja toteuttamisessa. Ohjelman yhtenä tavoitteena on edistää kansalaisten osallistumista rikosten ehkäisyyn.

60. Vihapuhe ja häirintä vaikuttavat vahvimmin turvallisuuden tunteeseen. Ohjelman puitteissa kerätään ja levitetään tietoa hankkeista ja hyvistä käytännöistä, joilla voidaan ehkäistä turvattomuuden tunteen lisääntymistä, syrjintää tai esimerkiksi vihapuhetta, joka ehkäisee eri väestöryhmiä tulevien asukkaiden osallistumista paikalliseen toimintaan. Tavoitteena on löytää käytäntöjä, jotka on tutkimuksella osoitettu tuloksellisiksi rikosten vähentämisessä.

Onko Suomi maailman turvallisin maa kaikille?

61. Sisäministeriön toimeksiannosta laaditun selvityksen ”*Onko Suomi maailman turvallisin maa kaikille. Turvallisuuden toteutuminen eri sukupuolten ja väestöryhmien kannalta*”¹⁹ mukaan sisäinen turvallisuus näyttäytyy eri väestöryhmien kohdalla eri tavoin. Eniten pelkoa ja turvattomuutta aiheuttavat vihapuhe, syrjintä, rasismi ja väkivalta. Selvityksessä esille nousut vihapuhe kohdistuu enimmäkseen niihin vähemmistöryhmiin, joilla on joku näkyvä ero niin kutsuttuun valtaväestöön nähden. Vihapuhetta kohtaavat esimerkiksi maahanmuuttajat, vammaiset, romanit, saamelaiset, uskonnolliset vähemmistöt sekä seksuaali- ja sukupuolivähemmistöt. Erityisen herkästi vihapuheen ja rasismin kohteeksi joutuvat useaan eri vähemmistöryhmään kuuluva väestö. Vihapuhe nähtiin sekä kyselyissä että haastatteluissa vakavana turvallisuutta uhkaavana yhteiskunnallisena ongelmana, jonka poistamiseksi on pidettävä yllä tasa-arvoa ja yhdenvertaisuutta edistävää arvokeskustelua.

Valtion toinen kotouttamisohjelma 2016 - 2019

62. Työ- ja elinkeinoministeriö vastaa kotoutumislainsäädännönnoilla kotouttamispolitiikan ja hyvien etnisten suhteiden edistämisen yhteensovittamisesta. Ministeriö vastaa myös kotouttamispolitiikan ja hyvien etnisten suhteiden edistämisen valtakunnallisesta arvioinnista ja seurannasta.

¹⁸ Turvallisesti yhdessä – Kansallinen rikosentorjuntaohjelma, Oikeusministeriön julkaisu 30/2016, http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/75193/OMSO_30_2016_Turvallisesti_yhdessa.pdf?sequence=1&isAllowed=y

¹⁹ Onko Suomi maailman turvallisin maa kaikille. Turvallisuuden toteutuminen eri sukupuolten ja väestöryhmien kannalta. KPMG Oy:n julkaisu 2018.

63. Valtion toisen kotouttamisohjelman 2016 - 2019²⁰ yhtenä tavoitteena on suomalainen yhteiskunta, jossa maahanmuutosta keskustellaan avoimesti ja ihmisarvoa kunnioittaen ja jossa viranomaisten ja maahanmuuttajien välistä vuoropuhelua varten on luotu myös virallisia foorumeita, joissa eri väestöryhmien välillä vallitsee toimiva vuorovaikutus. Kuntien kotouttamisohjelmissa otetaan huomioon valtion kotouttamisohjelman tavoitteet paikallisista lähtökohdista ja edistetään hyviä väestösuhteita paikallisesti.

Merkityksellinen Suomessa -toimintaohjelma

64. Opetus- ja kulttuuriministeriö aloitti vuoden 2016 keväällä laajan *Merkityksellinen Suomessa* -toimintaohjelman vihapuheen ja rasismien ehkäisemiseksi ja yhteiskunnallisen osallisuuden edistämiseksi. Toimintaohjelma sisälsi kymmenen toimenpidettä, jotka kohdistuivat mm. opetushenkilöstön koulutukseen, nuorisotyöhön, liikuntaan, kulttuuriin ja uskontojen vuoropuheluun. Samalla kaikki ministeriön hallinnonalan toimijat haastettiin mukaan yhteiseen työhön vihapuhetta vastaan.

65. Osana *Merkityksellinen Suomessa* ohjelman toimeenpanoa on lasten ja nuorten parissa työskenteleville järjestetty koulutusta monikulttuurisessa työympäristössä toimimiseen. Tällä tuetaan heidän valmiuksiaan toimia siten, että demokraattiset arvot, tietoisuus ihmisoikeuksista ja osallisuuden tunne lapsilla ja nuorilla vahvistuvat.

66. *Merkityksellinen Suomessa* -toimintaohjelman keskeinen toimenpide nuorisosalalla oli kuntien nuorisotoimille suunnatun avustushaun käynnistäminen. Sen tavoitteena on ennaltaehkäistä vihapuhetta ja edistää yhdenvertaisuutta.

67. Avustuksia myönnettiin yhteensä 14 hankkeelle. Hankkeissa lisätään nuorten tietoa ja ymmärrystä yhdenvertaisuudesta ja ihmisoikeuksista sekä vahvistetaan nuorten valmiuksia toimia vihapuhetta ja syrjintää vastaan niiden kaikissa ilmenemismuodoissa. Hankkeet sisältävät esimerkiksi tapahtumia, koulutusta sekä asiaa koskevien materiaalien tuottamista ja leviättämistä.

68. Hankkeissa järjestetään eri ryhmiin kuuluvien nuorten suunnitelmallista yhteistoimintaa heidän vapaa-aikanaan. Toiminnan tavoitteena on eri alkuperää olevien nuorten vihapuheesta vapaan vuorovaikutuksen lisääminen siten, että nuorten keskinäinen ymmärrys vahvistuu ja ennakkoluulot vähenevät. Hankkeiden toimintaa ja tuloksia on ryhdytty arvioimaan vuoden 2018 aikana.

69. Ammatillisen koulutuksen osalta *Merkityksellinen Suomessa* -ohjelmaa toteuttaa *Kampusrauhaa* – hanke, jolla pyritään ehkäisemään rasismia ja etnisten ryhmien vastakkainasettelua. Hankkeessa kehitetään ammatilliseen koulutukseen työkaluja ja toimintamalli, joilla voidaan ennaltaehkäistä rasismia ja vastakkainasettelua eri etnisten ryhmien välillä. Samalla tuetaan osallisuutta edistävien työ- ja oppilaitosyhteisöjen rakentamista. Hanke on Suomen Ammattiin Opiskelevien Liiton (SAKKI ry), Suomen ammatillisen koulutuksen kulttuuri- ja urheiluliiton (SAKU ry) sekä Suomen evankelisluterilaisen kirkon kaksivuotinen yhteishanke. Opetus- ja kulttuuriministeriö on syksyllä 2017 myöntänyt hankkeen toteutukseen turvapaikanhakijoiden ja maahanmuuttajien integrointi –erityisavustusta.

²⁰ Valtion kotouttamisohjelma vuosille 2016-2019 ja Valtion periaatepäätös valtion kotouttamisohjelmasta, Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisu 45, 20.12.2016, http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/79075/TEMjul_45_2016_verkko.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Against Hate -hanke

70. Oikeusministeriö käynnisti vuoden 2017 lopulla *Against Hate* -hankkeen, jonka tavoitteena on viharikosten ja vihapuheen vastaisen työn kehittäminen. Hanke jatkuu marraskuun 2019 loppuun asti. Hankkeen toiminta keskittyy viharikosraportoinnin kehittämiseen sekä viranomaisten, erityisesti poliisin, syyttäjän, tuomareiden viharikosten ja vihapuheen vastaisten toimintavalmiuksien vahvistamiseen sekä viharikosten uhrien tukemisen kehittämiseen.

71. Oikeusministeriön lisäksi hankekumppaneina ovat Suomen Mielenterveysseura ry/ Rikosuhripäivystys sekä kroatialaiset järjestöt *Centre for Peace Studies, Human Rights House Zagreb ja GONG*. Hanke saa rahoitusta Euroopan unionin perusoikeus-, tasa-arvo- ja kansalaisuus - ohjelmasta (2014-2020) sekä hankekumppaneilta.

72. Hankkeessa laajennetaan viharikosraportointia kattamaan syyttäjälaitoksen ja tuomioistuinten käsittelemät viharikostapaukset. Lisäksi siinä lisätään poliisin, syyttäjän ja tuomareiden viharikosten ja vihapuheen vastaisia toimintavalmiuksia koulutuksen avulla. Koulutusten tarkoituksena on lisätä tietoa viharikoksiin ja vihapuheeseen liittyvästä kansallisesta ja kansainvälisestä sääntelystä, parantaa viranomaisten kykyä tunnistaa viharikoksia ja vihapuhetta sekä kehittää viranomaisten välistä yhteistyötä.

73. Hankkeessa kehitetään myös yhteistyötä ja koordinaatiota eri toimijoiden kesken mm. hankkeen perustaman verkoston avulla sekä kartoitetaan eri toimijoiden viharikosten ja vihapuheen vastaisia toimia ja jaetaan niistä tietoa. Hankkeessa myös järjestetään ns. pyöreän pöydän keskusteluja vihapuheen seurannasta ja raportoinnista. Hankkeessa luodaan ns. tavaliselle netinkäyttäjälle suunnattu tarkistuslista rangaistavan vihapuheen tunnistamiseen. Lisäksi hankkeessa vahvistetaan uhrien tukemiseen liittyviä toimintatapoja (tehostetaan paikallisviranomaisten ja järjestöjen välistä verkostoyhteistyötä, koulutetaan potentiaalisia uhreja ja heitä edustavia järjestöjä) sekä pilotoidaan viranomaistietoa täydentävää varjoraportointia viharikoksista.

TRUST –hyvät väestösuhteet Suomessa -hanke

74. Oikeusministeriö on tehnyt, yhteistyössä työ- ja elinkeinoministeriön ja Etnisten suhteiden neuvottelukunnan kanssa, töitä monisuuntaisen kotoutumisen edistämiseksi lisäämällä tietoisuutta yhdenvertaisuudesta ja hyvistä väestösuhteista. Erityisesti oikeusministeriön koordinoiman *Trust –hyvät väestösuhteet Suomessa* -hankkeen²¹ kautta on vuodesta 2018 koulutettu maahanmuutto- ja yhdenvertaisuustyötä tekeviä kuntaviranomaisia ja kolmannen sektorin toimijoita. Koulutusten ja niiden tueksi tuetun aineiston pohjalta toimijoilla on lisäkeinoja suvaitsemattomuuden ja rasismien torjumiseksi, väestöryhmien välisten konfliktien tunnistamiseksi ja purkamiseksi sekä väestösuhteiden edistämiseksi.

PROXIMITY –hanke

75. Oikeusministeriö osallistuu vuonna 2017 käynnistyneen Euroopan unionin (EU) rahoittamaan PROXIMITY –hankkeeseen²². Hankkeen päätavoitteena on rasismien, muukalaisvihan

²¹ Vastaanottokeskukset ja hyvien väestösuhteiden edistäminen – TRUST –hankkeen ensimmäisen vaiheen tuloksia ja havaintoja, Oikeusministeriön julkaisuja 17/2016, http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/80092/OMSO_17_2017_Vastaanottokeskukset.pdf?sequence=1&isAllowed=y

²² Proximity Policing Against Racism, Xenophobia and other forms of intolerance -hanke, OM075:00/2017, Oikeusministeriö, 2.10.2017.

ja muiden suvaitsemattomuuden muotojen ehkäiseminen paikallisviranomaisten toimintavalmiuksien vahvistamisen kautta. Lisäksi hankkeen tavoitteena on tehdä EU -tason yhteistyötä hyvien käytäntöjen ja kokemusten jakamiseksi rasististen ja muiden viharikosten tunnistamiseksi ja niihin puuttumiseksi. Tavoitteena on myös lisätä paikallisviranomaisten ja erityisesti paikallisten poliisiviranomaisten valmiuksia tunnistaa ja puuttua viharikoksiin ja muuhun suvaitsemattomuuteen. Hankkeen avulla pyritään myös tunnistamaan eri Euroopan kaupungeissa parhaita käytäntöjä tietoisuuden lisäämiseen, koulutukseen, kunnallisiin erikoispalveluihin.

76. Hankkeen toiminta keskittyy paikallisviranomaisten, erityisesti paikallis- ja lähipoliisin, rasismien ja viharikosten vastaisten toimintavalmiuksien vahvistamiseen koulutusten, hyvien käytäntöjen jakamisen ja vertaisoppimisen sekä paikallistason toimintasuunnitelmien toimintasuunnitelmamalleja rasismien ehkäisemiseksi.

Good Practice -hanke

77. Sisäministeriö on ollut mukana EU-rahoitteisessa *Good Practice* -hankkeessa, jossa lisätään poliisin ja syyttäjälaitoksen osaamista viharikoksiin liittyvissä asioissa. Tavoitteena oli lisätä viharikoksen uhrin tukipalveluja. Siinä valmisteltiin viharikoksiin liittyvä tukiaineisto (*tool-kit*) poliisien ja syyttäjien käyttöön. Hankkeessa oli mukana myös Rikosuhripäivystys. Valmius palvelujen antamiseen on lisääntynyt, mutta haasteena on edelleen se, että yhteydenottoja viharikosten uhreilta on tullut varsin vähän. Hanke on jatkunut vuonna 2018 Pohjois-Irlannin, Suomen ja Torinon yhteishankkeena, jota EU-rahoittaa.

Poliisin toimia viharikosten torjunnassa ja tutkinnassa

78. Suomessa poliisin tietoon tullutta viharikollisuutta on seurattu jo 20 vuoden ajan sisäministeriön poliisiosastolla ja Poliisiammattikorkeakoulussa. Poliisin tietoon tulleesta viharikollisuudesta on tarkemmin kappaleissa 167-175

79. Sisäisen turvallisuuden ja oikeudenhoidon ministeriryhmässä huhtikuussa 2016 hyväksytyyn kansallisen väkivaltaisen radikalisoitumisen ja ekstremismin ennaltaehkäisyn toimenpideohjelma²³ edellyttää, että poliisi tehostaa toimintaansa viharikosten paljastamisessa ja tutkinnassa.

80. Valtioneuvoston selonteossa sisäisestä turvallisuudesta²⁴ linjataan, että poliisi tulee keskittymään toimintaan, joka parhaiten ylläpitää ihmisten turvallisuutta. Käytännössä tämä tarkoittaa panostusta aiempaa enemmän turvallisuuden kannalta tärkeisiin, mutta rangaistusarvoltaan lieviin rikoksiin. Näitä ovat esimerkiksi haavoittuviin uhreihin (esim. lapset, iäkkäät, lähisuhdeväkivalta) kohdistetut rikokset ja rangaistusarvoltaan lievät viharikokset. Tämä on sisällytetty poliisitoiminnan strategiaan ja tulostavoitteisiin.

81. Poliisihallitus on yhdessä Poliisiammattikorkeakoulun kanssa laatinut koulutusohjelman viharikostorjunnasta. Ensimmäinen viharikosten torjuntakoulutus toteutettiin Poliisiammattikorkeakoulussa 2016 ja seuraava on suunniteltu tälle vuodelle.

²³ Kansallinen väkivaltaisen radikalisoitumisen ja ekstremismin ennalta ehkäisyn toimenpideohjelma, Sisäministeriön julkaisu 15/2016, 12.5.2016, http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/74921/Toimenpideohjelma_final.pdf?sequence=1&isAllowed=y

²⁴ Valtioneuvoston selonteko sisäisestä turvallisuudesta. Sisäministeriön julkaisu 8/2016.

82. Jotta poliisi pystyisi paremmin tunnistamaan, ottamaan esitutkinnassa huomioon ja torjumaan viharikoksia, Poliisihallitus on tehnyt yhteisymmärryspöytäkirjan Euroopan turvallisuus- ja yhteistyöjärjestön (ETYJ) demokraattisten instituutioiden ja ihmisoikeuksien toimiston (ODIHR) kanssa koskien lainvalvontaviranomaisten viharikosten vastaisen koulutusohjelman (TAHCLE) täytäntöönpanoa.

83. Ohjelman mukaisesti järjestettiin tammikuussa 2017 Poliisiammattikorkeakoulussa poliisipäälliköille ja muulle poliisipäällystölle suunnattu puolen päivän työpaja viharikoksista sekä myöhemmin keväällä järjestettiin kaksi saman sisältöistä kolmen päivän kouluttajakoulutusta, jonne osallistui edustajia kaikista poliisilaitoksista. Kouluttajakoulutukseen osallistuneet (n. 40) poliisit toimivat omilla alueillaan viharikoskouluttajina ja pystyvät työpaikkakoulutuksena kouluttamaan oman poliisiyksikkönsä henkilöstöä. Loppuvuodesta 2017 tehdyn selvityksen mukaan noin 900 poliisia on osallistunut tähän koulutukseen. Koulutukset ovat jatkuneet myös vuonna 2018.

Vihapuheiden ja -rikosten torjuntaan liittyvän toimintasuunnitelman valmistelua koskeva työryhmä

84. Hallitus on osoittanut rahoitusta poliisille vihapuheeseen ja viharikoksiin puuttumisen tehostamiseksi vuonna 2017. Toimenpiteet esiteltiin Poliisihallituksen 14.11.2016 julkaisemassa *Vihapuheiden ja -rikosten torjuntaan liittyvän toimintasuunnitelman valmistelua koskevan työryhmän loppuraportissa*²⁵.

85. Työryhmän loppuraportin ehdotuksen mukaisesti perustettiin alkuvuodesta 2017 Helsingin poliisilaitokselle rangaistavan vihapuheen torjuntaan keskittyvä ryhmä (VIPU-ryhmä), joka sai myös valtakunnallisen roolin. Lisäksi Keskusrikospoliisin verkkorikostiedustelua ja -tutkintaa tehostettiin ja poliisin näkyvää toimintaa sosiaalisessa mediassa lisättiin perustamalla jokaiselle poliisilaitokselle rangaistavan vihapuheen torjuntaan keskittyvä nettipoliisi. VIPU-ryhmä kirjasi vuonna 2017 233 rikosilmoitusta, joista mm. 188 kiihottamista kansanryhmää vastaan, 92 kunnianloukkausta, 24 laitonta uhkausta ja 10 uskonrauhan rikkomista.

Vähemmistöjen edustajien rekrytointi poliisin palvelukseen

86. Poliisikunnan tulisi heijastaa väestön etnistä rakennetta. Tätä tukevia tavoitteita on toteutettu ja niitä jatketaan.

87. Suomen lainsäädännön mukaan henkilön etnistä taustaa ei merkitä rekistereihin. Tämän vuoksi poliisissa ei pidetä erillistä kirjaa siitä, kuinka suuri osa poliisista kuuluu johonkin vähemmistöön.

88. Poliisiammattikorkeakoulussa järjestetään säännöllisesti perus- ja jatkokoulutuksia ruotsin kielellä. Lisäksi on tarve varmistaa myös muiden vähemmistöjen rekrytointi poliisiksi. Poliisin tasa-arvo ja yhdenvertaisuussuunnitelmaan 2017–2019²⁶ on kirjattu tavoite, jonka mukaan rohkaistaan erityisesti etnisten vähemmistöjen edustajia hakeutumaan poliisihallintoon.

²⁵ Vihapuheiden ja -rikosten torjuntaan liittyvän toimintasuunnitelman valmistelua koskevan työryhmän loppuraportti 14.11.2016, https://poliisi.fi/instancedata/prime_product_julkaisu/intermin/embeds/polisenax-wwstructure/53788_Vihapuheiden_tehostettu_torjunta_raportti.pdf?43fcb9caf60dd488

²⁶ Sisäministeriön tasa-arvo ja yhdenvertaisuussuunnitelma 2017 – 2019, Sisäministeriön julkaisuja 6/2017, http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/79437/SM_06_2017.pdf?sequence=1&isAllowed=y

89. Tavoite on sisällytetty myös Poliisihallituksen vuosisuunnitelmaan, jonka tavoitteena on, että edistetään etnisten vähemmistöjen pääsyä poliisikoulutukseen ja rekrytoitumista poliisin palvelukseen huomioiden kielitaitoon ja kansalaisuuteen liittyvät näkökohdat.

90. Tämä tavoite on myös kirjattu poliisin hiljattain vahvistettuun opiskelijarekrytointistrategiaan. Strategian mukaan maahanmuuttajataustaisten henkilöiden määrän kasvu on ollut Suomessa merkittävää vasta viimeisten kahden vuosikymmenen aikana. Maahanmuuttajien ikärakenne on sellainen, että suurin osa heistä on juuri ammatinvalintavaiheessa tai työuran alkupuolella. Keskeistä on saada myös heitä hakeutumaan poliisikoulutukseen.

91. Maahanmuuttajataustaisten rekrytoinneissa alueelliset toimenpiteet ovat tärkeitä, koska samalta alueelta lähtöisin olevat ovat keskittyneet Suomessa tietyille paikkakunnille. Poliisiammattikorkeakoulu onkin toteuttanut yhteisiä hankkeita Helsingin ja Lounais-Suomen poliisilaitosten kanssa rekrytoimisen lisäämiseksi. Poliisilaitosten yhteistyökanavien kautta Poliisiammattikorkeakouluun on mm. saatu maahanmuuttajanuorista koostuvia vierailijaryhmiä tutustumaan oppilaitokseen ja suomalaiseen poliisitoimintaan.

92. Lisäksi Poliisiammattikoululla on yhteistyötä Tampereen ammattioppilaitos Tredun kanssa siten, että Tredun maahanmuuttajataustaisten opiskelijoilla ja Poliisiammattikorkeakoulun amk-opiskelijoilla on yhteisiä työpajapäiviä. Tällä toiminnalla on paitsi yhdenvertaisuuskoulutus-, myös rekrytointimerkitystä.

93. Poliisiammattikorkeakoulun pääsyvaatimukseen on myös tehty sellaisia muutoksia, joita voidaan katsoa helpottavan maahanmuuttajataustaisten rekrytointia. Tällaisia ovat esim. luopuminen asevelvollisuuden suoritusvaatimuksesta sekä soveltuvuustestauksen painottaminen pisteytyksessä, joka on toisaalta merkinnyt kirjallisen kokeen ja siten suomen/ruotsin kielitaidon painoarvon vähenemistä.

Poliisin ennalta estävän toiminnan strategia

94. Sisäministeriö valmisteli poliisin ennalta estävän toiminnan strategian, joka on vahvistettu joulukuussa 2018. Strategian tavoitteeksi on asetettu, että poliisi lisää vuorovaikutusta ja kanssakäymistä vähemmistöryhmien kanssa, kehittää osaamista näihin liittyvissä erityisyksymyksissä, toimii uskonnollisten yhteisöjen kanssa yhteisöjen kanssa näiden jäsenten ja pyhien paikkojen turvallisuuden varmistamiseksi ja kriisivalmiuden lisäämiseksi sekä torjuu viharikoksia ml. vihapuhe

Viharikosseminaari

95. Sisäministeriö järjesti vuonna 2017 yhteistyössä Euroopan turvallisuus- ja yhteistyöjärjestön (ETYJ) demokraattisten instituutioiden ja ihmisoikeuksien toimiston (ODIHR) kanssa Helsingissä seminaarin, jossa käsiteltiin viharikoksia, joiden motiivi on antisemitismi sekä toimia juutalaisyhteisöjen turvallisuuden parantamiseksi.

Tuki ammatillisen koulutuksen koulutuksen järjestäjille

96. Ammatillisen koulutuksen reformi vaikuttaa ammatillisen koulutuksen toimintakulttuuriin. Uuden lainsäädännön myötä korostuu yhteisöllisyys, hyvinvointi ja osallisuus. Opetushallitus on myöntänyt loppusyksyllä 2017 kuudelle koulutuksen järjestäjälle yhteensä 1,2 miljoonaa euroa yhteisöllisyys, hyvinvointi ja osallisuus toimintamallien- ja tapojen kehittämiseen.

Taiteen edistämiskeskuksen vihapuheen ja rasismien vastainen erityisohjelma

97. Taiteen edistämiskeskus (*Taike*) on taiteen edistämisen asiantuntija- ja palveluvirasto. Taiken yhteydessä toimiva taideneuvosto toimii opetus- ja kulttuuriministeriön neuvonantajana elimenä taidepoliittisessa päätöksenteossa. Vuosina 2017–2019 taideneuvosto toteutti vihapuheen ja rasismien vastaisen erityisohjelman.

Suositus 4 – tehokkaan ja osallistavan päätöksentekoon liittyvän viestinnän, kuulemisen ja vaikuttamisen kanavan tarjoaminen vähemmistöryhmille

Tarjotaan tehokas ja osallistava päätöksentekoon liittyvän viestinnän, kuulemisen ja vaikuttamisen kanava kaikille vähemmistöryhmille, erityisesti venäjän- ja karjalankielisille, nykyisten kuulemisjärjestelmien puitteissa; käynnistetään vuoropuhelu vähemmistökieliryhmien, kuten vironkielisten, kanssa artikla siltä osin kuin he ilmaisevat kiinnostuksensa tulla puiteyleissopimuksen suojaamiksi.

Kieliasiain neuvottelukunta

98. Kieliasiain neuvottelukunta on oikeusministeriön yhteydessä toimiva ja ministeriötä avustava, yhteiskunnan eri sektoreita edustava asiantuntijaelin. Sen tehtävänä on kielellisten oikeuksien edistäminen. Neuvottelukunnan tehtävistä ja kokoonpanosta säädetään kielilain täytäntöönpanosta annetussa valtioneuvoston asetuksessa (433/2004).

99. Valtioneuvosto asettaa neuvottelukunnan neljäksi vuodeksi kerrallaan. Nykyisen neuvottelukunnan toimikausi on 1.4.2016–31.3.2020.

Kieliasiain neuvottelupäivä

100. Oikeusministeriön yhteydessä toimiva kieliasiain neuvottelukunta järjestää kerran vuodessa kieliasiain neuvottelupäivän, jonka tarkoituksena on mahdollistaa valtioneuvoston ja kieliryhmien välinen avoin vuoropuhelu kieliasioista. Kieliasiain neuvottelupäivään kutsutaan eri kieliryhmien, mm. karjalan kielen edustajia. Venäjän, viron ja muita vieraita kieliä edustaa neuvottelupäivissä Etnisten suhteiden neuvottelukunta (ETNO). Eri kieliryhmiä, kuten karjalan- ja vironkielisiä, kuullaan myös hallituksen kielilainsäädännön soveltamista koskevan kertomuksen valmistelussa. Kertomus annetaan eduskunnalle neljän vuoden välein.

Liikenteen ja viestinnän digitaaliset palvelut esteettömiksi - toimenpideohjelma

101. Liikenne- ja viestintäministeriö julkaisi toukokuussa 2017 toimenpideohjelman vuosille 2017 – 2021. Ohjelman tavoitteita ovat muun muassa valtavirtaistamisen toteutuminen liikenteen ja viestinnän hallinnonalalla, syrjäytymisen ehkäiseminen liikenteen ja viestinnän palveluissa ja palvelujen monikanavaisuuden ja teknologianeutraalisuuden edistäminen.

102. Ohjelmassa esitetään tärkeimpiä, lyhyellä tähtämellä toteutettavissa ja seurattavissa olevia, konkreettisia toimia liikenteen ja viestinnän sähköisten palvelujen yhdenvertaisuuden lisäämiseksi. Ohjelma on tarkoitettu ensi sijassa liikenne- ja viestintäministeriön hallinnonalalle kuten Liikenteen turvallisuusvirastolle, Liikennevirastolle ja Viestintävirastolle, mutta se toimii ohjenuorana myös muun muassa palveluntuottajille, kansalaisjärjestöille ja kenelle tahansa muulle liikenteen tai viestinnän alan toimijalle tai tutkimus- ja kehittämiskeskukselle.

103. Ohjelman taustalla ovat digitalisaation lisäksi mm. kaupungistuminen, ilmastonmuutos, ikääntyminen ja väestön monimuotoistuminen. Ohjelmassa todetaan, että liikenteen ja viestinnän digitalisaatiota kehitettäessä kaikkien kulttuuristen tekijöiden merkitys tulisi ymmärtää syvällisesti. Yhtenä ohjelman painopisteenä on liikenteen ja viestinnän palveluiden soveltuminen mahdollisimman monelle niin, että uudet digitaaliset palvelut helpottaisivat kansalaisten arkea riippumatta heidän iästään, toimintarajoitteestaan tai esimerkiksi *kielestä*.

104. Ohjelmassa korostetaan valtavirtaistamista ja muun muassa sitä, että kansalaisjärjestöt kuten maahanmuuttajajärjestöt otettaisiin huomioon nykyistä paremmin tärkeinä sidosryhminä ja että heidän kanssaan tehtäisiin yhteistyötä liikenteen ja viestinnän hallinnonalalla.

105. Ohjelmassa pyritään edistämään valtavirtaistamista myös virastojen yhdenvertaisuussuunnitelmien kautta. Yhtenä toimenpiteenä ohjelmassa esitetään myös sitä, että uutta lainsäädäntöä valmistellessa ja nykyistä muutettaessa otettaisiin aina myös huomioon yhdenvertaisuusvaikutukset. Ohjelman toteutumista seurataan muun muassa virastoille asetettujen tulostavoitteiden avulla.

Vuoropuhelu vironkielisten kanssa

106. Neuvoo-antava komitea kehotti Suomea koskevassa neljännessä raportissaan (kappale 14) viranomaisia käymään vuoropuhelua vironkielisten ja muiden kielellisten vähemmistöryhmien kanssa, jos nämä ilmaisevat olevansa kiinnostuneita nauttimaan puiteyleissopimuksen mukaista suojaa.

107. Virolaiset ovat suurin ja nopeimmin kasvava maahanmuuttajaryhmä. Viimeisen kymmenen vuoden aikana vironkielisten määrä on kolminkertaistunut (1990: 1 394, 1995: 8 710, 2005: 15 336 ja 2017: 49 590 vironkielistä). Suomessa asuu Viron väestörekisterin mukaan pysyvästi tai tilapäisesti noin 70 000 Viron kansalaista, yli puolet heistä pääkaupunkiseudulla. He ovat toiseksi suurin vieraskelisten ryhmä venäjänkielisten jälkeen.

108. Virolaisten osallistuminensa suomalaiseen yhteiskuntaelämään on hyvin vähäistä. Myös virolaisten järjestötoiminta on vielä vähäistä. Puutteita on sosiaalisissa turvaverkoissa, työurien kehityksessä, Suomen lainsäädännön tuntemuksessa, oman kielen ja kulttuurin ylläpidossa sekä oman äidinkielen opiskelussa.

109. Tuglas-seura on Suomen vanhin ja suurin suomalais-virolainen järjestö. Se on perustettu vuonna 1982 ja sillä on noin 3000 jäsentä. Seura edistää toiminnallaan suomenvirolaisten kotoutumista, aktiivista kansalaisuutta ja sosiaalista hyvinvointia kulttuurin keinoin.

110. Kieliasian neuvottelupäivässä viron kieltä edustaa etnisten suhteiden neuvottelukunta (ETNO).

III OSA - MUUT TOIMENPITEET PUITEYLEISSOPIMUKSEN TÄYTÄNTÖÖNPANON KEHITTÄMISEKSI

B. PUITEYLEISSOPIMUKSEN TÄYTÄNTÖÖNPANO ARTIKLOITTAIN

1 ARTIKLA

Kansallisten vähemmistöjen sekä näihin vähemmistöihin kuuluvien henkilöiden oikeuksien ja vapauksien suojelu on kiinteä osa ihmisoikeuksien kansainvälistä suojaamista, joka sellaisenaan kuuluu kansainvälisen yhteistyön piiriin.

Suomen tuki YK:n alkuperäiskansatyölle

111. Suomi antaa vapaaehtoista rahoitusta YK:n alkuperäiskansojen vapaaehtoiselle rahastolle (*Voluntary Fund for Indigenous Populations*), josta tuetaan alkuperäiskansojen edustajien osallistumista YK:n kokouksiin. Myös saamelaiset voivat hakea tukea rahastosta. Vapaaehtoista rahoitusta annetaan myös YK:n alkuperäiskansa-asioiden pysyvää foorumia tukevaan vapaaehtoisrahastoon (*United Nations Permanent Forum on Indigenous Issues*), jolla tuetaan pysyvän foorumin päätösten täytäntöönpanoa. Vuonna 2018 YK:n alkuperäiskansojen vapaaehtoiselle rahastolle annettiin 50 000 euroa ja YK:n alkuperäiskansoja koskevalle erityisrahastolle (*UN Trust Fund on Indigenous Issues*) 50 000 euroa. Yleistuki (*General Contribution to support the activities of the OHCHR*) YK:n ihmisoikeusvaltuutetun toimistolle oli vuonna 2018 1 600 000 euroa. Siitä on korvamerkitty 70 000 euroa käytettäväksi meneillään oleviin OHCHR:n alkuperäiskansoja koskeviin aktiviteetteihin

2 ARTIKLA

Tämän puiteyleissopimuksen määräyksiä tulee soveltaa vilpittömässä mielessä, ymmärtämyksen ja suvaitsevuuden hengessä sekä valtioiden välisten hyvän naapurisuuden, ystävällisten suhteiden ja yhteistyön periaatteiden mukaisesti.

112. Pääministeri *Juha Sipilän* hallituksen ohjelman²⁷ mukaan Pohjoismaat, Euroopan unioni myös turvallisuusyhteisönä, Nato-kumppanuus, ETYJ ja YK muodostavat Suomen kansainvälisen yhteistyön puitteet. Tämän lisäksi Suomi ylläpitää hyviä kahdenvälisiä suhteita muihin valtioihin.

113. EU:n jäsenyys on poliittinen valinta, joka kytkee Suomen läntiseen arvoyhteisöön. Suomi kunnioittaa yhteisiä sääntöjä ja odottaa muiden jäsenvaltioiden toimivan samoin. Suomi on aktiivinen, käytännönläheinen ja ratkaisuhakuinen jäsenvaltio. Hallitus yhdistää rakentavan kriittisellä ja yhteistyöhakuisella tavalla kansallisen ja yhteisen eurooppalaisen edun Suomen EU-politiikassa. Euroopan unionin tulee ajaa tehokkaasti etujaan ja puolustaa demokratiaa, kansainvälistä oikeutta ja ihmisoikeuksia naapurustossaan ja maailmanlaajuisesti.

3 ARTIKLA

1. Jokaisella kansalliseen vähemmistöön kuuluvalla henkilöllä on oikeus vapaasti valita, kohdellaanko häntä sellaisena vai ei, eikä tästä valinnasta tai siihen liittyvien oikeuksien käyttämisestä saa seurata mitään haittaa.

²⁷ https://valtioneuvosto.fi/documents/10184/1427398/Ratkaisujen+Suomi_FI_YHDISTETTY_netti.pdf

2. Kansallisiin vähemmistöihin kuuluvat henkilöt voivat yksin samoin kuin yhdessä toisten kanssa käyttää tähän puiteyleissopimukseen sisältyvistä periaatteista johtuvia oikeuksia ja nauttia niistä johtuvista vapauksista.

Väestökisterijärjestelmän muuttaminen

114. Neuvoa-antava komitea on Suomea koskevassa neljännessä raportissaan (kappale 19) kehottaa Suomen viranomaisia varmistamaan puiteyleissopimuksen 3 artiklassa määrätyn, vapaata itseidentifikaatiota koskevan periaatteen toteutumisen mahdollistamalla sen, että väestökisteriin voidaan merkitä henkilön kuulumisen useisiin eri väestö- tai kieliryhmiin, jotta tiedot kuvastaisivat paremmin yksilön omaa valintaa.

115. Kielilainsäädännön soveltamista koskeva hallituksen kertomus 2017²⁸ sisältää keskeisen huomion, jonka mukaan tulisi selvittää väestötietojärjestelmän muuttamista siten, että siihen lisätään mahdollisuus merkitä yhdelle henkilölle useampi äidinkieli. Selvityksessä tullaan huomioimaan, minkälaista hyötyä yksilölle on useamman äidinkielen merkitsemisestä väestötietojärjestelmään. Tämän lisäksi selvitetään vaikutukset viranomaisten toimintaan, esimerkiksi palvelujen suunnitteluun.

116. Kotimaisten kielten keskuksen mukaan kieltä koskevien väestötietojen kerääminen on tutkimuksellisesti, tilastollisesti ja kyselyteknisesti hyvin haastava tehtävä. Se pitää tärkeänä, että ratkaisua pohtisi asiantuntijaryhmä ennen väestötietojärjestelmään tehtäviä muutoksia.

4 ARTIKLA

1. Sopimuspuolet sitoutuvat takaamaan kansallisiin vähemmistöihin kuuluville henkilöille oikeuden yhdenvertaisuuteen lain edessä ja tasavertaiseen lain suojaan. Tässä suhteessa kaikki syrjintä kansalliseen vähemmistöön kuulumiseen perusteella on kielletty.

2. Sopimuspuolet sitoutuvat tarvittaessa ryhtymään riittävien toimenpiteisiin täyden ja tehokkaan yhdenvertaisuuden edistämiseksi kaikilla talous- ja yhteiskuntaelämän sekä poliittisen elämän ja kulttuurielämän aloilla kansalliseen vähemmistöön ja valtaväestöön kuuluvien välillä. Tässä suhteessa sopimuspuolten tulee asianmukaisesti ottaa huomioon kansallisiin vähemmistöihin kuuluvien henkilöiden erityisolosuhteet.

3. Edellä 2 kappaleen mukaisesti toteutettuja toimenpiteitä ei pidetä syrjintänä.

Suositus – Tuen antaminen yhdenvertaisuusvaltuutetun toimistolle

Annetaan yhdenvertaisuusvaltuutetun toimistolle asianmukainen poliittinen ja taloudellinen tuki, jotta se pystyy tehokkaasti harjoittamaan vakiintunutta tehtävänsä suojella vähemmistöjä Laajemman toimivaltansa puitteissa.

²⁸ Hallituksen kertomus kielilainsäädännön soveltamisesta 2017, Hallituksen julkaisusarja 8/2017, 19.12.2017, http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/160384/VNK_H0817_Hallituksen%20kertomus%20kielilains%20a4%20a4d%20a4nn%20b6n%20soveltamisesta_net_7.pdf?sequence=4&isAllo-wed=y

Yhdenvertaisuusvaltuutetun toimiston resurssit

117. Yhdenvertaisuusvaltuutetusta annetun lain (1326/2014) 9 §:n mukaan yhdenvertaisuusvaltuutetulla on toimisto, jossa on tarpeellinen määrä valtuutetun tehtäväalaaan perehtyneitä esittelijöitä sekä muuta henkilöstöä. Yhdenvertaisuusvaltuutettu on toiminnassaan itsenäinen ja riippumaton.

118. Yhdenvertaisuusvaltuutetun toimistossa on 16 pysyvää virkaa. Sen lisäksi siellä on työskennellyt vuodesta 2015 lähtien kahdesta viiteen henkilöä erilaisella hankerahoituksella. Yhdenvertaisuuslain yhteydessä vuonna 2015 yhdenvertaisuusvaltuutettu sai viisi uutta virkaa. Uudet virat perustettiin, jotta yhdenvertaisuusvaltuutettu voisi tehokkaasti valvoa yhdenvertaisuuslain noudattamista tilanteissa, jossa uusia syrjintäperusteita tuli valvonnan piiriin.

119. Valtuutetun syrjintäkantelut ovat vuoden 2015 jälkeen kolminkertaistuneet. Valtuutettu katsoo, ettei pysty tehokkaasti ja laadukkaasti hoitamaan lakisääteistä tehtäväänsä, jos yhteydenottomäärä kasvaa edelleen yhtä voimakkaasti ja resurssit pysyvät nykyisellään. Valtuutetun toimintaedellytyksiä arvioidaan vuosittain yhteisissä keskusteluissa oikeusministeriön kanssa.

120. Valtion talousarviossa on varattu määräraha, josta voidaan korvata oikeudenkäyntikulujen maksamiseen yhdenvertaisuuslain (1325/2014) mukaisissa asioissa, joissa yhdenvertaisuusvaltuutettu toimii avustajana epäillyn syrjinnän uhriksi joutuneen henkilön oikeudenkäynnissä ja on sitoutunut korvaamaan mahdolliset oikeudenkäyntikulut, jos asia hävitään.

Romanit ja asuminen

121. Tammikuussa 2018 ympäristöministeriö julkaisi romanien asumisen yhdenvertaisuuden seurantaselvityksen²⁹. Kyseessä on seurantaselvitys vuonna 2012 julkaistulle *Romanien asuminen ja yhdenvertaisuus* -selvitykselle³⁰.

122. Selvityksessä tarkastellaan romanien asumisen ongelmia ja yhdenvertaisuutta suhteessa pääväestöön ja romaniyhteisön sisällä. Selvityksen tarkoituksena on tuottaa taustatietoa siitä, miten romanien asumisen yhdenvertaisuus on kehittynyt ja onko tehdyillä toimenpiteillä saatu aikaan toivottua kehitystä.

123. Selvityksen aineistoina on käytetty yhdenvertaisuusvaltuutetun, Asumisen rahoitus- ja kehittämiskeskuksen sekä eduskunnan oikeusasiamiehen yhteydenotto- ja kantelutietoja, asuntotoimijoille ja romaneille tehtyjä kyselyjä sekä asiantuntijahaastatteluja.

124. Selvityksen mukaan romanien yhdenvertaisuus asumisessa suhteessa pääväestöön on lisääntynyt, ja väestöryhmät ovat tasavertaistuneet asunnon hakijoina. Taloudelliset ongelmat ovat kuitenkin lisääntyneet niin pääväestöllä kuin romaneillakin. Erityisesti nuoret romanit kokevat usein asumiseen vaikuttavia taloudellisia ongelmia. Osa romaneista on vaarassa pudota tavallisilta asuntomarkkinoilta. Romanien muuttolupa- ja väistämisvelvollisuuskäytännöt aiheuttavat lisähaasteita. Ne eivät enää näy edellisen selvityksen tapaan asuntotoimijoiden työssä, mutta sosiaalityössä tunnistetaan niiden vaikutus. Selvityksessä suositellaan asuntotoimijoiden tiiviimpää viranomaisyhteistyötä ja asiakkaiden ohjausta palveluihin.

²⁹ Romanien asumisen yhdenvertaisuuden seurantaselvitys, Ympäristöministeriön raportteja 6/2018, 23.1.2018, http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/160489/YMra_6_2018.pdf?sequence=1&isAllowed=y

³⁰ Romanien asuminen ja yhdenvertaisuus, Ympäristöministeriön raportteja 8/2012, 11.4.2012, http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10138/41411/YMra8_2011_Romanien_asuminen_ja_yhdenvertaisuus.pdf?sequence=2&isAllowed=y

125. Romaniyhteisössä on myös tärkeää jatkaa sisäistä muutostyötä, jonka avulla voitaisiin luopua joistain romanien asumista ja elämää hankaloittavista kulttuurisista käytännöistä.

126. Suomen toinen romanipoliittinen ohjelma sisältää toimenpiteitä romanien yhdenvertaisen kohtelun turvaamiseksi asumisessa.

Romanilapset, -nuoret ja -perheet osana lapsi- ja perhepalvelujen muutosohjelmaa – selvitys

127. *Romanilapset, -nuoret ja -perheet osana lapsi- ja perhepalvelujen muutosohjelmaa* -selvitys³¹ teki näkyväksi sen, että puhuttaessa romanilasten ja perheiden palveluista on samalla puhuttava romanikulttuurista, tapaperinteestä ja niiden mahdollisesta vaikutuksesta palveluiden sisältöihin. Selvitys suosittelee mm. että Romanipoliittisen ohjelman toimenpiteitä jatketaan, romanityön kaikilla tasoilla huomioidaan lasten, nuorten ja perheiden näkökulmat, että romanilasten- ja nuorten lahjakkuudet ja voimavarat tehdään näkyviksi valtaväestön tietämystä romaniväestön historiasta, kulttuurista ja elämästä, lisätään ja kielteiset asenteen romaniväestöä kohtaan hälvenevät. Selvitys kuitenkin korostaa, ettei pelkkä tieto itsessään riitä parantamaan romanilasten ja –perheiden asemaa vaan tarvitaan ihmisten välistä kohtautamista.

Saamenkielisten lasten, nuorten ja perheiden palveluiden nykytilan kartoitus

128. Saamenkielisten lasten, nuorten ja perheiden palveluiden nykytilan kartoituksen³² mukaan saamelaisten lasten, nuorten ja perheiden oikeus omakielisiin palveluihin toteutuu huonosti. Saamelaisten kotiseutualueella tilanne on parempi kuin sen ulkopuolella. Saamelaisten kotiseutualueellakin kielikohtaiset erot ovat kuitenkin suuret. Heikoin tilanne on koltansaamenkielisillä. Saamelaisten kotiseutualueella parhaiten saamenkielisiä palveluita on tarjolla Utsjoella. Eniten saamenkielisiä palveluja tarjotaan varhaiskasvatuksessa ja perusopetuksessa, vähiten nuorisotyössä, vapaa-aika-, kulttuuri-, liikunta- ja kirjastopalveluissa. Kartoituksen mukaan Utsjokea lukuun ottamatta saamenkieliset lapset ja nuoret eivät saa tarvitsemaansa tukea saamen kielen ja kulttuurin ylläpitämiseksi ja kehittämiseksi.

129. Saamenkielisen henkilöstön vähyyks ja resurssien puute ovat tärkeimpiä palvelujen saatavuutta heikentäviä tekijöitä. Palvelujen saavutettavuutta heikentää myös tiedottamisen puute sekä se, että saamenkielisiä asiakkaita ei tunnusteta tai heidän kielellisiä oikeuksiaan ei arvosteta.

130. Kartoituksen mukaan saamenkielisten sosiaali- ja terveystieteiden palvelujen saatavuuden turvaamiseksi saamelaisten kotiseutualueella on Saamelaiskäräjien kautta maksettavalla erityismäärärahalta tärkeä merkitys. Lisäksi saamelaislasten ja perheiden perusoikeuksien ja yhdenvertaisuuden toteutuminen edellyttää saamenkielisten peruspalvelujen selkeää vahvistamista, saamenkielisen henkilöstön saatavuuden parantamista, saamen kielten elvytysohjelman toimeenpanoa, yhteistoiminnallisuuden ja saamelaistoimijoiden taloudellisten resurssien vahvistamista.

³¹ Tarja Borelius, KOSKE- Keski-Suomen sosiaalialan osaamiskeskus, 2017.

³² Saamenkielisten palveluiden nykytilankartoitus, Saamelaiskäräjät, https://stm.fi/documents/1271139/4067344/SAAMELAPESelvitys110117_final.pdf/f1418169-7e37-4d7a-803d-30d192ffed5f

Ruotsinkielisten lasten ja perheiden palveluiden kartoitus

131. Ruotsinkielisten lasten ja perheiden palveluiden kartoituksen mukaan ruotsin kielen taidon puute palveluissa heikentää palveluiden saatavuutta. Tilanne on erityisen vaikea psykologipalveluissa ja lastenpsykiatriassa. Nykyistä enemmän ruotsinkielisiä palveluita tarvittaisiin kartoituksen mukaan myös puheterapiassa, toimintaterapiassa ja erityislastentarhanopettajien palveluissa. Lastensuojelussa on pula ruotsinkielisistä sijaishuoltopaikoista. Myös muissa ruotsinkielisissä lasten ja perheiden palveluissa, kuten ensikotipalveluissa, tehostetussa perhetyössä, eropalveluissa, perhekuntoutuksessa ja sairaalakouluissa on kartoituksen mukaan kehittämistarvetta. Moniammatillista yhteistyötä palveluissa tulisi myös vahvistaa.

5 ARTIKLA

1. Sopimuspuolet sitoutuvat edistämään olosuhteita, jotka ovat tarpeellisia, jotta kansallisiin vähemmistöihin kuuluvat henkilöt voivat ylläpitää ja kehittää kulttuuriaan sekä säilyttää identiteettinsä oleelliset perustekijät nimittäin heidän uskontonsa, kielensä, perinnäistapansa ja kulttuuriperintönsä.

2. Sopimuspuolet pidättäytyvät kansallisiin vähemmistöihin kuuluvien henkilöiden vastentahtoiseen sulauttamiseen tähtäävistä toimintaperiaatteista tai käytännöistä ja suojelevat näitä henkilöitä kaikelta toiminnalla, jonka tarkoituksena on tällainen sulauttaminen, sanotun kuitenkaan vaikuttamatta sopimuspuolten yleisen integraatiopolitiikkansa mukaisesti toteuttamiin toimenpiteisiin.

Suositus – kansallisen romanipoliittisen ohjelman täytäntöönpano

Varataan resurssit, joiden avulla jatketaan kansallisen romanipoliittisen ohjelman täytäntöönpanoa; edistetään romanien yhdenvertaisia mahdollisuuksia päästä koulutukseen, etenkin heidän yhdenvertaista pääsyään toisen ja kolmannen asteen koulutukseen tarjoamalla kunnille kannustimia tämän edistämiseksi; keskitytään aikuiskoulutukseen ja työllistymiseen, muun muassa vähentämällä työmarkkinoille pääsyyn liittyvää syrjintää.

Ensimmäisen romanipoliittisen ohjelman vaikutuksista

132. Suomen romanipoliittisen ohjelman toimikausi päättyi vuonna 2017. Ohjelman alustava arviointiraportti julkaistiin vuonna 2014. Ohjelmaa arvioitiin lisää osana seuraavan romanipoliittisen ohjelman laadintaa. Ohjelma on kansallisella tasolla lisännyt tietoisuutta romaniasioista ja tehostanut niiden yhteensovittamista. Tämä on saavutettu erityisesti EU:n rahoittamalla *Sanoista tekoihin* -hankkeella, joka käynnistyi syksyllä 2016 ja päättyi elokuussa 2017. Se toteutettiin yhdessä alueellisten romaniasian neuvottelukuntien ja paikallisen romaniväestön kanssa. Hankkeen tarkoituksena oli edistää ja seurata romanipoliittisen ohjelman tunnettavuutta paikallisesti ja alueellisesti, tukea alueellisten ja paikallisten verkostojen syntymistä romanien, viranomaisten ja muiden toimijoiden välillä ohjelman toimeenpanon edistämiseksi sekä levittää tietoa hyvistä käytännöistä paikallis- ja aluetason toimeenpanossa. Hanke vahvisti romaniasioita edistäviä verkostoja ja tuki kansallisen ohjelman toteuttamista aluetasolla.

Suomen toinen romanipoliittinen ohjelma vuosiksi 2018–2022

133. Suomen toinen romanipoliittinen ohjelma vuosiksi 2018–2022³³ julkaistiin toukokuussa 2018. Ohjelman päätavoite on tukea romanien myönteisesti jatkunutta yhteiskunnallista integraatiota sekä kielellisten, kulttuuristen ja sosiaalisten oikeuksien myönteistä kehitystä. Ohjelman lähtökohtana on, että nykyinen lainsäädäntö ja kattava palvelujärjestelmä luovat hyvän pohjan romaniväestön yhdenvertaisuuden edistämiseksi. Ohjelman valtavirtaistetuilla ja erikseen romaniväestölle kohdennetuilla toimenpiteillä luodaan jatkoedellytykset romanien ihmisoikeuksien, vähemmistöoikeuksien ja sosioekonomisen aseman huomattavalle parantumiselle. Tämän tulee tapahtua romaniväestön omaa aktiivisuustasoa, osallisuutta ja vaikuttamismahdollisuuksia lisäämällä sekä romanikieltä, -kulttuuria ja identiteettiä kunnioittaen ja vahvistaen.

134. Tätä tarkoitusta varten uudessa romanipoliittisessa ohjelmassa määritellään ensisijaiset kansalliset tavoitteet samoin kuin kaikkien vastuutahojen keskeiset toimenpiteet sekä ohjelman toteuttamista ohjaavat periaatteet. Ohjelma sisältää myös toteuttamisen seurannan. Se sisältää toimenpiteitä, joilla muun muassa vahvistetaan osallistumista kaiken tyyppiseen ja -tasoiseen koulutukseen sekä edistetään ammattitaitoa, työllistymistä, yrittäjyyttä ja integroitumista työmarkkinoille. Ohjelman ensisijaiseksi tavoitteeksi on asetettu romanien työllisyyden parantaminen.

135. Oikeusministeriö vastaa toisen romanipoliittisen ohjelman syrjinnän ja vihapuheen vastaisen työn toteuttamisesta. Uuden toimeenpanomallin mukaiset hallinnonalakohtaiset ydintiimit ovat aloittamassa toimintansa.

MAARO-ohjelmat

136. Ensimmäisen romanipoliittisen ohjelman seurantatiedon perusteella romanien yhteiskunnallisen integraation vahvistaminen edellyttää etenkin paikallis- ja aluetason romaniasiainyhteistyön määrän, vaikuttavuuden ja suunnitelmallisuuden lisäämistä. Yksi keino näihin tavoitteisiin pääsemiseksi ja tapahtuvan kehityksen seuraamiseksi on valmistelussa olevan maakuntalain toteuttamista tukevien maakunnallisten romaniohjelmien luominen (nk. *MAARO-ohjelmat*).

Romaniväestön työllistymistä ja työllistymisen esteitä koskeva seurantaselvitys

137. Romanipoliittinen ohjelma vuosille 2018–2022 sisältää poikkihallinnollisia tavoitteita eri sektoreille. Ohjelman yksi painopiste on romaniväestön ammatillisen osaamisen, työllisyyden, yrittäjyyden ja työmarkkinoille integroitumisen edistäminen. Ohjelmakohtaan vastuutahona on työ- ja elinkeinoministeriö.

138. Konkreettisenä toimenpiteenä työ- ja elinkeinoministeriö teettää vuonna 2019 tutkimuksen romanien työllisyystilanteesta, yrittäjyydestä ja työmarkkinoille integroitumisesta. Tarkoituksena on selvittää, miten romanien osallisuutta työmarkkinoille voidaan edistää: mitkä ovat parhaita toimintamalleja ja hyviä käytäntöjä. Edelleen ajankohtaisena teemana on selvittää romaneihin työmarkkinoilla kohdistuvia ennakkoluuloja ja syrjintää. Tavoitteena on löytää keinoja, miten romanien yhdenvertaisuutta työelämässä voidaan parhaiten edistää sekä miten romanien työllistymisen ja yrittäjyyden esteisiin voidaan puuttua.

³³ Suomen romanipoliittinen ohjelma (Rompo) 2018–2022, Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 3/2018, http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/160845/03_18_Suomen%20romanipoliittinen%20ohjelma_2018_2022_web.pdf?sequence=1&isAllowed=y

139. Tutkimukselle on varattu rahoitusta 40 000 euroa ja se toteutetaan vuoden 2019 aikana. Edellinen selvitys valmistui vuonna 2008.

Opetushallituksen selvitykset romanilasten osallisuudesta

140. Romanilasten varhaiskasvatukseen ja esiopetukseen liittyvä selvitys on käynnissä. Romaniperheille suunnatut kyselyt on lähetetty kentälle ja vastaukset saadaan keväällä 2019. Lisäksi tehdään erilliset kyselyt varhaiskasvatuksen ja esiopetuksen henkilöstölle. Opetushallitus aloittaa työstämisen kesällä ja selvitys on tarkoitus julkistaa vuoden loppuun mennessä.

Au mensa – Tule mukaan -projekti

141. Opetus- ja kulttuuriministeriö on vuodesta 2014 lähtien tukenut Suomen Romaniyhdistys ry:n (Finnish Roma Association) *Au mensa – Tule mukaan* -projektia. Projekti pyrkii tuomaan romaninuorten äänen kuuluville kysymällä nuorten mielipiteitä, rohkaisemalla nuoria itse osallistumaan keskusteluun heille tärkeistä asioista sekä järjestämällä heille toimintaa ja tapahtumia.

142. Projektin ensimmäisessä osassa kuultiin romaninuria heidän toiveissaan ja tarpeissaan mm. työllistymisen, yhteiskunnallisen aseman, vapaa-ajan harrastusten suhteen. Myöhemmin projektissa on keskitytty aktivoimaan romaninuria sekä konkreettisesti tarjoamaan tukea koulutukseen, vapaa-aikaan, työllistymiseen ja yhteiskunnalliseen vaikuttamiseen. Lisäksi on tehty verkostotyötä ja lisätty muun muassa opetushenkilöstön ja alan opiskelijoiden tietoa romanikulttuurista. Opetus- ja kulttuuriministeriö on myöntänyt hankkeelle jatkorahoituksen (250 000 euroa) vuosille 2018-2020.

Romanien koulutus

143. Opetushallitus teki vuonna 2015 selvityksen aikuisten romanien koulutustaustoista.³⁴ Vastaaajista noin kaksi kolmasosaa oli saanut päättötodistuksensa joko peruskoulussa tai kansakoulussa. Kolmannekselta puuttui päättötodistus. 1950-luvulla koulua käyneistä romaneista päättötodistuksen sai 25 prosenttia.

144. Perusopetuksen suorittaminen romanien keskuudessa on noussut melko tasaisesti niin, että 2000-luvun ensimmäisellä vuosikymmenellä romaneista hieman yli 80 prosentilla oli päättötodistus, ja romanien suhtautuminen oppivelvollisuuden suorittamiseen ja yleensä koulunkäyntiin oli parantunut. Aikuisten romanien nuorimmalla ikäluokalla romanityttöjen oppivelvollisuuden suorittaminen on jo noin 100 prosentin luokkaa. Romanipojat jättivät edelleen helpommin koulun kesken.

145. Edellä mainitun selvityksen mukaan romanit osaavat kohtuullisen hyvin hyödyntää ammatillisen koulutuksen mahdollisuuksia. Yli kolmanneksella aikuisista romaneista on ammatillinen tutkinto, mutta lukioon ja korkeakouluun menevät vain harvat.

146. Naisia ammatilliseen koulutukseen osallistuvista opiskelijoista oli 85 prosenttia (142 henkilöä). Naisten suuri osuus johtuu siitä, että naisopiskelijat opiskelivat usein suurina ryhminä. Miehet (26 henkilöä) sen sijaan ovat oppilaitoksissa yksittäisinä opiskelijoina tai ainakin huomattavasti pienempinä ryhminä. Opiskelijoiden kokonaismäärään sekä mies- ja naisopis-

³⁴ Satu Rajala ja Satu Blomerus. Katsaus aikuisten romanien koulutustaustoihin. Raportit ja selvitykset 2015:8.

kelijoiden lukumäärän suhteeseen vaikuttaa edelleen, että kyseisenä lukuvuonna eräs oppilaitos järjesti usealla paikkakunnalla erityisesti romaniniaisille suunnattua koulutusta. Yhteensä 80 naista osallistui tähän koulutukseen.

147. Opetushallitus on julkaissut vuonna 2018 lukio-oppaan romaneille, jonka avulla on tarkoitus kertoa lukiokoulutuksesta sekä myös avata lukion mahdollistamia akateemisia jatkokoulutuspolkuja.

148. Vuonna 2019 Opetushallitus julkaisee romaninuorille ja -aikuisille informaatioaineiston, jossa käsitellään muun muassa aikuiskoulutuksen merkitystä, arjen taitoja, opiskelutaitoja, opiskelun ja arjen yhdistämistä, opiskelun kustannuksia ja rahoitusmahdollisuuksia sekä kuvauksia aikuisia kouluttavien oppilaitosten tarjonnasta. Opetushallitus jatkaa näistä teemoista myös tapaamisia eri paikkakunnilla romanien kanssa, joiden tarkoituksena on päästä vuoro-vaikutukseen koulutuksen merkityksestä.

149. Ammatillisessa koulutuksessa ei ole erillisiä romaneille kohdistettuja koulutuksia, vaan romanit hakeutuvat ja osallistuvat ammatilliseen koulutukseen normaalijärjestelmän piirissä. Ammatillisen koulutuksen reformin voidaan katsoa parantavan myös romanien mahdollisuuksia kouluttautua ja työllistyä. Ammatillisessa koulutuksessa opetuskieli on suomi, ruotsi tai saame. Lisäksi opetusta voidaan antaa myös romanikielellä.

150. Ammatillisen koulutuksen osalta romaniväestö on huomioitu myös uudistetuissa kasvat- ja ohjausalan tutkintojen perusteissa. Kasvat- ja ohjausalan ammattitutkinnossa on oma osaamisala romanityöhön. *Romanityön osaamisala* -tutkinnon osat on laadittu siten, että eri alojen edustajat voivat vahvistaa romanityön osaamista. Lisäksi uusissa tutkinnon perusteissa on valinnainen tutkinnon osa *Romanikielen käyttäminen ohjaustyössä*.

151. Vuoden 2018 alusta lukien on myönnetty uudet ammatillisten tutkintojen ja koulutuksen järjestämisluvat. Näiden lupien myöntämisen yhteydessä koulutuksen järjestäjien opiskelijavuosien vähimmäismäärää arvioitaessa otettiin yhtenä tekijänä huomioon romanien koulutus niillä koulutuksen järjestäjillä, jotka viime vuosina ovat omassa toiminnassaan kiinnittäneet huomiota myös romanien ammatilliseen koulutukseen tavoitteenaan parantaa erityisesti aikuisten romanien koulutustasoa. Nämä järjestäjät ovat kehittäneet toimintamalleja romanien kouluttautumisen ja työllistymisen edistämiseksi yhteistyössä romanijärjestöjen ja -toimijoiden sekä viranomaisten kanssa.

152. Lisäksi nämä toimijat ovat olleet aktiivisia myös ennakkoluuloihin ja asenteisiin vaikuttamisessa erityisesti oppilaitoksissa ja työelämässä, mutta myös yhteiskunnassa laajemmin.

Romanikielen opettajat

153. Romanikielen asema Suomessa on erittäin uhanlainen, erityisesti nuorten aikuisten, teini-ikäisten ja lasten keskuudessa. Se on myös Unescon uhanalaisten kielten luettelossa. Kotimaisten kielten keskuksen mukaan romanikieltä osaa hyvin enää kolmasosa romaneista ja kaksi kolmasosaa ei enää käytä kieltä. Romanikieli siirtyy ennen kaikkea opetuksen myötä uusille käyttäjille. Yksi haaste on romanityhteisön voimaannuttaminen niin, että se rohkaistuisi käyttämään kieltään.

154. Romanikielen opettajista on pulaa. Helsingin yliopistossa voi nykyään opiskella romanikieltä ja – kulttuuria ja näitä opiskelevien määrä on kasvussa. Opetushallitus on myös käynnistämässä hanketta, jossa pyritään kehittämään romanikielen etäyhteyksiä hyödyntävää opetusta. Näin romanikieltä pystyttäisiin tarjoamaan romanioppilaille monilla paikkakunnilla.

Euroopan sosiaalirahaston –rahoitushankkeet romanien koulutukseen

155. Valtakunnallista Euroopan sosiaalirahaston (ESR)-rahoitusta on suunnattu romanien koulutukseen hakeutumista ja koulutuspolkujen sujuvoittamista tukeviin hankkeisiin, esimerkiksi *Tšetanes naal* -koulutuspoluilla -hankkeeseen. Hankeen tehtävänä on lisäksi vahvistaa romanitietoisuuteen liittyvää tietotaitoa.

Lapsiasiavaltuutetun tapaamiset romaninuorten kanssa

156. Lapsiasiavaltuutettu on tavannut romaninuria vuonna 2016 Jyväskylän kaupungin romanihankkeen työntekijöiden organisoimassa tilaisuudessa. Tilaisuudessa nuoret toivoivat muun muassa enemmän vapaa-ajan aktiviteetteja, joihin osallistuminen olisi mahdollista myös romaninaisten perinteisessä romanasussa. Nuoret nostivat esille myös työllistymiseen liittyvät haasteet. Romaninuoret kokevat, että heidän täytyy todistella kaksinkertaisesti osamistaan muihin nähden, koska monet ihmiset ovat ennakkoluuloisia. TET-harjoittelu olisi erityisen tärkeä romaninuurille, mutta harjoittelupaikkoja on vaikea saada. Keskusteluun nousi lisäksi romanikieli sekä ennakkoluulot romaneja kohtaan. Moni lapsi ja nuori olisi kiinnostunut opettelemaan romanikieltä, mutta haasteena on se, että kieltä on mahdollista opiskella vain koulun jälkeen. Lähes kaikki lapset ja nuoret kertoivat kokeneensa haukkumista ja nimittelyä. Ongelman ratkaisemiseksi tarvittaisiin enemmän tiedottamista erilaisista kulttuureista esimerkiksi kouluissa.

Tataarikulttuurin edistäminen

157. Suomessa asuu noin 700 turkinsukuista tataaria. Ensimmäiset tataarit muuttivat Suomeen jo 1870-luvulla, ja suurin osa 1917 -1920. Suurin osa heistä puhuu tataaria äidinkielenään. Suurin osa tataareista asuu pääkaupunkiseudulla ja Järvenpäässä. Tataariyhteisön jäsenet ovat luoneet identiteettinsä tasapainoisesti suomalaisen valtayhteiskunnan arvojen kanssa sekä integroituneet hyvin suomalaiseen yhteiskuntaan. Samalla he ovat pystyneet säilyttämään uskontonsa (islam), kulttuurinsa ja tataarin kielen viidennessä sukupolvessa. Säilyttääkseen kielensä, uskontonsa ja kulttuurinsa tataarit Suomessa ovat organisoituneet hyvin.

158. Suomen vuonna 1925 perustettu Islam- seurakunta vastaa tataarin kielen, ja islaminuskon opetuksesta sekä avustaa taloudellisesti muita tataarijärjestöjä.

159. Seurakunta järjestää kaikenikäisille jäsenilleen toimintaa ja koulutusta seuraavasti:

- Lastentarha lauantaisin
- Eläkeläisille keskiviikkoisin lounastapaamiset
- Peruskouluikäisille lapsille iltapäivisin koulujen jälkeen uskonnon sekä äidinkielen opetusta sekä kesäisin 10-14 päivää kestävät kesäleirit 7-16 vuotiaille lapsille.
- Aikuisille iltaisin uskonnon ja äidinkielen piirejä.

160. Koska viime vuosina avioliitot ei-tataarien kanssa ovat lisääntyneet, on heitä varten järjestetty tataarin kielen opetustunteja. Seurakunta kustantaa opetusmateriaalin/koulukirjat. Sekä julkaisee 1-2 kertaa vuodessa seurakuntalehteä *”Mähallä habärläre”*.

161. Kulttuurisseura FTB ry (perustettu 1935) järjestää tataarinkielisiä iltamia ja erilaisia tilaisuuksia esim. teatteriesityksiä, kuoro-, kansantanssi- ja musiikkiohjelmia tataarinkielellä. Seura on kutsunut usein myös tataaritaiteilijoita Tatarstanin tasavallasta, johon tänä päivänä on hyvät yhteydet.

162. Urheiluseura *Yolduzilla* (perustettu 1945) on ollut perustamisesta saakka oma jalkapallojoukkue. Se järjestää mm. hiihtoviikonloppuja nuorisolle, hiihtoloma Pajulahden urheiluoipistolla jo yli 40 vuotta. Lasten olympialaisia, Golf Cup kilpailuja. Naisille ja miehille erilaista liikuntaa, kysynnän mukaan.

163. Suomen Islam-seurakunnalla on vahvat sidokset ympäröivään yhteiskuntaan ja on jäsenenä esim. *World kongress of the tatars* (Kazan, Tatarstan), jonka 75 henkiseen johtajistoon kuuluu seurakunnan puheenjohtaja. Seurakunta on myös jäsenenä Uskot -forum ry:ssä. Suomen tataarit osallistuvat aktiivisesti uskontojen väliseen vuoropuheluun.

Saamen kielen elvyttämisohjelma

164. Hallitus on sitoutunut toteuttamaan toimenpideohjelman saamen kielten elvyttämiseksi³⁵. Yleisten tukien lisäksi Saamelaiskäräjille myönnetään vuosittain saamen kielten ja kulttuurin edistämiseen tarkoitettu erityismääräraha, jonka kohdentamisesta Saamelaiskäräjät vastaa. Lisäksi hallitus kohdentaa erillisen tukisumman Sajoksen taide- ja kulttuuritoimintaan. Sajos toimii sekä saamelaisvähemmistön kulttuurikeskuksena että Saamelaiskäräjien ja muiden saamelaislaitosten päämajana. Lisäksi opetus- ja kulttuuriministeriö tukee 160 000 eurolla vuonna 2019 Oulun yliopiston Giellagas-instituutin hanketta, jossa kehitetään saamen kielten leksikografiaa ja kieliteknologiaa.

Karjalan kielen elvyttämisohjelma

165. Neuvoo-antava komitea kehotti Suomea koskevassa neljännessä raportissaan (kappale 14) viranomaisia lisäämään yhteistyötään karjalankielisten kanssa ja ottamaan huomioon heidän pyyntönsä, jotka koskevat vähemmistöjen oikeuksien käyttämistä, sekä jatkamaan joustavan ja osallistavan lähestymistavan noudattamista.

166. Opetus- ja kulttuuriministeriö myönsi 100 000 euroa Karjalan Kielen Seuralle vuonna 2017 ja 200 000 euroa vuonna 2018 karjalan kielen elvytysohjelman käynnistämiseen. Vuoden 2019 talousarviossa on varattu 200 000 euroa karjalan kielen elvytysohjelman jatkamiseen. Elvytysohjelman tavoitteena on vahvistaa ja kehittää karjalan kieltä ja kulttuuria, jotka ovat asiantuntijoiden mukaan häviämisaarassa ilman aktiivisia elvytystoimia. Vuosina 1968-2005 ilmestyi kuusiosainen Karjalan kielen sanakirja Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen ja Suomalais-Ugrilaisen Seuran yhteistyönä. Kotimaisten kielten keskus päivittää siihen liittyvää verkkosanakirjaa tarpeen mukaan.

6 ARTIKLA

1. *Sopimuspuolet rohkaisevat suvaitsevuuden henkeä ja kulttuurien välistä vuoropuhelua sekä ryhtyvät tehokkaiisiin toimenpiteisiin edistääkseen keskinäistä kunnioitusta, ymmärtämystä ja yhteistyötä erityisesti koulutuksen, kulttuurin ja viestinnän alalla kaikkien alueellaan asuvien henkilöiden kesken riippumatta heidän etnisestä, sivistyksellisestä, kielellisestä tai uskonnollisesta identiteetistään.*

2. *Sopimuspuolet sitoutuvat toteuttamaan soveltuvia toimenpiteitä sellaisten henkilöiden suojelemiseksi, jotka voivat joutua syrjinnän, vihamielisyyden tai väkivallan tai niiden uhan kohteeksi etnisen, sivistyksellisen, kielellisen tai uskonnollisen identiteettinsä johdosta.*

Asenneilmapiiri

167. Neljännessä raportissaan (kappale 52) neuvoa-antava komitea kannusti Suomen viranomaisia hillitsemään yhä voimistuvaa asenneilmapiiriä, jota leimaavat etnisten ryhmien väliset ennakkoluulot ja jännitteet, tehostamalla suvaitsemattomuuden, rasmin, muukalaisvihan ja vihapuheiden torjuntaa niiden kaikissa muodoissa, erityisesti sosiaalisessa mediassa. Sopivia, koko väestöön kohdistuvia toimia ovat valistustyö ja räätälöidyt tiedotuskampanjat, vihapuheen torjuntaan erikoistuneiden neuvontapalveluiden lisääminen ja ihmisoikeuskoulutuksen edistäminen koulussa myös koulukiusaamisen estämiseksi.

168. Yhdenvertaisuusvaltuutettu on kertomuksessaan eduskunnalle vuonna 2018 käsitellyt kansallisiin vähemmistöihin liittyvää asenneilmapiiriä³⁶. Raportissaan hän toteaa, että kielteisiä asenteita näkyy suhtautumisessa kansallisiin kielivähemmistöihin, kuten suomenruotsalaisiin, saamelaisiin ja romaneihin. Ruotsin kielen asemaa toisena kansalliskielenä haastetaan aiempaa voimakkaammin, ja suomenruotsalaisiin kohdistuu suoranaista häirintää. Saamelaisen perustuslaillinen asema alkuperäiskansana siihen liittyvine oikeuksineen on kyseenalaistettu myös päätöksentekijöiden taholta. Saamen kielten elvyttämiseen on suunnattu toimenpiteitä, mutta samaan aikaan saamelaisten oikeus tulla kuulluksi heihin vaikuttavissa päätöksissä on toteutunut puutteellisesti. Romaneihin kohdistuvat ennakkoluulot näkyvät tyypillisesti syrjivänä kohteluna esimerkiksi kaupoissa ja ravintoloissa.

Poliisin tietoon tullut viharikollisuus

169. Poliisin tietoon tuli vuonna 2017 kahdeksan prosenttia enemmän viharikoksia kuin edellisvuonna. Poliisiammattikorkeakoulun marraskuussa 2018 julkaiseman tutkimuksen³⁷ mukaan viime vuonna kirjattiin yhteensä 1 165 rikosilmoitusta, jotka määriteltiin epäillyiksi viharikoksiksi.

170. Vaikka poliisin tietoon tulleiden viharikosten määrä kasvoi, se ei kuitenkaan saavuttanut vuotta 2016 edeltävää tasoa. Päärikosten määrä laski 99 kappaleella; päärikoksella viitataan tässä kuhunkin rikosilmoituksen asianomistajaan kohdistuneeseen vakavimpaan rikosnimikkeeseen. Kaikkiaan viharikollisuuden määrän voidaan sanoa tasoittuneen, mutta jääneen silti pidemmän aikavälin tason yläpuolelle vuoden 2015 maahanmuuttoaallon jälkeen. Osa viharikoksista on piilorikollisuutta. Poliisin tavoitteena on vähentää piilorikollisuutta ja tästä syystä rikoksen kohteeksi joutuneita kannustetaan tekemään rikoksesta ilmoitus poliisille.

171. Edellisvuosien tapaan suurin osa vuoden 2017 viharikosilmoituksista sisälsi etniseen tai kansalliseen taustaan kohdistuvia piirteitä, ja yleisin rikosnimike oli pahoinpitely.

172. Etniseen tai kansalliseen taustaan perustuvia epäiltyjä viharikoksia poliisi kirjasi viime vuonna 813, mikä on 18 vähemmän kuin edellisenä vuonna. Viharikosseurantaa kehitettiin lisäämällä selvitykseen alaluokka, jonka avulla voidaan seurata romaneihin kohdistuneita viharikoksia. Viime vuoden aikana kaikista etniseen tai kansalliseen taustaan perustuvista rikosilmoituksista 10 prosenttia ja päärikoksista 9,7 prosenttia kohdistui romanitaustaiseen henkilöön. Näiden 81 rikosilmoituksen yleisin tapahtumatilanne oli syrjintä.

³⁶ https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/Kertomus/Documents/K_6+2018.pdf

³⁷ https://www.polamk.fi/polamk_tiedottaa/1/0/viharikollisuuden_maara_tasoittunut_vuoden_2015_kasvupiikin_jalkeen_76110

173. Suurin muutos tapahtui uskontoon tai vakaumukseen kohdistuvien viharikosepäilyjen määrässä, joka kasvoi vuoden 2017 aikana 58 prosenttia edellisvuoteen verrattuna. Poliisi kirjasi tällaisia viharikoksia kaikkiaan 235 kappaletta, ja niistä 63 prosentissa teko kohdistui islamin uskoon.

174. Poliisin tietoon tullutta viharikollisuutta on seurattu Suomessa jo 20 vuoden ajan. Viharikokset tilastoidaan poliisin valtakunnallisten rikosilmoitustietojen perusteella.

175. Poliisi on viime vuosina tehostanut toimintaansa viharikosten tunnistamiseksi ja torjumiseksi. Poliisihallituksen ohjeistuksen mukaan poliisin tulisi rikosilmoitusta kirjattaessaan käyttää viharikoluokitusta aina, kun epäilee tapauksessa olevan mahdollisesti viharikoksen piirteitä. Vuonna 2017 poliisi käytti luokitusta 39 prosentissa kaikista poliisin tietoon tulleista viharikoksista, kun vuonna 2016 käyttöprosentti oli 23 prosenttia. Yksi tärkeä syy luokitusprosentin kasvulle on poliisin viharikoksiin liittyvän erikoiskoulutuksen kehittäminen.

176. Vuoden 2017 alusta Helsingin poliisilaitokselle perustettiin valtakunnallinen vihapuheututkintaryhmä, jonka tehtävänä on puuttua internetissä esiintyvään rangaistavaan vihapuheeseen. Viharikoksiin liittyvien rikosilmoitusten määrän kasvu vuonna 2017 selittyikin suurelta osin tämän ryhmän kirjaamalla rikosilmoituksilla, joissa rikosnimikkeitä olivat kiihottaminen kansanryhmää vastaan, kunnianloukkaus tai laiton uhkaus.

Epäiltyjen viharikosten määrät vuosina 2011–2017							
	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Etninen tai kansallinen tausta	788	641	710	678	991	831	813
Uskonto tai vakaumus	61	45	73	68	133	149	235
Seksuaalinen suuntautuminen, sukupuoli-identiteetti tai sukupuolen ilmaisu	45	30	39	47	61	57	60
Vammaisuus	24	16	11	29	65	42	57
Yhteensä	918	732	833	822	1250	1079	1165

Antisemitismi

177. Helsingin juutalainen seurakunta arvioi juutalaisvastaisuuden määrän kasvaneen Suomessa. Poliisiammattikorkeakoulun marraskuussa 2018 julkaiseman selvityksen³⁸ mukaan juutalaisuuteen tai juutalaisiin kohdistuvia viharikosepäilyjä tapahtumatilanteittain kirjattiin vuonna 2016 kymmenen kappaletta. Juutalaisviha ilmenee erityisesti internetissä, mutta myös käytännön tasolla herjauksina ja seurakunnan kiinteistöjen sotkemisena. Suomen Eku-meeninen Neuvosto on arvioinut, että juutalainen yhteisö kokee selkeää uhkaa äärioikeiston, ääriivasemmiston ja ääri-islamistien tahoilta sekä syrjintää ja uhkaa Lähi-idän alueelta tulleiden maahanmuuttajien taholta.

178. Sisäministeriö tekee tiivistä yhteistyötä Helsingin juutalaisen seurakunnan kanssa turvallisuustilanteen seuraamiseksi ja epäkohtiin puuttumiseksi. Vuoden 2015 alusta lähtien Helsingin juutalainen seurakunta on ollut Helsingin poliisipiirin päivittäisen suojelun kohteena. Seurakunta on kerännyt kampanjalla varoja seurakunnan turvallisuuden parantamiseen.

³⁸ https://www.polamk.fi/polamk_tiedottaa/1/0/viharikollisuuden_maara_tasoittunut_vuoden_2015_kasvupiikin_jalkeen_76110kuntien

Vähemmistöjen kokema sukupuoleen liittyvä vihapuhe

179. Vuonna 2017 julkaistun tasa-arvobarometrin mukaan³⁹ vähemmistöihin kuuluvat naiset kokevat epäasiallista käytöstä eli seksuaalista häirintää, sukupuoleen liittyvää vihapuhetta ja vähättelyä tai yliolkaista käytöstä selvästi useammin kuin miehet.

180. Vähemmistöön itsensä määrittävistä naisista 27 prosenttia ja 9 prosenttia vähemmistöön kuuluvista miehistä oli kokenut sukupuoleen liittyvää vihapuhetta. Väkivallan ja vihapuheen pelko vaikutti myös toimintaan: neljännes naisista ja viidennes miehistä oli karsinut iltamenojaan väkivallan pelon vuoksi. Vihapuheen pelon takia käytöstään muuttaneita oli lähes yhtä paljon kuin vihapuhetta kokeneita.

Koulutus viharikosten torjunnasta

181. Neljännessä raportissaan (kappale 57) neuvoa-antava komitea kannusti Suomen viranomaisia tehostamaan toimiaan kansalaisten valistamiseksi viharikosten vastaisista oikeusturvakeinoista; tehostamaan lainkäyttöviranomaisten koulutusta vihapuheen ja vihan motivoimien rikosten tunnistamisessa ja tutkimisessa sekä seuraamusten määräämisessä; ja parantamaan vähemmistöihin kuuluvien henkilöiden luottamusta poliisiin ja oikeusjärjestelmään, kun kyse on rikosilmoitusten tekemisestä ja tapausten saattamisesta tuomioistuinten käsittelyyn, esimerkiksi lisäämällä vähemmistöihin kuuluvien määrää poliisivoimissa.

182. Viharikosten torjunta on ollut esillä oikeusministeriön järjestämässä yleisten tuomioistuinten koulutuksissa, jossa kohderyhmänä ovat tuomarit ja esittelijät. *Ajankohtaista rikos oikeudesta* –koulutustilaisuus järjestettiin 22.11.2017. Lisäksi valtakunnansyyttäjänvirasto järjesti 14.-15.5.2018 koulutuksen *Rasistiset ja viharikokset*, jonka kohderyhmänä olivat syyttäjät eri syyttäjänvirastoista *Syrjintä ja yhdenvertaisuus* –koulutusohjelmassa. Koulutusohjelmaan vihapuheeseen liittyvät teemat ovat: syrjintä ja vihapuheasiat yhdenvertaisuusvaltuutetun toimistossa, viharikokset ja vihapuhe ja viharikos case-esittelyitä tuomioistuimissa käsitellyistä tapauksista.

183. Osana *Against Hate* –hanketta tullaan keväällä 2019 järjestämään viidellä eri paikkakunnalla ns. kolmikantakoulutusta, joissa mukana poliisit, syyttäjät ja tuomarit.

Suvaitsevuus ja kulttuurien välinen vuoropuhelu

184. Vuosien 2017–2019 demokratiapoliittisen toimintaohjelman, vuosien 2017–2019 kansallisen perus- ja ihmisoikeustoimintaohjelman sekä vuosien 2017–2019 valtakunnallisen nuorisotyön ja -politiikan ohjelman pohjalta oikeusministeriö käynnisti huhtikuussa 2018 hankkeen, jonka avulla sovitetaan yhteen hallituksen linjaamat toimenpiteet demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen kehittämiseksi ja nuorten yhteiskunnallisen osallisuuden edistämiseksi. Hanke toteutetaan vuosina 2018–2019 yhteistyössä muun muassa opetus- ja kulttuuriministeriön, Opetushallituksen, yliopistojen, valtion nuorisoneuvoston, nuorisoalan osaamiskusten ja nuorisojärjestöjen kanssa.

185. Osana hanketta Helsingin yliopisto kokoaa ja valitsee olemassa olevaa demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen oppimateriaalia aineistotietokantaan, jota peruskoulujen ja lukioiden opettajat käyttävät laajalti koko Suomessa. Opettajille laaditaan demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen verkkokurssi, ja sitä kokeillaan tiiviissä yhteistyössä kansallisen yliopistoverkos-

³⁹ *Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 8/2018*: https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/160920/STM_08_2018_Tasa-arvobarometri%202017_net.pdf?sequence=4&isAllowed=y

ton kanssa. Hanketoimintoja ohjaavat Ihmisoikeuskeskus, oikeusministeriö sekä Helsingin yliopistolle vuonna 2017 myönnetyn Unescon ihmisoikeuskasvatuksen professuurin haltija (*UNESCO Chair in Values, Dialogue and Human Rights in Education*).

186. Lisäksi oikeusministeriö myöntää vuosittain kansallisen demokratiapalkinnon. Vuoden 2018 palkinnon teemana on demokratia- ja ihmisoikeuskasvatus. Tämä 10,000 euron suuruinen palkinto voidaan myöntää kansalaisyhteiskunnan toimijoille. Vuoden 2018 demokratiapalkinnolla halutaan nostaa esiin ja jakaa kansalaisyhteiskunnan hyviä käytäntöjä demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen edistämiseksi. Palkinnolla halutaan samalla kiittää demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen parissa työskenteleviä toimijoita. Demokratiapalkinto jaettiin nyt viidettä kertaa.

Asiantuntijatyöryhmä vihapuheen ja nettikiusaamisen torjumiseksi

187. Vihapuheen ja nettikiusaamisen vastaisia toimia tehostetaan asiantuntijatyöryhmän ja virkamiesten yhteistyöllä. Sisäministeriö, oikeusministeriö sekä opetus- ja kulttuuriministeriö asettivat marraskuussa 2018 hankkeen, jonka tehtävänä on laatia ehdotuksia rikoslain ja rikoslailla rangaistavan vihapuheen ja lailla kielletyn häirinnän tehokkaammaksi kitkemiseksi sekä toiset ihmiset huomioon ottavan keskustelukulttuurin edistämiseksi.

188. Viime vuosina verkkokeskustelussa on yleistynyt esimerkiksi nöyryyttäminen, uhkailu ja solvaaminen. Tämä kehitys johtaa äärimmillään turvattomuuden tunteen lisääntymiseen ja siihen, että ihmiset eivät enää voi käyttää perustuslain turvaamaa sananvapauttaan, koska pelkäävät joutuvansa vihapuheen tai vihakampanjoiden kohteeksi.

189. Vihapuheella tarkoitetaan tässä hankkeessa kaikkia sellaisia ilmaisumuotoja, jotka levittävät, lietsovat, edistävät tai oikeuttavat etnistä vihaa, ulkomaalaisvastaisuutta, antisemitismia tai muuta vihaa, joka pohjautuu suvaitsemattomuuteen. Vihapuheeseen liittyvät myös muut vaikuttamiskeinot, kuten disinformaatio ja valeutiset.

190. Työryhmän tehtävänä on koota yhteen käynnissä olevat toimet vihapuheen torjumiseksi ja tehdä suosituksia uusiksi toimenpiteiksi niin lyhyellä kuin pitkällä aikavälillä. Työryhmän tulee varmistaa, että viranomaisten ja kansalaisyhteiskunnan toteuttamat vihapuheen ja nettikiusaamisen vastaiset toimet sekä tiedonvaihto olisivat jatkossa paremmin koordinoituja ja yhdensuuntaisia.

191. Työryhmä laatii myös ehdotukset kunnioittavan, toiset ihmiset huomioon ottavan keskustelukulttuurin edistämiseksi. Tähän tulee sisältyä toimenpiteet siitä, miten kansalaisten keskuudessa voidaan levittää tietoa vihapuheesta ja nettikiusaamisesta, niiden vaikutuksista ja seurauksista.

Ahvenanmaan yhdenvertaisuusvaltuutettu

192. Yli 6 500 saaresta muodostuva Ahvenanmaa on Suomeen kuuluva ruotsinkielinen maakunta. Ruotsinkielisen asemasta, laajasta itsehallinto-oikeudesta ja maakuntapäivien toimivaltaasta säättää tiettyjä lakeja säädetään erillisellä itsehallintolainilla (1144/1991). Saarilla asuu noin 29 000 asukasta.

193. Ahvenanmaan erityisasema perustuu Kansainliiton päätökseen vuodelta 1921. Suomessa on velvoite taata ahvenanmaalaisille oikeudet säilyttää ruotsin kieli, oma kulttuuri ja omat paikalliset tavat. Samalla laadittiin myös Ahvenanmaata koskeva kansainvälinen yleissopimus, jonka mukaan Ahvenanmaasta tehtiin puolueeton alue, jota ei myöskään saa linnoittaa. Suomen eduskunnassa Ahvenanmaan edustajalle on varattu yksi paikka.

194. Suomen EU-liittymisasiakirjan osana on Ahvenanmaata koskeva pöytäkirja n:o 2. Pöytäkirjalla tunnustetaan Ahvenanmaan erityinen kansainvälisoikeudellinen asema sekä mm. Ahvenanmaan kotiseutuoikeus.

195. Ahvenanmaa on Ahvenanmaan itsehallintolain mukaan yksikielisesti ruotsinkielinen. Ahvenanmaan maakunta on nimenomaisesti kielilain 7 §:ssä rajattu sen soveltamisalan ulkopuolelle. Ahvenanmaan maakuntaa koskevat kielisäännökset sisältyvät Ahvenanmaan itsehallintolakiin. Suomen kansalaisella on kuitenkin Ahvenanmaan itsehallintolain mukaan oikeus omassa asiassaan käyttää suomen kieltä maakunnassa toimivassa tuomioistuimessa ja muussa valtion viranomaisessa.

196. Vuodesta 2000 lähtien Ahvenanmaan väestön koostumus on alkanut muuttua. Tätä kehitystä voi seurata yksityiskohtaisesti muun muassa syntymäpaikan, kansallisuuden ja äidinkielen mukaan ÅSUBin vuosittain kokoamista väestön koostumusta koskevista raporteista. Vuoden 2000 jälkeen Ahvenanmaan ruotsinkielisen väestön osuus on supistunut 94:stä 87 %:iin. Suomenkielisten osuus on samana ajanjaksona pysynyt 5 %:n tuntumassa. Ahvenanmaalla on edustettuna yhteensä yli 60 kieltä ja noin 75 kansallisuutta.

197. Ahvenanmaan yhdenvertaisuusvaltuutettu toimii maakunnan toimivallan alalla etniseen ryhmään, uskontoon tai muuhun vakaumukseen, vammaan, ikään tai seksuaaliseen suuntautumiseen perustuvan syrjinnän torjumiseksi ja ehkäisemiseksi. Maakunnan toimivallan alalla yhdenvertaisuusvaltuutettu lisäksi torjuu ja ehkäisee sukupuoleen, sukupuoli-identiteettiin ja sukupuolen ilmaisuun perustuvaa syrjintää.

198. Vuosina 2015–2017 yhdenvertaisuusvaltuutetun toiminta käsitti pääasiassa neuvontaa Ahvenanmaalla asuville henkilöille sekä kunnille ja muille viranomaisille. Valtuutettu käsitteli yhteensä 154 neuvonta-asiaa. Näistä kolme koski tapauksia, joissa valtuutettu totesi syrjintää tapahtuneen etniseen ryhmään kuulumisen perusteella. Vuoden 2018 ensimmäisellä puoliskolla yhdenvertaisuusvaltuutettu käsitteli 31 neuvonta-asiaa, joista kolme liittyi koettuun syrjintään etniseen ryhmään kuulumisen perusteella.

199. Syrjinnän ehkäisemiseksi Ahvenanmaalla annetussa maakuntalaissa kieltä ei mainita syrjintäperusteena, mutta on syytä ottaa huomioon, että tutkimuksen mukaan (ÅSUB 2014:9) kieli todettiin yleisimmäksi koetun syrjinnän perusteeksi muualta kuin Pohjoismaista Ahvenanmaalle muuttaneiden keskuudessa. Tätä kysymystä käsitellään osana Ahvenanmaan peruskoululain uudistamista ja peruskoulun uuden opetussuunnitelman laadintaa keinona vahvistaa Ahvenanmaalla asuvien, muuta äidinkieltä kuin ruotsia puhuvien oikeuksia. Sen mukaan oikeudesta äidinkielen opetukseen peruskoulussa säädettäisiin lailla.

Terveyden- ja sairaanhoito Ahvenanmaalla

200. Ahvenanmaan maakunnan hallituksen mukaan terveyden- ja sairaanhoidon kannalta ongelmallista on se, että *Käypä hoito* -suositukset ja *Pharmaca Fennica* -lääkeopas ovat saatavilla ainoastaan suomen kielellä.

201. Joulukuussa 2014 Ahvenanmaan maakunnan hallitus teki eduskunnan oikeusasiamiehelle kantelun siitä, että sosiaali- ja terveysministeriö oli laiminlyönyt *Käypä hoito* -suositusten ja *Pharmaca Fennica* -lääkeoppaan sisältöä vastaavien tietojen tarjoamisen ruotsin kielellä.

202. Joulukuussa 2015 oikeusasiamies antoi asiassa ratkaisun, jonka mukaan julkisen vallan oli käännettävä *Käypä hoito* -suositukset ruotsiksi, koska potilasturvallisuus liittyy elämää, turvallisuutta ja riittäviä terveyden- ja sairaanhoitopalveluja koskeviin perusoikeuksiin.

203. Oikeusasiamies katsoi myös, että sosiaali- ja terveysministeriön ja muiden asiaan liittyvien valtion viranomaisten tuli yhdessä Ahvenanmaan maakunnan viranomaisten kanssa pohdita, miten suomea taitamattomien lääkärin saataville voidaan saattaa se muu lääkkeiden valmisteyhteenvedoissa (ja siten *Pharmaca Fennicassa*) annettava tieto, joka on välttämätöntä lääkkeen määräämiseksi turvallisesti.

Ahvenanmaan poliisiviranomainen

204. Ahvenanmaan poliisiviranomainen on itsenäinen viranomainen, joka toimii Ahvenanmaan maakunnan hallituksen alaisuudessa. Ahvenanmaan poliisiviranomainen hoitaa Ahvenanmaalla niitä tehtäviä, jotka valtakunnassa kuuluvat paikallispoliisille. Tampereella toimiva Poliisiammattikorkeakoulu vastaa myös Ahvenanmaan osalta rekrytoinnista poliisikoulutukseen ja opiskelijoiden hyväksymisestä, perustutkintokoulutuksesta ja johtajakoulutuksesta, jatkokoulutuksesta oppilaitoksessa sekä poliisialan tutkimuksesta ja kehittämisestä.

205. Ahvenanmaan maakunnan poliisin uudet tietojärjestelmät toimivat nykyisin pääosin myös ruotsin kielellä. Tietojärjestelmien parissa työskentelevät työryhmät ovat suomenkielisiä, mutta Ahvenanmaan poliisiviranomaista on joissakin tapauksissa pyydetty osallistumaan eri työryhmien toimintaan. Poliisihallituksessa otetaan nykyisin Ahvenanmaa aiempaa paremmin huomioon asioiden valmistelussa ja järjestelmien kehittämisessä.

Ruotsinkielinen poliisien koulutus

206. Maakunnan hallitus huomauttaa, että poliisin ruotsinkielinen peruskoulutus toimii suhteellisen hyvin, kun taas jatkokoulutus toimii suhteellisen huonosti, koska ruotsinkielisiä kursseja järjestetään erittäin vähän. Koska ruotsinkielistä jatkokoulutusta ei ole riittävästi tarjolla, Ahvenanmaan poliisilla on pitkällä aikavälillä huonommat edellytykset ylläpitää osaamistaan ja turvata nykyaikainen, oikeusvarma poliisihallinto kuin Manner-Suomen poliisilla. Yhteisenä ongelmana kaikessa ruotsinkielisessä koulutuksessa on se, että eri koulutuksia – perus-, alipäällystö- ja päällystökoulutusta – järjestetään niin harvoin. Siksi uralla eteneminen on huomattavasti hitaampaa ruotsinkielisen koulutuksen suorittaville poliiseille kuin niille, jotka voivat kouluttautua suomeksi.

207. Ruotsinkielisen peruskoulutuksen voidaan todeta toimivan edelleen suhteellisen hyvin, vaikkei kursseja aina olekaan voitu käynnistää siten kuin on suunniteltu. Syynä on se, ettei Poliisiammattikorkeakouluun ole saatu rekrytoituksi riittävästi hakijoita ja että hakuaikaa on siksi pidennetty. Myönteistä on se, että vuonna 2017 käynnistettiin poliisipäällystökurssi. Ruotsinkielisten alipäällystö- ja päällystökurssien välille jää kuitenkin edelleen pitkä aika. Tämä johtuu Poliisiammattikorkeakoulun ruotsinkielisten resurssien niukkuudesta: ne harvat koulun työntekijät, jotka työskentelevät ruotsinkielisen koulutuksen parissa, eivät pysty pitämään rinnakkaiskursseja.

208. Verkkokoulutuksessa kehitys on ollut jonkin verran myönteisempää. Kahdestatoista järjestetystä verkkokurssista kahdeksan on ruotsinkielisiä. Kaiken verkkokoulutuksen tarjoaminen ruotsin kielellä olisi kuitenkin tärkeää, ei pelkästään Ahvenanmaata ajatellen vaan myös niiden Manner-Suomessa työskentelevien poliisien kannalta, joiden äidinkieli on ruotsi.

209. Maakunnan hallitus toteaa myös, että Suomen viranomaisten olisi kiinnitettävä nykyistä suurempaa huomiota riittävän ruotsinkielisen hätäkeskuspäivystäjien koulutuksen varmistamiseen. Tämä koskee sekä Ahvenanmaata että Manner-Suomea.

Määräykset ja ohjeet

210. Viime vuosina poliisihallituksen määräysten ja ohjeiden suhteen on tapahtunut huomattavaa edistystä siten, että ne nykyisin annetaan useimmiten yhtäikaa sekä suomeksi että ruotsiksi.

Kiusaamiseen puuttuminen ja hyvinvoinnin edistäminen kouluissa

211. Opetus- ja kulttuuriministeriön työryhmä on selvittänyt keinoja ehkäistä ja puuttua kiusaamiseen ja edistää koulurauhaa. Toimeksianto käsitti varhaiskasvatuksen, esi- ja perusopetuksen sekä toisen asteen koulutuksen. Työryhmän työ valmistui maaliskuussa 2018 ja ehdotus sisälsi 24 toimenpide-esitystä. Työryhmän ehdotusten tavoitteena on turvata jokaisen lapsen ja nuoren turvallisuus ja hyvinvointi hänen osallistuessaan varhaiskasvatukseen, opetukseen tai koulutukseen.

212. Työryhmä esitti mm., että varhaiskasvatukseen kirjataan se, että lasta tulee suojata kiusamiselta, väkivallalta ja muulta häirinnältä. Lisäksi työryhmä esitti, että varhaiskasvatuksessa käynnistettäisiin lasten sosioemotionaalista kehitystä tukeva ja kiusaamista ehkäisevä kehittämis- ja tutkimushanke. Työryhmän esityksen mukaan Suomeen tulisi perustaa kiusaamisen ehkäisemisen sekä hyvinvointia ja työrauhaa lisäävien menetelmien kansallinen arviointielin, jonka tehtävänä olisi levittää tietoa vaikuttavista menetelmistä. Se kokoaisi kasvatäjille, opetuksen ja koulutuksen järjestäjille luotettavaa, ajankohtaista ja käytännönläheistä tietoa siitä, millaisilla menetelmillä hyvinvointia ja työrauhaa voidaan edistää. Kiusaamisen ehkäiseminen ja työrauhan edistäminen varhaiskasvatuksessa, kouluissa ja oppilaitoksissa liitetty ensisijaisesti toimintakulttuurin kehittämiseen.

213. Hyvinvointia kouluissa tuetaan myös edistämällä turvallisuuskulttuuria. Opetus- ja kulttuuriministeriö käynnisti keväällä 2018 varhaiskasvatuksen, esi- ja perusopetuksen, toisen asteen oppilaitosten sekä korkeakoulujen oppimisyhteisöjen turvallisuuskulttuuria kehittävän toimenpideohjelman. Ohjelmassa käsitellään myös häirinnän ja kiusaamisen ehkäisyä, sillä turvallisuus kattaa opiskeluympäristöjen fyysisen, psyykkisen ja sosiaalisen turvallisuuden. Toimenpideohjelman toteuttamiseen varataan yhteensä 5 miljoonan euron määräraha. Osana toimenpideohjelmaa suunnitellaan opettajien täydennyskoulutusta opetus- ja kulttuuriministeriön, Opetushallituksen ja Poliisihallituksen välisenä yhteistyönä.

214. Ammatillisessa koulutuksessa turvallisuuskulttuurin kehittäminen on kiinteä osa ammatillisen koulutuksen reformin toimeenpanoa. Tavoitteena on valmistella laajapohjaisessa työryhmässä ehdotus ammatillisen koulutuksen turvallisuusstrategiaksi alkukevääksi 2019. Osana strategian toimeenpanoa kerätään, levitetään ja palkitaan parhaita käytäntöjä turvallisuuskulttuurin edistämiseksi.

215. Opetusministeri *Sanni Grahn-Laasonen* asetti syksyllä 2017 kansallisen lukutaitofoorumin vastaamaan lukutaidon ja lukuinnon heikkenemiseen. Foorumin tehtävänä on ollut laatia suuntaviivat lasten ja nuorten lukutaidon ja lukemisharrastuksen kehittämiseksi. Suuntaviivat sisältävät ehdotukset siitä, miten lukemisharrastuksessa ja lukutaidossa havaitut huonot kehityspiirteet korjataan ja miten varmistetaan, että kaikilla lapsilla ja nuorilla on jatkuvan oppimisen ja aktiivisen elämän kannalta riittävä lukutaito. Lukutaidon käsite on laajentunut monilukutaitoon, mikä kattaa taidon tarkastella viestejä kriittisesti ja analyttisesti eri konteksteissa. Monilukutaitoa tarvitaan myös vihapuheen käsittelyssä.

Kuntaliiton tuki kunnille yhdenvertaisuuslain toteuttamisessa

216. Yhdenvertaisuuslaki (7/2015) velvoittaa kuntia edistämään yhdenvertaisuutta ja ehkäisemään syrjintää 13 syrjintäperusteen kannalta työnantajina, viranomaisina ja koulutuksen järjestäjinä. Laki koskee kaikkia kuntakonsernin yhteisöjä mm. kuntayhtymiä. Kuntaliitto ja KT Kuntatyönantajat ovat tukeneet yleiskirjeillään kuntia yhdenvertaisuuslain noudattamisessa.

217. Kuntaliitto tukee kuntien yhdenvertaisuussuunnittelua osana oikeusministeriön Rainbow Rights -projektia ja mm. Kuntaliiton projektissa tuottaman kunnille suunnattavan oppaan avulla. Kuntaliiton osuudessa käsitellään yhdenvertaisuuslain kaikkia 13 syrjintäperustetta etniset vähemmistöt mukaan lukien ja myös LHBTI-henkilöiden oikeuksia. Yhtenä pilottikunta oli Utsjoki, jossa on kiinnitetty huomiota myös vähemmistöryhmien sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöjen moniperusteiseen syrjintään.

218. Sekä Kuntaliitto että KT Kuntatyönantajat ovat julkaisseet jäsenilleen yhdenvertaisuuslakia koskevia yleiskirjeitä. Kuntaliiton yleiskirje 7/2015 koskee yhdenvertaisuuslakia ja tasa-arvolain osittaisuudistusta. Kuntaliitto kannustaa kuntia edistämään sukupuolten tasa-arvoa eurooppalaisen naisten ja miesten paikallishallinnon tasa-arvon kannalta. Peruskirjassa painotetaan myös moniperusteisen syrjinnän ehkäisyä ja heikomman aseman käsittelyä myös etnisten ryhmien kannalta. Peruskirjan merkitystä korostettiin Kuntaliiton tasa-arvotekona Suomen 100-vuotisjuhlinnan 100 tasa-arvotekoa kampanjassa. Kuntatyönantajien yleiskirje 2/2015 koskee yhdenvertaisuuslain soveltamista. Siinä selostetaan yhdenvertaisuuslain kokonaisuudistusta työnantajan vastuuden näkökulmasta.

Vähemmistöryhmiin kuuluvien lasten koulukiusaamisesta

219. Kouluterveyskyselyn⁴⁰ mukaan vähemmistöryhmiin kuuluvilla lapsilla ja nuorilla on muita suurempi riski joutua kiusatuksi koulussa ja muualla kasvuympäristössään. Kansalliseen vähemmistöön kuulumista ei ole erikseen tilastoitu Kouluterveyskyselyssä, mutta tulokset muutoin viittaavat heidän kohdallaan suurempaan kiusaamiseen. Kyselyn mukaan syrjivää kiusaamista ulkonäön, sukupuolen, ihonvärin tai kielen, vammaisuuden, perheen tai uskonnon vuoksi koulussa tai vapaa-ajalla on kokenut 19 prosenttia alaluokkalaisista, 24 prosenttia yläluokkalaisista, 11 prosenttia lukiolaisista ja 13 prosenttia ammattiin opiskelevista. Syrjivää kiusaamista kokee yli 40 prosenttia kodin ulkopuolelle sijoitetuista, toimintarajoitteisista ja ulkomailla syntyneistä nuorista.

220. Lapsiasiavaltuutetun toimiston selvityksessä⁴¹ haastatellut romanilapset ja -nuoret olivat kokeneet koulukiusaamista huomattavasti enemmän kuin lapset ja nuoret keskimäärin. Toistuvaa ja vakavaa kiusaamista kokeneet romanilapset ja -nuoret kertoivat, että heillä kesti kauan, ennen kuin he uskalsivat kertoa kiusaamisesta joko opettajalle tai vanhemmille. Romanilapsilla ja -nuorilla on korkea kynnys siihen, mitä he mieltävät koulukiusaamiseksi.

Hanke lasten ja nuorten osallistumisoikeuksien arviointityökalun testaamiseksi

221. Oikeusministeriö on käynnistänyt hankkeen lasten ja nuorten osallistumisoikeuksien arviointityökalun testaamiseksi. Pilottihankkeessa arvioidaan lasten ja nuorten osallistumisoikeuksien toteutumista Suomessa Euroopan neuvoston kehittämän arviointityökalun avulla. Siinä selvitetään vuoden 2019 aikana, miten hyvin Suomessa toteutuu lasten ja nuorten oikeus tulla kuulluksi ja osallistua asioissa, jotka vaikuttavat heihin. Arvioinnissa tarkastellaan muun

⁴⁰ Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (2017).

⁴¹ Pekka Junkkala ja Sanna Tawah: Enemmän kuin erilaisia – Romanilasten – ja nuorten hyvinvointi ja heidän oikeuksiensa toteutuminen Suomessa, 2009.

muassa kansallista lainsäädäntöä, rakenteita ja järjestelmiä lasten ja nuorten osallistumisen turvaamiseksi. Lisäksi kartoitetaan, miten hyvin lapset ja nuoret itse ovat tietoisia oikeuksistaan ja kokevatko he osallistumiskanavat toimiviksi. Hanke toteutetaan yhdessä lasten ja nuorten parissa toimivien viranomaisten ja kansalaisjärjestöjen kanssa. Työkalu koostuu kymmenestä indikaattorista.

7 ARTIKLA

Sopimuspuolet takaavat, että jokaisen kansalliseen vähemmistöön kuuluvan henkilön oikeutta rauhanomaiseen kokoontumisvapauteen, yhdistymisvapauteen, sananvapauteen sekä ajatuksen-, omantunnon- ja uskonnonvapauteen kunnioitetaan.

Esitys kokoontumislain muutokseksi

222. Perustuslain mukaisesti jokaisella on oikeus lupaa hankkimatta järjestää kokouksia ja mielenosoituksia sekä osallistua niihin. Tarkempia säännöksiä kokoontumisvapauden käyttämisestä annetaan kokoontumislaille (530/1999).

223. Sen tarkoituksena on turvata perustuslaissa säädetyn kokoontumisvapauden käyttämistä sekä ohjata yleisten kokousten ja yleisötilaisuuksien järjestämistä tarpeellisilla järjestysluonteisilla säännöksillä. Kokoontumislakia sovelletaan sekä yleisiin kokouksiin että yleisötilaisuuksiin. Lakia ei sovelleta julkisyhteisöjen järjestämiin virallisiin tilaisuuksiin eikä uskonnollisten yhdyskuntien tunnusomaiseen toimintaan kuuluviin tilaisuuksiin, jotka järjestetään julkista uskonnonharjoitusta varten yhdyskunnan omissa tai niitä vastaavissa tiloissa.

224. Kokoontumislain 7 §:n mukaan järjestäjän on tehtävä ulkona yleisellä paikalla järjestettävästä yleisestä kokouksesta suullisesti tai kirjallisesti ilmoitus kokouspaikan poliisille vähintään kuusi tuntia ennen kokouksen alkamista. Lain mukaan myöhemminkin tehtyä ilmoitusta voidaan pitää pätevänä, jos kokouksen järjestämisestä ei aiheudu kohtuutonta haittaa yleiselle järjestykselle. Määräajan tarkoituksena on varata poliisille riittävästi aikaa valmistautua laissa säädettyjen kokoukseen liittyvien tehtäviensä hoitamiseen

225. Laadittavana olevassa hallituksen esityksessä ehdotetaan muutettavaksi kokoontumislakia siten, että ulkona yleisellä paikalla järjestettävästä kokouksesta olisi tehtävä ilmoitus kokouspaikan poliisille vähintään 24 tuntia ennen kokouksen alkamista. Ilmoitusajan pidentämisellä pyritään antamaan poliisille nykyistä paremmat edellytykset turvata kokoontumisvapauden käyttämistä ja hoitaa muut yleisiin kokouksiin liittyvät poliisin tehtävät.

Työryhmä uskonnollisesta ja kulttuurisesta vuoropuhelusta

226. Edistääkseen väestöryhmien välisiä suhteita ja dialogia etnisten suhteiden neuvottelukunta (ETNO) on 9.3.2018 asettanut kolmantena toimikautena perättäin *Uskonnollinen ja kulttuurinen vuoropuhelu* -työryhmän. 30.4.2019 saakka toimivan asiantuntijatyöryhmän tehtävänä on esittää toimenpiteitä monikulttuuristen nuorten yhteenkuuluvuuden tunteen edistämiseksi suomalaisessa yhteiskunnassa. Työryhmässä on mukana uskonnollisia yhteisöjä, järjestöjä ja tutkimuslaitoksia.

8 ARTIKLA

Sopimuspuolet sitoutuvat tunnustamaan, että jokaisella kansalliseen vähemmistöön kuuluvalla henkilöllä on oikeus tunnustaa uskontoaan tai uskoaan sekä perustaa uskonnollisia laitoksia, järjestöjä ja yhdistyksiä.

Pienten uskontojen opetus

227. Uudistetun opetussuunnitelman perusteiden mukaan perusopetuksessa oppilaita ohjataan ympäristön kulttuuristen merkitysten tunnistamiseen ja arvostamiseen sekä oman kulttuuri-identiteetin ja myönteisen ympäristösuhteen rakentamiseen. Oppilaat oppivat tuntemaan ja arvostamaan elinympäristöään ja sen kulttuuriperintöä sekä omia sosiaalisia, kulttuurisia, uskonnollisia, katsomuksellisia ja kielellisiä juuriaan.

228. Pienten uskontojen opetusta järjestetään, jos osallistujia on vähintään kolme. Vanhempien toivomuksesta voi vähemmistöuskontoon kuuluva lapsi osallistua vaihtoehtoisesti elämäntutkimustiedon opetukseen, jota on järjestettävä myös, jos osallistujia on vähintään kolme. Pienten uskontojen opetusta on kuitenkin usein vaikea järjestää, koska muun muassa päteviä opettajia ja oppimateriaaleja on huonosti saatavilla. Oppilaat voivat joutua siirtymään uskonnonopetukseen toiseen koulurakennukseen tai opetusta järjestetään ns. normaalin koulupäivän jälkeen.⁴² Opettajista keskimääräistä huomattavasti pienempi osa täyttää vaadittavat kelpoisuusehdot. Yhdenvertaisuuden toteutuminen on riippuvainen usein myös lapsen asuinpaikasta.

229. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan toimesta julkaistiin tammikuussa 2019 Helsingin yliopiston laatima selvitys vähemmistökielten ja –uskontojen sekä suomi ja ruotsi toisena kielenä –opetuksen tilanteesta eri koulutusasteilla.⁴³ Selvityksessä annetaan lukuisia suosituksia vastaamaan esimerkiksi opettajien kelpoisuusasteen nostamisen haasteeseen.

Suomen ortodoksisen kirkon tuki saamelaisalueelle

230. Suomen ortodoksinen kirkko on omassa toiminnassaan pyrkinyt tukemaan saamelaisalueen toimintaa erityisesti sen vuoksi, että koltansaamelaiset ovat pääsääntöisesti kirkon jäseniä. Kirkon keskusrahaston tuella on palkattu kyseisille alueille pappikanttori työpari, joka on opiskellut saamen kieltä. Myös Suomen ortodoksinen kirkko on ollut tärkeässä asemassa koltansaamen kielen kehittämisessä ja tehnyt työtä kirkollisten tekstien kääntämiseksi koltansaameksi. Koltansaamen käyttöä on alueella pyritty lisäämään ja viimeisimpänä uutena työmuotona on saamenkielisten ortodoksisten hartausohjelmien tekeminen.

Poikien ei-lääketieteellinen ympärileikkaus

231. Poikien ei-lääketieteellinen ympärileikkaus on traditio, jota noudattavat erityisesti Suomen juutalainen yhteisö ja islamilainen tataarivähemmistö. Maahanmuuton myötä traditiota noudattavan muslimiväestön määrä on Suomessa kasvanut.

232. Suomessa ei ole poikien ei-lääketieteellisen ympärileikkauksen sallivaa tai kieltävää lakia. Korkein oikeus linjasi vuonna 2008, ettei uskonnollinen ympärileikkaus ole rikos, jos se

⁴² Lapsiasiavaltuutettu otti asiaan kantaa esim. 16.6.2015 verkossa: <http://lapsiasia.fi/tata-mielta/lausunnot-2/lausunnot-2014/lapsiasiavaltuutetun-lausunto-muiden-uskontojen-kuin-evangelisluterilaisten-ja-ortodoksisen-uskonnon-opetusperusteiden-tiukennuksesta-perusopetuksessa-ja-lukiokoulutuksessa/>

⁴³ VNK tiedote ja linkki raporttiin: https://vnk.fi/artikkeli/-/asset_publisher/selvitys-omien-aidinkielten-ja-uskontojen-opetus-osaaviin-kasiin

tehdään asianmukaisesti. Sen sijaan tyttöjen sukuelinten silpominen ja sen valmistelu, yritys ja avunanto ovat jo nykyisen lainsäädännön mukaan rangaistavaa. Se on rangaistavaa törkeänä pahoinpitelynä, ja törkeästä pahoinpitelystä voidaan tuomita jopa 10 vuoden rangaistus. Näin on myös siinä tapauksessa, että teko toteutetaan Suomen ulkopuolella.

233. Sosiaali- ja terveysministeriö on selvittänyt, että uskonnollisia poikien ympärileikkauksia tehdään vuosittain noin 400. Se on myös antanut ei-lääketieteellistä ympärileikkausta koskevan ohjeen vuonna 2015⁴⁴, jossa edellytetään muun muassa, että toimenpide suoritetaan asianmukaisissa olosuhteissa, kivunlievitystä käyttäen ja molempien vanhempien luvalla. Suomessa on kuitenkin nostettu myös pahoinpitelysyytteitä, ja oikeuteen on päätyntä tapauksia, joissa on syntynyt ongelmia tai komplikaatioita. Korkein oikeus on sittemmin ratkaisukäytännössään (KKO:2016:25) todennut, että ministeriön ohje ei ole riittävä, vaan asiasta olisi säädettävä lailla.

234. Lapsiasiavaltuutetun näkemyksen mukaan poikien ei-lääketieteellinen ympärileikkaus loukkaa vähemmistöihin kuuluvien lasten oikeutta yhdenvertaiseen fyysiseen koskemattomuuteen sekä itsemääräämisoikeutta. Valtuutetun mukaan toimenpide tulisi sallia vasta siten, kun poika on itse riittävän kypsä antamaan siihen tietoisensa suostumuksensa ja asiasta tulisi säätää lailla.⁴⁵

9 ARTIKLA

1. Sopimuspuolet sitoutuvat tunnustamaan, että jokaisen kansalliseen vähemmistöön kuuluvan henkilön oikeus sananvapauteen sisältää vapauden pitää mielipiteitä sekä vastaanottaa ja levittää tietoja ja ajatuksia vähemmistökielillä viranomaisten siihen puuttumatta sekä alueellisista rajoista riippumatta. Sopimuspuolten tulee oikeusjärjestelmänsä puitteissa varmistaa, että kansalliseen vähemmistöön kuuluvia henkilöitä ei syrjitä viestintävälineiden käytössä.

2. Edellä oleva 1 kappale ei estä sopimuspuolia ilman syrjintää ja puolueettomin perustein tekemästä radio-, televisio- ja elokuvayhtiöitä luvanvaraisiksi.

3. Sopimuspuolet eivät estä kansallisiin vähemmistöihin kuuluvia henkilöitä perustamasta ja käyttämästä painettuja viestintävälineitä. Radio- ja televisiolähetyskiä koskevassa lainsäädännössä ne mahdollisuuksien mukaan ja 1 kappaleen määräykset huomioon ottaen takaavat, että kansallisiin vähemmistöihin kuuluville henkilöille suodaan mahdollisuus omien viestintävälineiden perustamiseen ja käyttöön.

4. Sopimuspuolet ryhtyvät oikeusjärjestelmänsä puitteissa riittäviin toimenpiteisiin helpottaakseen kansallisiin vähemmistöihin kuuluvien henkilöiden pääsyä käyttämään viestintävälineitä sekä edistääkseen suvaitsevuuutta ja salliakseen kulttuurisen moniarvoisuuden.

⁴⁴ <https://stm.fi/documents/1271139/1367411/Ohje+poikien+ei+l%C3%A4%C3%A4ketieteellisesti%C3%A4+ymp%C3%A4rileikkauksesta.pdf/80fa20c0-1917-4dc0-912d-16cc5fb380eb>

⁴⁵ Vuonna 2013 pohjoismaiset lapsiasiavaltuutetut antoivat yhteisen julkilausuman, jonka pääviesti on sama, verkossa http://lapsiasia.ssthosting.fi/?page_id=1238. Lapsiasiavaltuutettu järjesti laajan pyöreän pöydän keskustelun tyttöjen ja poikien ympärileikkauksesta vuonna 2015, aineistot verkossa <http://lapsiasia.fi/aineistot/pyorean-poydan-keskustelut/tyttojen-ymparileikkaus-ja-poikien-ei-laaketieteellinen-ymparileikkaus/>

Mediapoliittinen ohjelma

235. Valtioneuvosto hyväksyi periaatepäätöksellä mediapoliittisen ohjelman 5.7.2018⁴⁶. Periaatepäätöksen tavoitteilla ja toimenpiteillä pyritään varmistamaan suomalaisen median monimuotoisuus ja suomalaisen journalismin tuottamisedellytykset. Toimilla parannetaan kansalaisten mahdollisuutta saada luotettavaa tietoa omalla kielellään.

Valtakunnalliset vähemmistökieliset sanomalehdet ja sähköiset julkaisut

236. Valtionavustuksella tuetaan vuosittain ruotsin, saamen, karjalan ja romanin kielillä sekä viittomakielellä julkaistuja sanomalehtiä ja verkkojulkaisuja, saamen- ja karjalankielisen aineiston tuottamista ja julkaisemista suomen tai ruotsin kielellä julkaistavan lehden yhteydessä sekä ruotsinkielistä uutispalvelua. Ennen päätöksen tekemistä kuullaan suomenruotsalaisia kansankäräjiä (*Svenska Finlands folkting*) ja saamelaiskäräjiä. Vuoden 2018 määräraha oli 500 000 euroa.

Ruotsinkielinen media

237. Kanavauudistuksen myötä ruotsinkielinen YLE Fem yhdistyi keväällä 2017 suomenkieliseen YLE Teemaan. Vaikka ruotsinkielisten ohjelmien määrä YLE:n televisiokanavissa on jonkin verran vähentynyt uudistuksen jälkeen, on ruotsinkielisten lähetysten osuus kasvanut digitaalisissa palveluissa (YLE Areena).

Venäjänkieliset mediankäyttäjät

238. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan rahoituksella tehty *Suomen venäjänkieliset mediankäyttäjät* -hanke⁴⁷ selvitti Suomessa asuvien venäjänkielisten median käyttöä. Tutkimuksessa tehtiin 25 haastattelua, joissa pureuduttiin kohderyhmän median käytössä tapahtuneisiin muutoksiin, median käyttöön tässä hetkessä sekä Suomen ja Venäjän mediamaisemien vertailuun. Lisäksi asiantuntijahaastatteluiden avulla selvitettiin Suomen venäjänkielisen median tilaa ja näkymiä.

239. Lokakuussa 2016 julkaistun selvityksen keskeinen havainto oli, että venäjänkielisten mediamaisemat ovat yllirajaisia. Heidän mediankäyttönsä on keskimäärin hyvin monipuolista ja motiiveiltaan vaihtelevaa. Toiseksi, omaehtoinen venäjänkielinen media Suomessa on melko laajaa, mutta sirpaleista. Kolmas keskeinen havainto oli, että valtion otteessa oleva venäläinen televisio tuottaa vallanpitäjien tavoitteita palvelevaa kuvaa maailmasta ja tapahtumista.

Karjalankielinen media

240. Karjalankielisten uutisten kuuluvuusalue laajeni alueellisesta valtakunnalliseksi 7.4.2018, kun karjalankieliset uutiset siirtyivät Yle Radio 1:n ohjelmistoon. Neliminuuttinen *Yle uudizet karjalakse* lähetetään lauantaisin. Katsaus kertoo tärkeimmät valtakunnalliset tapahtumat, mutta mukana on myös karjalan kieleen ja kulttuuriin liittyviä uutisia. Karjalankielinen uutispalvelu toteutetaan yhteistyössä Karjalan kielen seuran kanssa.

⁴⁶ <https://valtioneuvosto.fi/hanke?tunnus=LVM052:00/2017>

⁴⁷ <https://tietokayttoon.fi/julkaisu?pubid=14701>

10 ARTIKLA

1. Sopimuspuolet sitoutuvat tunnustamaan, että jokaisella kansalliseen vähemmistöön kuuluvalla henkilöllä on oikeus vapaasti ja ilman ulkopuolista puuttumista käyttää vähemmistökieltään yksityisesti ja julkisesti, suullisesti ja kirjallisesti.

2. Alueilla, joilla asuu perinteisesti tai huomattava määrä kansallisiin vähemmistöihin kuuluvia henkilöitä, sopimuspuolet pyrkivät mahdollisuuksien mukaan varmistamaan olosuhteet, joissa vähemmistökieltä voitaisiin käyttää heidän ja hallintoviranomaisten välisissä suhteissa, mikäli he sitä vaativat ja tällainen vaatimus vastaa todellista tarvetta.

3. Sopimuspuolet sitoutuvat takaamaan jokaiselle kansalliseen vähemmistöön kuuluvalla henkilölle oikeuden saada viipymättä hänen ymmärtämällään kielellä tieto vapaudenriiston syistä ja häneen kohdistetun syytteen sisällöstä ja perusteesta sekä oikeuden puolustaa itseään tällä kielellä, tarvittaessa maksutta tulkin avustamana.

Suositus – sosiaali- ja terveydenhuollon palvelujen saatavuus ensimmäisellä kielellä, erityisesti ruotsin ja saamenkielellä

Tehostetaan pyrkimyksiä varmistaa, että sosiaali- ja terveydenhuollon palveluja on asianmukaisesti saatavilla jokaisen ensimmäisellä kielellä, erityisesti ruotsin ja saamen kielillä, ja että hallinnon uudistusten yhteydessä taataan vähemmistöihin kuuluvien kielelliset oikeudet.

Kertomus kielilainsäädännön soveltamisesta 2017

241. Hallituksen kertomus kielilainsäädännön soveltamisesta (kielikertomus)⁴⁸ annetaan eduskunnalle kerran vaalikaudessa, neljän vuoden välein. Kielikertomuksessa käsitellään suomen ja ruotsin kielen lisäksi ainakin saamen kieltä, romanikieltä ja viittomakieltä sekä tarpeen mukaan yleisemmin maan kielioloja. Kertomuksessa tulee käsitellä kielilainsäädännön soveltamista, kielellisten oikeuksien toteutumista, maan kielisuhteita sekä suomen ja ruotsin kielten kehitystä.

242. Hallituksen kertomus kielilainsäädännön soveltamisesta 2017⁴⁹ annettiin eduskunnalle 14.12.2017. Kertomus on raportin liitteenä. Vuoden 2017 kielikertomuksen keskeiset teemat olivat kieli-ilmapiiiri, kielellisten oikeuksien toteutuminen sosiaali- ja terveydenhuollossa, kielellisten oikeuksien toteutuminen valtionyhtiöissä sekä tulevaisuuden haasteina kotouttamiseen ja digitalisaatioon liittyviä kysymyksiä. Kielikertomuksessa on tunnistettu jokaisesta osaluueesta keskeisiä huomioita, joissa esitetään toimia aihealueeseen liittyvien keskeisten haasteiden osalta. Kielikertomuksessa on muun muassa keskeisiä toimenpide-ehdotuksia vallitsevan kieli-ilmapiiirin edistämiseksi ja tietoisuuden lisäämiseksi eri kieli- ja väestöryhmistä.

243. Eduskunta päätti kesäkuussa 2018 kielikertomuksen käsittelyn. Perustuslakivaliokunta on mietinnössään (PeVM2/2018 vp) peräänkuuluttanut toimia kieli-ilmapiiiriin edistämiseksi ja erityisesti tietoisuuden lisäämistä kieliolojen monimuotoisuudesta.

244. Oikeusministeriö käynnistää yhdessä valtioneuvoston kanssa toimenpiteiden suunnittelun, joilla ryhdytään toteuttamaan kielikertomuksessa esiin tuotuja keskeisiä huomioita.

⁴⁸ Hallituksen kertomus kielilainsäädännön soveltamisesta 2017, Hallituksen julkaisusarja 8/2017, 19.12.2017, http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/160384/VNK_H0817_Hallituksen%20kertomus%20kielilains%204%204%20a4%20a4n%20b6n%20soveltamisesta_net_7.pdf?sequence=4&isAllo-wed=y

⁴⁹ Opetus- ja kulttuuriministeriö on myöntänyt Utsjoen kunnalle rahoituksen saamen kieltä etäopetusta hyödyntävän opetuksen kehittämishankkeeseen.

Kertomus sisältää seuraavia myönteisen kieli-ilmapiiirin ja kielellisiä oikeuksia koskevan tietoisuuden lisäämiseen tähtäviä keskeisiä huomioita:

245. *Kieliryhmien huomioiminen viranomaisissa*: Myönteistä asenneilmapiiriä eri kieli- ja väestöryhmiä kohtaan tulisi edistää. Viranomaisten tulisi tarkemmin pohtia, miltä asiakastilanteet vaikuttavat kunkin kieliryhmän näkökulmasta. Olisi tärkeää, että viranomaiset tiedottaisivat kieliryhmien oikeuksista ja kannustaisivat kieliryhmiä aktiivisesti käyttämään omaa kieltään. Myönteistä ilmapiiriä edistää myös se, että virkamies yrittää puhua asiakkaan kieltä, vaikka se ei olisi sujuvaa.

246. *Hallituksen kertomuksessa kielilainsäädännön soveltamisesta* on erityisesti seurattu kielellisten oikeuksien toteutumista sosiaali-, ja terveydenhuollossa. Kertomuksessa valtioneuvosto on tehnyt seuraavat keskeiset huomiot kielellisten oikeuksien toteutumisesta sosiaali- ja terveydenhuollossa:

247. *Asiakastyytyväisyyden mittaaminen*. Sairaanhoidopiirien tulisi aktiivisemmin ja tehokkaammin seurata sitä, onko asiakas saanut palvelua toivomallaan kielellä.

248. *Henkilökunnan saatavuus*: Sekä kunnat että sairaanhoidopiirit ilmoittavat suurimmaksi ongelmaksi kielitaitoisen henkilökunnan puutteen. Etenkin ruotsin kieltä taitavaa henkilöstöä on vaikeaa rekrytoida. Useat tahot ovat tämän tiedostaneet, mutta yleistä ratkaisua ei ole löytynyt. Henkilökunnan kielitaidon parantamiseksi sekä kielitaitoisen henkilökunnan rekrytoimiseksi olisi kehitettävä uusia keinoja. Kielitaito tulisi nähdä vahvemmin osana henkilökunnan ammattitaitoa. Palvelu asiakkaan omalla kielellä on osa laadukasta hoitoa.

249. *Palveluiden keskittäminen*: Alueilla, joilla kielivähemmistön suhteellinen osuus on pieni, kielelliset oikeudet toteutuvat heikosti. Esimerkkien perusteella näyttää siltä, että palveluiden keskittäminen kielen perusteella olisi yksi ratkaisu omakielisten palveluiden turvaamiseen.

250. *Tietojärjestelmien toimivuus*: Tietojärjestelmät ovat keskeisiä, kun on kyse potilaan kielen selvittämisestä ja kirjallisten asiakirjojen tuottamisesta. Tietojärjestelmät voivat joko tukea kielellisten oikeuksien toteutumista tai vaikeuttaa sitä, mikä riippuu järjestelmien toteutuksesta.

251. *Saamenkielisten palveluiden saatavuus*: Laadukkaiden ja asiakaslähtöisten sosiaali- ja terveyspalveluiden saatavuutta kaikilla kolmella saamen kielellä tulisi parantaa. Keinoja tähän voisivat olla esimerkiksi rekrytointi- ja virantäyttökäytäntöjen sekä ammattihenkilöstön saamen kielen taidon kehittäminen. Lisäksi tulisi lisätä henkilöstön tietoisuutta saamelaiden kulttuurista ja kielellisistä oikeuksista. Rajat ylittävällä yhteistyöllä voidaan joiltakin osin parantaa pohjoissaamenkielisten palveluiden saatavuutta ja sujuvuutta.

252. *Saamenkielisten tulkkauspalvelut*: Saamenkielisten tulkkauspalveluiden saatavuus ja laatu tulisi varmistaa. Lisäksi tulisi selvittää, miten etätulkkausta voitaisiin hyödyntää nykyistä enemmän sosiaali- ja terveyspalveluissa. Myös saamenkielisten etäpalvelumahdollisuuksien kehittäminen voisi edistää saamelaiden kielellisten oikeuksien toteutumista niin kotiseutualueella kuin sen ulkopuolellakin.

253. *Tiedottaminen palveluista*: Saamenkielisten sosiaali- ja terveyspalveluiden saatavuudesta tulisi tiedottaa nykyistä paremmin.

254. *Ruotsinkielinen lastensuojelu*: Ruotsinkielisestä lastensuojelusta sekä ruotsinkielisistä lastensuojelun asiakkaista tulisi tuottaa tietoa, jotta kielelliset ja kulttuuriset oikeudet turvaava palveluverkko voitaisiin kehittää. Vastaava koskee muitakin vähemmistökieliryhmiä Suomessa.

Oikeuskanslerin ratkaisemista ruotsin kieltä koskevista kanteluista

255. Ratkaisussa (OKV/210/1/2017) oli kyse lastensuojelupalvelujen saatavuudesta ruotsin kielellä. Kaupungilla oli vaikeuksia järjestää ympärivuorokautisia palveluja kiireellisissä tilanteissa ruotsin kielellä. Muilta osin palvelut pystyttiin järjestämään myös ruotsiksi. Kaupunki vetosi ruotsinkielisten asiakkaiden vähäiseen määrään sekä vaikeuteen rekrytoida ruotsin kieltä osaavia työntekijöitä. Apulaisoikeuskansleri totesi, että oikeudessa käyttää omaa kieltään, suomea tai ruotsia, on kysymys subjektiivisesta oikeudesta, jonka toteutuminen viranomaisen on turvattava eri tilanteissa. Viranomaisen on sen vuoksi järjestettävä toimintansa siten, että kielelliset oikeudet toteutuvat mahdollisimman täysimääräisesti jokaisessa tilanteessa. Apulaisoikeuskansleri saattoi näkemyksensä lastensuojelun asiakkaiden oikeudesta saada palvelunsa omalla kielellään kaupungin sosiaali- ja terveystoimialan tietoon.

256. Asiassa (OKV/1201/1/2016) kantelija arvosteli sitä, ettei hän ollut voinut kouluttautua ruotsiksi pelastuspäällystötehtäviin ammattikorkeakoulussa, joka järjesti koulutusta yhteistyössä Pelastusopiston kanssa. Kyseinen ammattikorkeakoulu oli opetuslupansa mukaan yksikielisesti suomenkielinen, eikä sen voitu siten katsoa toimineen vastoin lakia. Kantelun vireillä ollessa lainsäädäntö muuttui kuitenkin niin, että vastuu pelastuspäällystön kouluttamisesta siirtyi Pelastusopistolta kaksikieliselle Poliisiammattikorkeakoululle. Tämä katsoi selvityksessään, että ruotsinkielistä pelastuspäällystökoulutusta tulisi järjestää, mutta totesi samalla, että sisäministeriö päättää pelastusalan koulutusmäärärahoista. Apulaisoikeuskanslerin sijainen muistutti Poliisiammattikorkeakoulua ja sisäministeriötä perustuslain 17 §:n säännöksestä, jonka mukaan julkisen vallan on huolehdittava maan suomen- ja ruotsinkielisen väestön sivistyksellisistä ja yhteiskunnallisista tarpeista samanlaisten perusteiden mukaan.

257. Asiassa (OKV/376/1/2017) kantelija arvosteli Asianajajaliiton hallitusta siitä, että asianajajatutkinnon kirjallisen kokeen tutkintovaatimukseen kuuluva kirjallisuus oli saatavissa vain suomen kielellä. Apulaisoikeuskansleri katsoi, että Suomen Asianajajaliiton hallituksen päätös, jolla asianajajatutkinnon kirjallisuusluetteloon on vahvistettu vain suomenkielisiä teoksia, kohtelee perustuslain ja yhdenvertaisuuslain näkökulmasta lähtökohtaisesti epäyhdenvertaisesti niitä, jotka haluavat valmistautua asianajajatutkintoon kuuluvaan kirjalliseen kokeeseen äidinkiellellään ruotsilla. Apulaisoikeuskansleri totesi, että epäkohta asianajajatutkinnon kirjallisen kokeen tutkintovaatimuksissa on vaikeasti korjattavissa, koska ajankohtaista ruotsinkielistä kirjallisuutta asianajo-oikeuden alalta ei ole selvityksen mukaan olemassa. Apulaisoikeuskanslerin näkemyksen mukaan Suomen asianajajaliiton hallituksen olisi kuitenkin perusteltua edistää kirjalliseen kokeeseen osallistuvien yhdenvertaisuutta ainakin käännättämällä ruotsin kielelle Hyvää asianajotapaa koskevien ohjeiden kommentaarin, jonka Asianajajaliiton hallituksen asettama työryhmä on laatinut. Apulaisoikeuskansleri saattoi näkemyksensä Suomen Asianajajaliiton hallituksen ja tutkintolautakunnan tietoon sekä pyysi Asianajajaliiton hallitusta ilmoittamaan, mihin toimiin se ryhtyy apulaisoikeuskanslerin päätöksen johdosta.

258. Ratkaisussa (OKV/124/1/2017) oli kyse kielilain noudattamisesta sosiaalisessa mediassa. Oikeusministeriön Twitter-tilillä oli esitetty ministeriön hallinnonalaan liittyvä kysymys ruotsiksi. Oikeusministeriö oli vastannut kysymykseen suomeksi. Oikeusministeriön selvityksen mukaan kyse oli inhimillisestä erehdyksestä ja kysymyksen esittäjälle oli pian vastattu myös ruotsiksi. Kielilain mukaan kaksikielisellä viranomaisella on velvollisuus käyttää kansalaisille suunnatussa informaatiossa suomea ja ruotsia. Apulaisoikeuskanslerin sijainen totesi, että velvollisuus koskee kaikkia kommunikaatiotapoja, myös viranomaisen Twitter-tiliä. Viranomaisen on näin ollen pyrittävä kohtelemaan kaksikielisiä tasapuolisesti ja vastattava lähtökohtaisesti sille esitettyihin kysymyksiin sillä kielellä, jolla ne on esitetty. Apulaisoikeuskanslerin sijainen kiinnitti oikeusministeriön huomiota edellä lausuttuun.

259. Ratkaisussa (OKV/1327/1/2016) oli kyse kielellisten oikeuksien toteutumisesta kansallisessa terveysarkistossa eli ns. Kanta-palvelussa. Kantelija katsoi, että oikeus saada potilasasiakirjat potilaan omalla kielellä ei toteutunut Kanta-palvelussa. Potilasasiakirjat tallennetaan arkistoon sillä kielellä, jolla ne on terveydenhuollon yksikössä laadittu. Kielilain mukaan kaksikielisen viranomaisen tulee palvella asiakkaita suomeksi ja ruotsiksi. Apulaisoikeuskansleri katsoi, että asiakkaita tulee kohdella kielellisesti yhdenvertaisesti riippumatta siitä, onko kyse sähköisestä vai perinteisemmästä palvelusta. Kokonaan poissuljettua ei ole se, että tietty palvelu annetaan eri muodossa toisella kansalliskielellä. Palvelun laatu ei kuitenkaan saa huonontua asiakkaan käyttämän kielen takia. Apulaisoikeuskansleri katsoi myös, että hallintolaissa (434/2013) tarkoitettu asianmukainen palvelu tarkoittaa muun muassa sitä, että ruotsinkieliset asiakkaat voivat käyttää äidinkieltään ja huolehtia asioistaan tällä kielellä. Potilaan asemasta ja oikeuksista annetun lain mukaan jokaisella on oikeus ilman syrjintää terveydentilansa edellyttämään laadultaan hyvään terveyden- ja sairaanhoitoon niiden voimavarojen rajoissa, jotka kulloinkin ovat terveydenhuollon käytettävissä. Potilasasiakirjojen kielellä voi olla vaikutusta terveyden- ja sairaanhoidon laatuun toisaalta potilaan vaikuttamismahdollisuuksien ja toisaalta terveydenhuollon henkilöstön toimintaedellytysten kautta. Apulaisoikeuskanslerin mukaan potilaan oikeudet on turvattava asianmukaisella tulkitsemisella ja kääntämisellä, mutta terveydenhuollon käytettävissä olevien voimavarojen kohdentamista kaikkien potilasasiakirjojen säännönmukaiseen kääntämiseen potilaan kielelle on vaikea pitää riittävien terveyspalvelujen turvaamisen näkökulmasta perusteltuna. Apulaisoikeuskansleri kiinnitti sosi-aali- ja terveysministeriön huomiota näihin potilasasiakirjojen kieltä koskeviin näkökohtiin.

Oikeuskanslerin ratkaisut koskien lainvalmistelun kielikysymyksiä

260. Ratkaisussa (OKV/178/1/2017) oli kyse lainvalmistelun kielikysymyksistä. Kantelija arvosteli veneveroa koskevan lakiehdotuksen valmistelua valtiovarainministeriössä. Lakiehdotus oli lähetetty lausuntokierrokselle pelkästään suomenkielisenä joulukuussa 2016. Ahvenanmaan maakunnan hallitukselle oli annettu lausunnon antamiselle lisää aikaa 27.1.2017 saakka, mutta tämä ei ratkaissut kysymystä, miten ruotsinkieliset tahot ja kansalaiset muualla maassa saivat mahdollisuuden käyttää oikeuttaan näkemystensä esittämiseen. Valtiovarainministeriön selvityksen mukaan ruotsinkielinen hallituksen esityksen säädösteksti ja pääasiallinen sisältö -jakso oli julkaistu ministeriön verkkosivuilla 9.1.2017, jolloin lausuntopyyntö oli lähetetty ruotsinkielisille lausunnonantajille. Hallituksen esitys oli kokonaisuudessaan käännetty ja julkaistu verkkosivuilla 19.1.2017, jolloin se oli myös kokonaisuudessaan toimitettu ruotsinkielisille lausunnonantajille. Ruotsinkielisiä lausunnonantajia oli informoitu asiasta ennen suomenkielisen lausuntokierroksen alkua.

261. Oikeuskansleri katsoi, että lainvalmistelun kielikysymyksiin liittyvät säädökset ja ohjeet ovat tulkinnanvaraisia, eivätkä ne anna yksiselitteisiä vastauksia siihen, milloin hallituksen esitykset tuli kääntää ruotsiksi kokonaisuudessaan ja onko säädösehdotusten julkaisemisen ja lausuntokierroksen välttämättä tapahduttava molemmilla kansalliskielillä ehdottoman yhtäaikaaisesti. Kielilain (423/2003) ja Ahvenanmaan itsehallintolain (1144/1991) julkaisemisesta, kääntämisestä ja lausunnon pyytämistä koskevilla säännöksillä pyritään säädösvalmistelun yhteydessä siihen, että eri sidosryhmien ja laajemmin yleisön mahdollisuudet osallistua lainvalmisteluun toteutuvat. Myös säädösvalmisteluun kuuluvaa kuulemistä koskevat ohjeet tähtäävät siihen, että eri tahoja aidosti kuultaisiin ja että kuulemisella olisi tosiasiallinen merkitys valmistelussa.

262. Oikeuskansleri katsoi, että valtiovarainministeriö ei ollut menetellyt lainvastaisesti tai muutoin virheellisesti siltä osin kuin kyse oli Ahvenanmaan maakunnan hallituksen ja valtionviraston kuulemisesta.

263. Oikeuskansleri katsoi kuitenkin, ettei asiassa ollut menetelty kielilain ja hyvän lainvalmistelun vaatimusten mukaisesti siltä osin kuin kyse oli ruotsinkielisen väestön mahdollisuuksista perehtyä säädösehdotukseen. Kielilain vähimmäisvaatimukset olisi parhaiten täyttänyt menettely, jossa säädösehdotuksen teksti ja riittävä tiivistelmä olisi julkaistu yhtäaikaaisesti suomenkielisen hallituksen esityksen kanssa.

264. Oikeuskansleri totesi vielä, että perustuslaissa turvatut, kielilaissa tarkemmin säädetty kielelliset perusoikeudet eivät saa vaarantua poliittisesti asetettujen aikataulutavoitteiden vuoksi.

265. Oikeuskansleri kiinnitti vastaisen varalle valtiovarainministeriön huomiota mainittuihin hyvän lainvalmistelun ohjeisiin sekä kielilain noudattamisesta ja hyvän lainvalmistelun vaatimuksista esitettyyn ottaen huomioon, että veneveron valmistelusta oli sittemmin luovuttu.

266. Oikeuskansleri lähetti päätöksen tiedoksi ja mahdollisia toimenpiteitä varten oikeusministeriöön erityisesti sen johdosta, mitä päätöksessä esitettiin lainvalmistelun kielikysymyksiin liittyvien säädösten ja ohjeiden tulkinnanvaraisuudesta.

Eduskunnan oikeusasiamiehen ratkaisuja koskien vähemmistökieliä

267. Eduskunnan oikeusasiamiehen kanteluissa vähemmistöjen asema on noussut esille mm. kieliasioissa. Useimmiten näissä kanteluissa on ollut kysymys oikeudesta käyttää omaa kieltään, joko suomea tai ruotsia sekä julkisen vallan velvollisuudesta huolehtia maan suomen- ja ruotsinkielisen väestön sivistyksellisistä ja yhteiskunnallisista tarpeista samanlaisten perusteiden mukaan. Esimerkiksi vuonna 2017 oikeusasiamiehen kansliassa kieliasioita tuli esille 54, ja niitä ratkaistiin 60. Suurin osa ratkaisuista koski aikaisempien vuosien tapaan oikeutta saada palvelua ruotsin kielellä. Oikeutta suomen kielen käyttöön tai yleisemmin suomen kielen asemaan liittyi viisi ratkaisua ja viittomakieliä koski yksi ratkaisu. Vuoden 2017 kieliasioita koskevia ratkaisuja on selostettu eduskunnan oikeusasiamiehen kotisivuilla⁵⁰ löytyvä oikeusasiamiehen kertomuksen (2017) sivuille 285-289.

268. Yhdessä vuonna 2018 ratkaistussa huomautukseen johtaneessa tapauksessa (EOAK/3592/2017) oli kysymys saamelaiden oikeuksien toteutumisesta. Kantelijat arvostelivat Väestörekisterikeskuksen menettelyä, koska väestötietojärjestelmään ei voitu merkitä kaikkia saamenkielisiä tontteja. Koska kantelijoiden tyttären nimi ei ollut väestötietojärjestelmässä oikeassa kirjoitusasussa, nimeä ei voitu tulostaa oikein virallisiin asiakirjoihin, kuten passiin tai Kela-korttiin. Apulaisoikeusasiamies antoi asiassa Väestörekisterikeskukselle huomautuksen lainvastaisesta menettelystä.

Kielelliset oikeudet sosiaali- ja terveyspalveluissa

269. Kunnat ja kuntien muodostamat kuntayhtymät järjestävät sosiaali- ja terveydenhuollon palvelut. Palvelut järjestetään kunnan kielellä, suomeksi tai ruotsiksi. Kaksikielisessä kunnassa tai kuntayhtymässä terveydenhuolto ja sairaanhoito sekä sosiaalihuolto on järjestettävä suomeksi ja ruotsiksi. Palvelut on tällöin järjestettävä siten, että asiakas saa ne valitsemallaan kielellä.

270. Palvelujen järjestäminen suomeksi tai ruotsiksi tarkoittaa, että palvelua antava henkilö puhuu asiakkaan kieltä, suomea tai ruotsia. Asiakastilanteessa ei tällöin käytetä tulkkia. Asiakkaan oikeus käyttää suomea tai ruotsia ei riipu hänen muusta kielitaidostaan.

⁵⁰ www.oikeusasiamies.fi

271. Palveluun liittyvät asiakirjat, esimerkiksi potilasasiakirjat, laaditaan kunnan kielellä. Kaksi-kielisessä kunnassa ja kuntayhtymässä ne laaditaan enemmistön kielellä. Jos potilasasiakirjat laaditaan muulla kuin asiakkaan kielellä, ne on käännettävä siltä osin suomeksi tai ruotsiksi siten, että asiakas saa riittävät tiedot hoidostaan.

272. Yksikielinen kunta (ja kuntayhtymä) järjestää palvelut kunnan kielellä. Asiakkaan ja potilaan äidinkieli on kuitenkin mahdollisuuksien mukaan otettava huomioon. Suomea ja ruotsia puhuvalla on kuitenkin aina oikeus käyttää omaa kieltään. Tarvittaessa palveluntuottajan on hankittava tulkki.

273. Sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista annetun lain (812/2000, jäljempänä *asiakaslaki*) ja potilaan asemasta ja oikeuksista annetun lain (785/1992, jäljempänä *potilaslaki*) mukaan, jos sosiaali- tai terveydenhuollon henkilöstö ei hallitse asiakkaan käyttämää kieltä taikka asiakas ei aisti- tai puhevian tai muun syyn vuoksi voi tulla ymmärretyksi, on mahdollisuuksien mukaan huolehdittava tulkitsemisesta ja tulkin hankkimisesta. Näin ollen tilanteissa, joissa asiakkaalla tai potilaalla ja henkilöstöllä ei ole yhteistä kieltä, on huolehdittava siitä, että henkilö saa riittävän käsityksen asiastaan ja sen merkityksestä ja että henkilö voi ilmaista mielipiteensä. Jos tulkkia ei ole mahdollista saada paikalle, ymmärtämisestä on huolehdittava muilla tavoin. Säännös koskee myös muita kieliä kuin suomea ja ruotsia.

274. Lapin aluehallintovirasto on tehostanut pyrkimyksiä varmistaa, että sosiaali- ja terveydenhuollon palveluja on asianmukaisesti saatavilla jokaisen kansalaisen ensimmäisellä kielellä, erityisesti ruotsin ja saamen kielillä, ja että myös hallinnon uudistusten yhteydessä taa-taan vähemmistöihin kuuluvien kielelliset oikeudet.

Kielibarometri 2016

275. Kielibarometrin (2016) mukaan ruotsinkielisten kokemus kieli-ilmapiiiristä on negatiivisempi kuin suomenkielisten. Ruotsinkieliset kokevat suhtautumisen eri kieltä puhuviin muuttuneen kielteisemmäksi ja suomen- ja ruotsinkielisten välisten suhteiden muuttuneen huonommiksi kunnassa, ja he ovat myös useammin kokeneet joutuneensa häirinnän tai syrjinnän kohteeksi arjessaan kielensä vuoksi.

276. Kielibarometrin mukaan ruotsinkielisten mielestä kunnallisia palveluja on paremmin saatavilla omalla kielellä kuin valtiollisia palveluita. Ruotsinkielisten arvosana valtiollisten palveluiden toimivuudelle on keskimäärin 7,6 kun taas suomenkieliset antavat arvosanan 9. Ruotsinkielisten arvosana kunnallisten palveluiden toimivuudelle on keskimäärin 7,8 ja suomenkieliset antavat arvosanan 8,7.

Saamebarometri 2016⁵¹

277. Saamebarometri 2016 valaisee Suomen saamenkielisten kielellisten oikeuksien toteutumista saamelaisten kotiseutualueella. Oikeusministeriö toteutti yhdessä Oulun yliopiston Giellagas-instituutin kanssa keväällä ja kesällä 2016 selvityksen saamenkielisistä palveluista. Tarkoituksena oli tutkia saamen kielilain toteutumista kansalaisten näkökulmasta: miten eriikäiset ja saamelaisalueen eri kunnissa asuvat saamenkieliset kokevat omakielisten palveluiden merkityksen ja saatavuuden. Paino oli sosiaali- ja terveyspalveluissa. Selvityksessä haastateltiin puhelimitse kahdeksaakymmentä 20–80-vuotiasta henkilöä, jonka äidinkielenä on Väestörekisterin väestötiedoissa merkitty saamen kieli. Vastaajat asuvat saamelaisten kotiseutualueen kunnissa eli Utsjoella, Inarissa, Sodankylässä ja Enontekiöllä. Vastaajista puolet

⁵¹ <http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/78941>

on naisia ja puolet miehiä, ja heidän keski-ikänsä on 59 vuotta. Kahdeksastakymmenestä henkilöstä yhdentoista äidinkielenä on inarinsaame, yhdentoista äidinkielenä koltansaame ja 58 puhuu äidinkielenään pohjoissaamea.

278. Selvityksen mukaan saamenkielisten oikeudet saamenkielisiin palveluihin toteutuvat yleisesti ottaen heikosti. Positiivisin tilanne on pohjoissaamenkielisillä Utsjoen kunnassa, heikoin taas Sodankylän kuntalaisilla sekä inarin- ja koltansaamen puhujilla. Keskeisiä sosiaali- ja terveyspalveluita oli saanut jollain saamen kielellä vain pieni osa vastaajista, ja harvat palvelut ovat yksittäisten työntekijöiden varassa. Sosiaalipalveluihin oltiin keskimäärin tyytyväisempiä kuin terveyspalveluihin. Vastaajat näkivät erityisen ikävänä saamenkielisille vanhuksilla ja lapsille suunnattujen palveluiden puutteet. Toisaalta niihin palveluihin, joita saamen kielillä oli saatavilla, oltiin yleisesti ottaen tyytyväisiä, ja palveluiden saatavuus oli vastaajien mukaan parantunut jonkin verran viime vuosina. Suurin osa vastaajista piti oikeutta saamenkielisiin palveluihin tärkeänä, mutta mm. puutteellisen saamen kielen luku- ja kirjoitustaidon vuoksi kaikki eivät kokeneet luontevaksi saamenkielistä asiointia. Ratkaisuksi saamenkielisten palveluiden puutteisiin ehdotettiin mm. saamen kielten aikuisopetuksen lisäämistä ja saamenkielisten työntekijöiden rekrytoinnin tehostamista.

279. Saamen kielilakia ja saamelaisten kielellisiä oikeuksia tunnetaan selvityksen perusteella puutteellisesti kaikilla tasoilla: kuntien ja valtion työntekijöiden, suomenkielisten kuntalaisten ja myös saamenkielisten parissa.

Saamenkielisten sosiaali- ja terveyspalvelut

280. Saamenkielisestä palvelutuotannosta vastaavat pääosin kunnat. Joitakin palveluja tuottavat myös järjestöt ostopalveluna. Lisäksi erikoissairaanhoidon palveluista vastaa Lapin sairaanhoitopiirin kuntayhtymä ja kehitysvammaisten erityishuollosta Kolpeneen palvelukeskuksen kuntayhtymä.

281. Saamelaisten kotiseutualueella saamelaisilla on oikeus käyttää omaa kieltään eli pohjois-, inarin- tai koltansaamea. Kotiseutualueen asukkaiden enemmistö puhuu äidinkielenään suomea. Vaikka kunnassa työskentelee saamenkielentaitoisia ammattihenkilöitä, sosiaali- ja terveyspalveluja ei ole riittävästi eikä kielitaitoista ammattihenkilöstöä aina ole tarjolla tai ammattihenkilöiden kielitaito on puutteellista. Siksi palvelutilanteissa joudutaan usein käyttämään tulkkia (jos sellainen on saatavilla) tai tilanteessa käytetään suomea.

282. Siltä osin kun sosiaali- ja terveyspalvelujen järjestämisestä vastaa kuntayhtymä jonka jäsenenä on saamelaisten kotiseutualueeseen kuuluva kunta, on asiakkaalla ja potilaalla oikeus käyttää saamen kieltä näiden kuntayhtymien palveluissa myös silloin kun palvelu annetaan kotiseutualueen ulkopuolella. Näitä kuntayhtymiä ovat Lapin sairaanhoitopiiri ja Kolpeneen kuntayhtymä. Tällöinkin voidaan käyttää tulkkia.

283. Lapsiasiavaltuutettu on ilmaissut huolensa tietoonsa tulleesta seikasta, jonka mukaan saamenkielisille lapsille ja perheille ei aina ole ollut saatavilla neuvolapalveluita omalla äidinkielenä.

Valtionavustus saamenkielisten sosiaali- ja terveyspalvelujen saatavuuden turvaamiseksi

284. Valtion talousarviossa on vuodesta 2002 lähtien myönnetty budjettivuodeksi kerrallaan erillinen valtionavustus saamenkielisten sosiaali- ja terveyspalvelujen saatavuuden turvaamiseksi saamelaisten kotiseutualueella. Valtionavustus kohdentuu kaikilla saamelaiskielillä tuotettavien sosiaali- ja terveydenhuollon palvelujen kustannuksiin. Korvaus annetaan saamelaisten kotiseutualueen kunnille saamelaiskäräjien ja kuntien sopimalla tavalla. Valtionavustus

saamenkielisten sosiaali- ja terveyspalvelujen turvaamiseksi oli vuoden 2018 valtion talousarviossa 480 000 euroa. Määrärahan suuruus on ollut euromääräisesti saman suuruinen vuodesta 2013 lähtien.

Romanien terveyspalvelut

285. *Romanien hyvinvointi* –tutkimuksessa⁵² selvitetään Suomen romanivähemmistön terveyttä, hyvinvointia sekä sosiaali- ja terveyspalvelujen käyttöä Suomessa vuosina 2017–2018. Tutkimuksessa kootaan tietoja Suomen romanivähemmistöön kuuluvilta 18 vuotta täyttäneiltä. Tutkimus sisältää jäsennellyn yksilöhaastattelun ja terveyspalvelujen. Tutkimusavustajat, jotka myös itse ovat romaneja, esittelevät tutkimuksen romaniyhteisöille ja yksittäisille romaneille ja kutsuvat heidät osallistumaan siihen. Tutkimuksen tekee Terveyden ja hyvinvoinnin laitos

Kielellisten oikeuksien toteuttaminen hankinnoissa

286. Kuntaliitto on eri yhteyksissä, mm. kunnille ja kuntayhtymille suunnatussa hallintosäätömallissa, kiinnittänyt huomiota kielellisten oikeuksien toteuttamiseen hankinnoissa. Huomiota on kiinnitetty siihen, että osana hankintaprosessia ja sopimusten valvontaa tulisi varmistaa, että kielelliset oikeudet toteutuvat myös ostopalvelun tai ulkoistusprosessin kautta.

11 ARTIKLA

1. *Sopimuspuolet sitoutuvat tunnustamaan, että jokaisella kansalliseen vähemmistöön kuuluvalla henkilöllä on oikeus käyttää vähemmistökielistä sukunimeään (patronyymiä) ja vähemmistökielisiä etunimiään sekä oikeus saada ne virallisesti tunnustetuksi sopimuspuolen oikeusjärjestelmässä määrättyjen menettelytapojen mukaisesti.*

2. *Sopimuspuolet sitoutuvat tunnustamaan, että jokaisella kansalliseen vähemmistöön kuuluvalla henkilöllä on oikeus asettaa julkisesti nähtäville omalla vähemmistökielilläään laadittuja nimikilpiä, opasteita ja muita yksityisluontoisia tietoja.*

3. *Alueilla, joilla asuu perinteisesti huomattava määrä kansalliseen vähemmistöön kuuluvia henkilöitä, sopimuspuolet pyrkivät oikeusjärjestelmänsä puitteissa, tarvittaessa toisten valtioiden kanssa tehdyin sopimuksin, ja mainittujen alueiden erityisolosuhteet huomioon ottaen asettamaan nähtäville perinteisiä paikallisia nimiä, kadunnimiä ja muita yleisölle tarkoitettuja topografisia merkkejä myös vähemmistökielisinä, kun tällaisilla merkeillä on riittävästi kysyntää.*

Suositus – Moni-identiteetin ja useisiin eri kieliyhteisöihin kuulumisen ilmoittaminen väestötietojärjestelmässä

Helpotetaan moni-identiteetin ja useisiin eri kieliyhteisöihin kuulumisen ilmoittamista väestötietojärjestelmissä; kootaan eriytettyjä tietoja yhdenvertaisuudesta keinona ottaa käyttöön ja toteuttaa tehokasta politiikkaa, jolla edistetään vähemmistöjen suojelua ja yhdenvertaisuutta; ryhdytään tarvittaviin toimiin, joilla taataan saamelaisnimien merkitseminen julkisiin rekistereihin, passeihin ja muihin julkisiin asiakirjoihin siten, että kunnioitetaan saamen kielen diakriittisia merkkejä.

Moni-identiteetti väestötietojärjestelmässä

287. Tilastokeskus saa väestötietoja Väestörekisterikeskuksen väestötietojärjestelmästä, ja ko. tietojen perusteella väestöä voidaan jaotella kansalaisuuden, kielen sekä henkilön oman

⁵² Romanien hyvinvointi –esitutkimus –Loppuraportti, THL 2014, http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/116031/URN_ISBN_978-952-302-186-0.pdf?sequence=1&isAllowed=y

ja hänen vanhempiensa syntymämaan perusteella. Näitä tietoja voidaan käyttää otostutkimuksia sekä rekisteripohjaista seurantaan varten.

288. Venäjänkieliseen vähemmistöön kuuluvien tilannetta on seurattu mm. työmarkkinoiden, terveyden ja hyvinvoinnin näkökulmasta (esim. *Ulkomaista syntyperää olevien työ ja hyvinvointi –tutkimus*⁵³). Myös ruotsinkielisen väestön elinoloista on hyvin saatavilla rekisteripohjaista tietoa. Muiden raportissa käsiteltyjen vähemmistöryhmien (esim. saamelaiset, romanit) osalta kohdejoukkoa edustavien tietojen tuottaminen on haastavaa, sillä väestötietojärjestelmä ei tarjoa mahdollisuutta näiden ryhmien erotteluun. Ne henkilöt, joilla on saamekielenä väestörekisterissä, voidaan tosin erottaa tilastoissa. On kuitenkin arvioitu, että saamelaisväestön todellinen koko on paljon suurempi, kuin mitä kielitiedon perusteella voidaan arvioida.

289. Laajoissa väestötutkimuksissa periaatteessa voitaisiin kysyä henkilön etnistä ja kielellistä identiteettiä, mutta tällaisia tutkimuksia ei ole enää moniin vuosiin tehty, koska tilastointi perustuu rekisteritietoihin. Jos ko. tutkimuksia tehtäisiin, pienistä vähemmistöistä (kuten taatarit, saamelaiset ja romanit) valikoituisi koko väestöä edustaviin otoksiin niin pieni määrä vastaajia, että näitä ryhmiä koskevien tulosten laskeminen sisältäisi paljon epävarmuutta. Kohdennetut tutkimukset taas ovat hankalia, sillä kohdejoukkoa ei voida tietojen puutteen vuoksi erottaa väestötietojärjestelmästä. Satunnaisotannan mahdollisuuden puuttuessa tietotarpeeseen joudutaan usein vastaamaan siten, että rekrytoidaan vastaajia kulttuuriyhdistysten yms. kautta (ns. *convenience sampling*), mutta näin toteutettuna tutkimuksen tulosten ei voi katsoa luotettavasti edustavan kohdejoukkoa.

290. Kaikki parannukset väestötietojärjestelmässä mm. eri kieliyhteisöihin kuulumisen osalta auttaisivat näiden väestöryhmien elinolojen seurannan toteuttamista.

291. Hallituksen kertomuksessa kielilainsäädännön soveltamisesta 2017⁵⁴ kiinnitetään huomiota siihen, että erityisesti kaksi- tai monikielisten henkilöiden osalta väestörekisteritietoihin merkitty kieli ei anna oikeaa kuvaa henkilön osaamisesta ja hänen käyttämistään kielistä.

292. Esimerkiksi Suomessa puhuttujen saamen kielten tilastoinnissa on suuria vaihteluita johtuen siitä, että monet saamelaiset eivät ole rekisteröineet saamen kieltä (inarin-, koltan- tai pohjoissaame) äidinkielekseen.

293. Kertomuksen mukaan väestötietojärjestelmän muuttamista siten, että siihen lisätään mahdollisuus merkitä yhdelle henkilölle useampi äidinkieli, tulisi selvittää. Selvityksessä tulisi huomioida, minkälaista hyötyä yksilölle on useamman äidinkielen merkitsemisestä väestötietojärjestelmään. Tämän lisäksi tulisi selvittää vaikutukset viranomaisten toimintaan, esimerkiksi palvelujen suunnitteluun.

294. Kertomuksessa kiinnitetään huomiota myös digitalisaation aiheuttamiin haasteisiin viranomaisten toiminnassa. Siinä nostetaan esille mm. tietyissä kielissä, kuten saamen kielissä, esiintyvien fonttien sivuuttaminen viranomaisten tietojärjestelmissä.

295. Romaneja edustava Elämä ja Valo ry on kiinnittänyt huomiota siihen, että väestötietojärjestelmässä ei ole annettu romanikieliseen väestöryhmään kuuluville mahdollisuutta rekisteröityä romanikielen puhujiksi.

⁵³ Ulkomaista syntyperää olevien työ ja hyvinvointi Suomessa 2014, https://www.stat.fi/tup/julkaisut/tiedotot/julkaisuluettelo/yyti_uso_201500_2015_16163_net.pdf

⁵⁴ Hallituksen kertomus kielilainsäädännön soveltamisesta 2017, Hallituksen julkaisusarja 8/2017, http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/160384/VNK_H0817_Hallituksen%20kertomus%20kielilains%c3%a4%c3%a4d%c3%a4nn%c3%b6n%20soveltamisesta_net_7.pdf?sequence=4&isAllowed=y

Nimien merkkiongelmien tietojärjestelmissä

296. Saamenkielisten nimien merkitsemisen ongelmat julkishallinnon dokumenteissa ovat jatkuneet pitkään. Vieraskielisten osuus Suomessa kasvaa ennen muuta maahanmuuton myötä ja myös nimimaisema muuttuu. Yhä useammin törmätään tilanteeseen, jossa Suomen kirjoitusjärjestelmään kuulumattomia merkkejä tarvitaan nimien kirjoittamiseen. Kotimaisten kielten keskus pitää välttämättömänä, että nimet voidaan esittää normaalin kirjoitusasunsa mukaisina tietojärjestelmissä ja että käytössä on riittävä määrä erikoismerkkejä.

Eduskunnan apulaisoikeusasiamiehen antama huomautus Väestötietojärjestelmän merkityksestä

297. Eduskunnan apulaisoikeusasiamies on antanut Väestötietojärjestelmän merkityksestä huomautuksen sen menettelystä, joka ei sallinut, että väestötietojärjestelmään merkitään kaikki saamenkieliset diakriittiset merkit. Ratkaisunsa mukaan apulaisoikeusasiamies tulee seuraamaan, että väestötietojärjestelmä ottaa käyttöön uuden merkistön ilmoituksensa mukaisesti ilman aiheetonta viivytystä.⁵⁵

12 ARTIKLA

1. *Sopimuspuolet ryhtyvät opetuksen ja tutkimuksen alalla tarpeen mukaan toimenpiteisiin kansallisten vähemmistöjensä yhtä lailla kuin valtaväestönkin kulttuuria, historiaa, kieltä ja uskontoa koskevan tiedon vaalimiseksi.*

2. *Tässä yhteydessä sopimuspuolet järjestävät muun muassa riittävät mahdollisuudet opettajankoulutukseen ja oppikirjojen hankintaan sekä helpottavat eri yhteisöjen opiskelijoiden ja opettajien välisiä yhteyksiä.*

3. *Sopimuspuolet sitoutuvat edistämään kansallisiin vähemmistöihin kuuluvien henkilöiden yhtäläisiä mahdollisuuksia saada koulutusta kaikilla tasoilla.*

Suositus – opetuksen hajasijoittaminen, opetussuunnitelmien etninen moninaisuus, opettajien koulutus ottamaan huomioon moninaisuus

Varmistetaan, että samalla, kun kunnioitetaan opetuksen hajasijoittamista, taannoin laaditut paikalliset opetussuunnitelmat ja oppikirjat kuvastavat asianmukaisesti etnistä moninaisuutta ja kaikkien vähemmistöjen historiallista olemassaoloa Suomessa; varmistetaan, että opettajat koulutetaan tehokkaasti ottamaan huomioon moninaisuuden ja edistämään kulttuurien keskinäistä kunnioitusta oppilaitoksissa.

Opetussuunnitelmien valtakunnalliset perusteet

298. Uudet valtakunnalliset opetussuunnitelman perusteet perusopetukseen ja lukiokoulutukseen on otettu käyttöön syksyllä 2016. Ihmisoikeuksien kunnioittaminen on osa perusopetuksen arvoperustaa. Opetuksella pyritään kasvattamaan oppilaista aktiivisia maailmankansalaisia, jotka ovat kykeneviä tunnistamaan ihmisoikeudet ja puolustamaan niitä. Elämän kunnioitus ja ihmisarvon loukkaamattomuus ovat myös opetuksen lähtökohtia.

299. Perusopetuksen ihmisoikeuskäsitys pohjautuu YK:n yleismaailmalliseen ihmisoikeuksien julistukseen. Opetuksessa nostetaan esiin erityisesti YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen sisältöä. Opetus edistää osallisuutta ja kestävästä elämäntapaa sekä kasvua demokraattisen yhteiskunnan jäsenyyteen.

⁵⁵ EOAK/3592/2017, 23.5.2018.

300. Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteissa valtakunnalliseksi tavoitteeksi on asetettu, että perusopetus kasvattaa eettisesti vastuullisia yhteiskunnan jäseniä, jotka ymmärtävät ihmisarvon loukkaamattomuuden ja ihmisoikeuksien kunnioittamisen tärkeyden. Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet antavat monia mahdollisuuksia käsitellä ihmisoikeuksia eri oppiaineissa erityisesti laaja-alaisten osaamiskokonaisuuksien kautta.

301. *Kulttuurinen osaaminen, vuorovaikutus ja ilmaisu* -kokonaisuus pyrkii kulttuurisen osaamisen vahvistamiseen, mielipiteiden muodostamiseen ja ilmaisuun, arvostavan vuorovaikutuksen opettamiseen ja ihmisoikeuksien tuntemisen lisäämiseen. Oppilaita ohjataan näkemään monikulttuurisuus rikkautena ja suhtautumaan kaikkiin ihmisryhmiin kunnioittavalla tavalla.

302. Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteissa⁵⁶ kuvataan useassa kohdassa Suomen etnistä moninaisuutta. Kappaleessa 9, joka käsittelee kieleen ja kulttuuriin liittyviä erityiskysymyksiä todetaan, että oppilaiden kielelliset valmiudet sekä kulttuuritausta otetaan perusopetuksessa huomioon. Lisäksi Jokaisen oppilaan kieli- ja kulttuuri-identiteettiä tuetaan monipuolisesti. Saman luvun alaluvuissa 9.1. käsitellään saamelaisia ja saamenkielisiä, 9.2 alaluvussa romaneja, 9.3 alaluvussa viittomakielisiä. Alaluvussa 9.4 muut monikieliset oppilaat käsitellään oppilaan identiteettiä, kieli- ja kulttuuritietoisuutta ja kulttuuriperintöä.

303. Lukion historian opetuksen tavoitteena on muun muassa, että opiskelija pystyy muodostamaan ihmisoikeuksia, tasa-arvoa ja demokratiaa arvostavan maailmankuvan sekä osaa toimia niitä edistävänä vastuullisena kansalaisena: opiskelijan tulee lisäksi osata analysoida historiallisia ilmiöitä ja ihmisten toimintaa monipuolisesti kunkin ajan omista lähtökohdista.

304. Kaikille pakollisella *Kansainväliset suhteet (H12)* –kurssilla perehdytään ihmisoikeuskysymyksiin, holokaustiin ja muihin kansanmurhiin sekä tutustutaan YK:n toimintaan ja muihin kansainvälisiin rauhanrakentajiin.

305. Lukion yhteiskuntaopin opetuksen arvopohjassa korostuvat demokratian peruslähtökohdat, kuten tasa-arvo, sosiaalinen vastuu, ihmisoikeuksien kunnioittaminen, mielipiteen vapaus ja aktiivinen kansalaisuus. Kaikille opiskelijoille yhteisellä *Suomalainen yhteiskunta (YH1)* –kurssilla keskeisiä näkökulmia ovat demokratia, yhteiskunnan perusrakenteiden kehitys, valta ja vaikuttaminen aktiivista ja osallistuvaa kansalaisuutta korostaen.

306. *Suomi, Eurooppa ja muuttuva maailma (YH3)* –kurssin sisältöalueita ovat esimerkiksi kansainvälisen yhteisymmärryksen edistäminen ja Suomi sekä globalisaatio, ympäristö, väestö ja kestävä tulevaisuus.

307. Oppikirjat ovat kaupallisten kustantajien tuotteita ja sinänsä itsenäisiä sisällöltään. Olettavaa on kuitenkin, että oppikirjat noudattavat valtakunnallisten opetussuunnitelmien perusteita (perusopetus ja lukiokoulutus). Opettajat osallistuvat oppikirjojen tuotantoon. Opettajilla ja kouluilla on autonomia oppimateriaalin käytössä.

308. Saamen kieli ja kirjallisuus, romanikieli ja kirjallisuus, viittomakieli ja kirjallisuus ovat omia oppimääriään äidinkieli ja kirjallisuus -oppiaineen alla. Perusopetusta täydentävään saamenkielen, romanikielen ja oppilaan oman äidinkielen kielenopetukseen on kuntien mahdollista saada valtionavustusta.

⁵⁶ *Opetushallitus 2014:96*

Opettajien täydennyskoulutus

309. Opetus- ja kulttuuriministeriön rahoittamassa yliopistojen ja ammattikorkeakoulujen opettajankoulutuksen ihmisoikeus- ja demokratiakasvatusprojektissa on ilmestynyt julkaisu *Hyvän lähteillä*. Se on tarkoitettu opettajien perus- ja täydennyskoulutuksen käyttöön. Julkaisu kuvaa demokratia- ihmisoikeuskasvatuksen hyviä käytänteitä ja antaa sisällöllistä ja menetelmällistä tukea opettajankoulutukseen.

310. Jyväskylän yliopisto julkaisi syksyllä 2018 Euroopan neuvoston demokratiakulttuurin kompetenssiivitekehelyksen kansallista soveltamista varten, etenkin opettajille ja kasvattajille suunnatun julkaisun ”Kohti parempaa demokratiaa”⁵⁷, joka käännetään myös englanniksi. Viitekehys on Euroopan neuvoston keskeinen työkalu ihmisoikeus- ja demokratiakasvatuksen vahvistamiseksi.

311. Ammatillisessa opettajankoulutuksessa on käynnistetty opetus- ja kulttuuriministeriön erillisrahoituksella *Toimintaa ja kohtaamisia* –niminen koulutus- ja kehittämisprojekti. Se on kolmivuotinen. Tavoitteena on kehittää ja juurruttaa ihmisoikeusperustaisia käytänteitä ammatillisen opettajankoulutuksen toteutukseen ja toimintakulttuuriin. Projekti vahvistaa ihmisoikeusperustaisuutta opetussuunnitelmissa ja kehittää ihmisoikeusperustaisen opetuksen ja ohjauksen käytäntöjä ja aineistoja ammatilliseen opettajankoulutukseen. Kaikki ammatillista opettajankoulutusta antavat viisi ammattikorkeakoulua osallistuvat projektiin.

Rainbow Rights –hanke

312. Oikeusministeriö käynnisti keväällä 2017 *Rainbow Rights* –hankkeen⁵⁸, jonka tavoitteena on tukea yhdenvertaisuuslainsäädännön toimeenpanoa. Hankkeessa pyritään edistämään seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen yhdenvertaisuutta niin paikallistasolla Suomessa kuin myös Baltian maissa. Hankkeen yhteydessä on tehty selvitys moniperusteisesta syrjinnästä eri vähemmistöryhmien sisällä. Tässä selvityksessä on mukana mm. romanit, suomenruotsalaiset sekä venäläistaustaiset. Hankkeessa toteutetaan myös yhdenvertaisuutta ml. moniperusteista syrjintää koskeva koulutuspaketti opetussectorille, joka sisältää laajasti materiaalia opettajien, rehtoreiden ja opinto-ohjaajien koulutukseen. Koulutusmateriaalia on testattu opetusalan eri sektoreiden kanssa, ja se pyritään jalkauttamaan opetussectorin koulutusrakenteiden kautta. *Rainbow Rights* -hanke on saanut rahoitusta Euroopan Unionin perusoikeus-, tasa-arvo- ja kansalaisuus -ohjelmasta. *Rainbow Rights* -hankkeen Kuntaliiton osuudessa on tuettu kuntia yhdenvertaisuussuunnittelussa ja sen toimeenpanossa mm. keväällä 2019 julkaistavan oppaan avulla. Kuntaliiton osuudessa käsiteltiin kaikkia yhdenvertaisuuslain 13 syrjintäperusteita, mukaan lukien etnisiä vähemmistöjä. Sukupuolivähemmistöjen ja seksuaalivähemmistöjen syrjintä tuli esiin mm. Utsjoen kunnan yhdenvertaisuussuunnittelun yhteydessä tehdyn kuntalaiskyselyn vastauksissa.

Saamen kielen etäopetusta hyödyntävän opetuksen kehittämishanke

313. Opetus- ja kulttuuriministeriö on myöntänyt Utsjoen kunnalle rahoituksen saamen kieltä etäopetusta hyödyntävän opetuksen kehittämishankkeeseen. Pilottihankkeen tarkoituksena on parantaa saamelaisopetuksen saavutettavuutta ja saattaa yhä useampi saamelaisoppilas saamen kielen opetuksen piiriin etäyhteyksiä käyttäen.

⁵⁷ <https://jyx.jyu.fi/handle/123456789/60058>

⁵⁸ Rainbow Rights – Promoting LGBTI Equality in Europe, OM006:00/2017, Oikeusministeriö, 12.4.2017.

314. Hankkeessa:

- 1) kartoitetaan saamen kielten opetuksen tarve ja tilanne saamelaisten kotiseutualueen kuntien ulkopuolella,
- 2) kehitetään saamen kielten etäyhteyksiä hyödyntävän opetuksen pedagogisia ja teknisiä ratkaisuja,
- 3) kehitetään opetussuunnitelmaa, jossa otetaan huomioon oppilasryhmän kielellinen heterogeenisuus, mm. että opetus on aloitettava useimmiten alkeista siitä huolimatta, että oppilas olisi jo käynyt peruskoulua useamman vuosiluokan,
- 4) käynnistetään etäyhteyksiä hyödyntävä opetus, jossa Utsjoen kunta yhteistyössä muiden saamelaisten kotiseutualueen kuntien kanssa järjestää saamen kielten perusopetusta ja lukio-koulutusta täydentävää opetusta kotiseutualueen kuntien ulkopuolelle,
- 5) annetaan perusopetuksen ja lukion oppilaille/opiskelijoille saamen kielen opetusta verkossa kaksi (2) viikkotuntia/ryhmä koko kouluvuoden ajan,
- 6) kootaan saamen kielten opetusryhmät valtakunnallisesti siten, että opetusta voidaan antaa pedagogisesti järkevällä tavalla, luodaan verkkoon eri saamen kielten äidinkielen ja toisen kielen/vieraan kielen hyvin tuetut opetusryhmät

Saamenkielisen oppimateriaalin tuottaminen

315. Saamelaiskäräjät on ainoa saamenkielisen opetusmateriaalin tuottaja Suomessa. Nykyisin se saa hallitukselta rahoitusta opetusmateriaalin kehittämiseen 500,000 euroa vuodessa. Inarin- ja koltansaamenkielisen materiaalin kehittämisessä on saavutettu hyviä tuloksia. Yhä enemmän huomiota on kiinnitetty digitaalisten resurssien kehittämiseen käytettäväksi sekä oppitunneilla että itsenäisessä kotityöskentelyssä, mutta saatujen tietojen mukaan tähän tuotantoon on vaikea löytää osaavia tekijöitä.

316. Saamen kielen opettajien käytettävissä on nyt pohjoissaameksi laaditut e-aapinen, e-kielioppi ja e-harjoituskirja, kun näiden materiaalien käyttöoikeudet hankittiin valtion myöntämällä määrärahalla.

317. Tromssan yliopistossa Norjassa toteutetaan parhaillaan yhteistyössä Saamelaiskäräjien kanssa suomalaisen Koneen Säätiön rahoittamaa hanketta inarinsaamen automaattisen käännösohjelman, digitaalisen sanakirjan ja oikolukuohjelman tuottamiseksi.

13 ARTIKLA

1. Sopimuspuolet tunnustavat opetusjärjestelmiensä puitteissa kansalliseen vähemmistöön kuuluvien henkilöiden oikeuden perustaa ja hallinnoida omia yksityisiä opetus- ja koulutuslaitoksiaan.

2. Tämän oikeuden käyttämisestä ei aiheudu taloudellisia velvoitteita sopimuspuolille.

318. Ei uutta raportoitavaa artiklan osalta.

14 ARTIKLA

1. Sopimuspuolet sitoutuvat tunnustamaan, että jokaisella kansalliseen vähemmistöön kuuluvalla henkilöllä on oikeus oppia vähemmistökieltään.

2. Mikäli alueilla, joilla asuu perinteisesti tai huomattava määrä kansallisiin vähemmistöihin kuuluvia henkilöitä, on riittävä kysyntää, sopimuspuolet pyrkivät mahdollisuuksien mukaan ja opetusjärjestelmiensä puitteissa varmistamaan, että näihin vähemmistöihin kuuluvilla henkilöillä on riittävät mahdollisuudet saada vähemmistökielen opetusta tai opetusta tällä kielellä.

3. Tämän artiklan 2 kappaletta sovelletaan siten, ettei se vaikuta virallisen kielen oppimiseen tai tällä kielellä tapahtuvaan opetukseen.

Suositus – pääsy saamenkieliseen koulutukseen saamelaisten kotiseutualueella ja muualla maassa

Tuetaan edelleen tosiasiallista pääsyä saamenkieliseen koulutukseen saamelaisten kotiseutualueella ja kehitetään lisää mahdollisuuksia osallistua saamenkieliseen koulutukseen muualla maassa siellä, missä saamelaislapsia on huomattavan paljon ja tällaiselle koulutukselle on riittävästi kysyntää.

Saamen kielen kielipesätoiminta

319. Kaikkia kolmea Suomessa puhuttua saamen kieltä on pyritty elvyttämään opetus- ja kulttuuriministeriön rahoittaman kielipesätoiminnan avulla. Kielipesätoiminta on laajentunut huomattavasti viimeisen kymmenen vuoden kuluessa, samoin kielipesätoiminnan tukemiseen käytettävissä olevat määrärahat.

320. Kielipesä on päiväkodin tyyppinen paikka ja toimintamuoto, jossa pienille lapsille pyritään kielikyllyn tavoin opettamaan ja heitä totuttamaan usein muutoin katoamassa olevaan kieleen ja kulttuuriin. Kielipesässä kieltä hallitsevat aikuiset totuttavat lapsia kielen käyttöön. Kielipesätoiminta on todennäköisesti tehokkain keino häviämisaarassa olevien kielten elvyttämiseen. Pääosa kielipesissä olevista lapsista on perheistä, joissa vanhemmat ovat menettäneet yhteyden suvussa perinteisesti puhuttuun kieleen, eli on tapahtunut kielenvaihdos.

321. Kielipesätoiminnan säännöllinen tukeminen sisältyi ensimmäiseen hallituksen lapsi- ja nuorisopolitiikan ohjelmaan ja kielipesien tukemiseen saatiin oma määräraha talousarvioon vuonna 2011. Kielipesätoiminnasta ei ole olemassa lainsäädäntöä, mikä tekee niiden toiminnasta ja rahoituksesta joustavaa.

322. Rahoitus toteutetaan siten että opetus- ja kulttuuriministeriö myöntää vuosittain määrärahat Saamelaiskäräjille, joka päättää saamelaisten yhteiseen käyttöön osoitettujen varojen jaosta (laki saamelaiskäräjistä, 8 §). Vuonna 2018 tähän tarkoitukseen on käytettävissä 1 200 000 euroa.

323. Osaa kielipesistä ylläpitävät kunnat, osaa yhdistykset. Uusien kielipesien perustaminen on usein tapahtunut saamelaisten omien yhteisöjen aloitteesta ja toimesta, erityisesti Inarin saamen kielipesien osalta.

324. Saamelaisten kotiseutualue muodostuu kolmesta pohjoisimmasta kunnasta (Utsjoki, Inari ja Enontekiö) ja Sodankylän kunnan pohjoisosasta. Kielipesätoiminta saamelaisten kotiseutualueella alkoi Inarin ja Utsjoen kunnista. Saamelaisalueella toiminta on sittemmin laajentunut Enontekiölle ja Sodankylään. Kielipesiä toimii saamelaisten kotiseutualueella yhteensä yhdeksän.

325. Kielipesätoiminta on pitkän valmistelutyön tuloksena viime vuosina laajentunut saamelaisten kotiseutualueen ulkopuolelle kolmelle paikkakunnalle seuraavasti: Helsinki (2013), Oulu (2015) ja Rovaniemi (2015).

Taulukko 1. Lasten määrä kielipesittäin vuosina 2016 ja 2017 mukaan lukien kielipesät kunnittain syksyllä 2017.

	(31.3.2016)	(28.2.2017)	(31.8.2017)	
Kielipesätoiminta	kevät2016	kevät2017	syksy2017	Työntekijöitä
Inarinsaamenkielinen toiminta:				
Kielipesä I, Inari*, Anarâškielâservi ry	8	8	4	1 + 2
Kielipesä II, Ivalo, Anarâškielâservi ry	5	9	7	2
Kielipesä III, Inari, Anarâškielâservi ry	11	11	10	2
Koltansaamenkielinen toiminta:				
Kielipesä, Ivalo, Inarin kunta	8	7	6	2
Kielipesä, Sevettijärvi, Inarin kunta	5	4	3	1
Pohjoissaamenkielinen toiminta:				
Kielipesä, Vuotso, Sodankylän kunta**	9	7	9	2+1
Kielipesäryhmä, Utsjoki, Utsjoen kunta	5	4	4	1
Kielipesäryhmä, Karigasniemi, Utsjoen kunta	4	4	2	1
Kielipesä, Helsinki, City Sámit ry	10	10	10	2
Kielipesä, Oulu, Oulun kaupunki	3	5	5	1
Kielipesä, Rovaniemi, Rovaniemen kaupunki	5	9	10	2
Kielipesä, Sodankylä, Sodankylän kunta		7	11	3
KIRJOILLA OLEVIA LAPSIDA YHTEENSÄ	73	85	81	

*Inarinsaamen kielipesä I:ssa alkoi 1.8.2017 äidinkielen ryhmä, jolloin puolet lapsista siirtyi siihen. Äidinkielen ja kielipesä toimivat samassa talossa. Yksi työntekijä vastaa kielipesätoiminnasta. Muut ovat resurssina tarvittaessa.

**Kolmas työntekijä on keittiövastaava ja vastaa iltahoidosta

Saamen kielen perusopetus

326. Kahdeksaluokkalaiset aloittivat 1.8.2018 uuden perusopetuksen opetussuunnitelman mukaisen opiskelunsa. Saamelaisten opetuksessa erityisenä tavoitteena on tukea oppilaiden kasvamista kieleensä, kulttuuriinsa ja yhteisönsä sekä antaa heille mahdollisuus omaksua saamelainen kulttuuriperintö. Tavoitteena on lisätä oppilaiden valmiuksia toimia saamenkielissä ympäristöissä, oppia saamen kieltä ja saamen kielellä.

327. Saamelaisten kotiseutualueella asuvien saamen kieltä osaavien oppilaiden opetus tulee antaa pääosin saamen kielellä. Silloin kun perusopetus on saamenkielistä, sen erityisenä tavoitteena on vahvistaa saamen kielen osaamista ja kielen käyttöä. Opetus perustuu yhteisölliseen näkemykseen kielestä. Yhteisön jäsenyys ja osallisuus lujittuvat, kun oppilaat oppivat käyttämään kieltä yhteisölle ominaisella tavalla.

328. Saamen kielen ja kirjallisuuden opetuksessa otetaan huomioon eri saamen kielet ja niiden murteet sekä kielen sisältämä kulttuurinen tietous. Oppilaita ohjataan ymmärtämään kielellisten valintojen merkityksiä ja vaikutuksia ympäristöönsä sekä myönteisen viestintäympäristön rakentamisen tärkeyttä osana oman elämänsä hallintaa ja kielellistä tapakasvatusta. Kielellisten taitojen kehittyessä oppilaat saavat valmiuksia osallistua ja vaikuttaa yhteisiin asioihin

ja päätöksentekoon. Opetus lisää oppilaiden ymmärrystä ja arvostusta oman kieli- ja kulttuuritaustan merkityksestä sekä itselle, yhteisölle ja yhteiskunnalle että muille alkuperäiskansoille. Oppilaita ohjataan ymmärtämään ja arvostamaan myös muita kieliä ja kulttuureja.

Saamenkieliset koulut

329. Helsingissä, Pasilan koulussa on syksyllä 2018 aloittanut saamenkielinen luokka. Koulussa opetetaan kielen ohella saamelaiskulttuuria, mikä luo yhteyden alkuperäiskulttuuriin myös kaupunkisaamelaisille. Saamenkielinen kouluopetus on vahvistunut myös kotiseutualueella, esimerkiksi Ivalon kunnassa. Ivalossa on järjestetty varhemmin esikoulu- ja alkuopetusta pohjoissaameksi, mutta tänä syksynä on voinut aloittaa koulunkäynnin pohjoissaamenkielissä kielikympyluokassa.

Etäyhteyksiä hyödyntävä saamen kielen opetus

330. Opetus- ja kulttuuriministeriön toimenpideohjelma saamen kielen elvyttämiseksi sisältää ehdotuksia saamen kielen ja saamenkielisen opetuksen edistämiseksi koko maassa. Myös Valtioneuvoston 3.7.2014 tekemä periaatepäätös toimenpideohjelmaksi saamen kielen elvyttämiseksi mainitsee etäyhteyksiä hyödyntävän opetuksen kehittämisen saamelaisten kotiseutualan ulkopuolella annettava saamen kielen opetuksen turvaamiseksi.

331. Lisäksi opetus- ja kulttuuriministeriö on yhdessä Saamelaiskäräjien ja Opetushallituksen kanssa pohtinut eri mahdollisuuksia löytää toimiva malli käyttää etäyhteyksiä hyödyntävää opetusta täydentävän opetuksen kehittämiseen saamelaisten kotiseutualan ulkopuolella. Pilottihankkeella lähdetään hakemaan ratkaisumalleja ja käytännön kokemusta kestävämmän ratkaisun pohjaksi.

332. Utsjoen kunta sai toukokuussa Opetus- ja kulttuuriministeriöltä rahoituksen saamen kielten etäyhteyksiä käyttävälle pilottihankkeelle. Hankkeen järjestämä etäyhteyksiä käyttävä opetus käynnistyy käytännössä syyslukukauden 2018-2019 aikana, jolloin myös hankkeen kolmas yhteistyökumppani on valittu.

333. Valtion erityisavustuksella rahoitetaan etäyhteyksiin tarvittava tuki ja infrapalvelu. Samoin opetuksen koordinointiin, suunnitteluun ja tiedottamiseen erityisavustuksen avulla on hankittu projektityöntekijä.

334. Syyslukukaudella väliaikainen tekninen tuki ja verkkopalvelut ostetaan Saamelaisalueen koulutuskeskuksen virtuaalikoulusta. Saamelaiskäräjät jatkaa keväällä 2018 tehtyä oppilaskartoitusta ja opetuksen piiriin pyritään saamaan mahdollisimman moni saamelaisoppilas valtakunnallisesti.

Saamen kielten ja saamenkielisen aineenopetuksen aineenopettajakoulutus

335. Opetus- ja kulttuuriministeriön erillisrahoituksella on käynnistetty syksyllä 2018 Oulun yliopistossa saamen kielten ja saamenkielisen aineenopetuksen kolmivuotinen aineenopettajakoulutus. Koulutus on suunnattu opettajakelpoisuuden tuottamiseksi sekä nyt opetustehtävissä epäpätevinä toimiville opettajille että uusille opiskelijoille. Kaikki kolme saamen kieltä on huomioitu koulutuksessa.

Saamenkielinen lastentarhanopettajakoulutus

336. Oulun yliopistossa on käynnistynyt vuonna 2016 saamenkielinen lastentarhanopettajakoulutus. Kaikki kolme saamen kieltä on huomioitu koulutuksessa. Saamelaisen varhaiskasvatuksen yksi merkittävimmistä haasteista on koulutetun saamenkielisen henkilökunnan puute, sillä noin puolet työntekijöistä on vailla muodollista pätevyyttä. Koulutuksen tavoitteena on vastata lastentarhanopettajapulaan ja samalla toimia yhtenä kieltä ja kulttuuria elvyttävänä toimenpiteenä.

337. Koulutuksessa kiinnitetään erityistä huomiota saamelaisen kasvatuksen ja perinteisen tiedon sekä kielen oppimisen pedagogisiin käytäntöihin ja menetelmiin. Koulutuksen käyneet valmistuvat kasvatustieteiden kandidaateiksi ja tutkintoon sisältyy lastentarhanopettajan kelpoisuus. Koulutus toteutetaan monimuotokoulutuksena hyödyntäen ilta- ja viikonloppuai-koja, kesälukukautta sekä verkko-opetusta ja lähitapaamisia Inarissa. Koulutuksen kesto on kahdesta kolmeen vuotta. Uuden vastaavan koulutuksen tarvetta arvioidaan nyt meneillään olevan koulutuksen loppuvaiheessa.

Saamenkielinen ammatillinen koulutus

338. Saamenkielisille järjestettävässä ammatillisessa koulutuksessa osa Opetushallituksen ohjeista ja määräyksistä käännetään kolmelle saamen kielelle: pohjoissaameksi, inarinsaameksi ja kolttasaameksi. Eurooppa viettää vuonna 2018 eurooppalaisen kulttuuriperinnön teemavuotta, johon Suomikin osallistuu. Opetushallitus on osaltaan tehnyt päätöksen viettää teemavuotta Saamen kulttuurin näkökulmasta. Kouluissa vietetään eri tapahtumia ja pidetään seminaareja, joita Opetushallitus on omalta osaltaan tukenut.

Saamenkielisen opetuksen järjestäminen

339. Vuoden 1999 alusta lähtien voimassa ollut rahoitus on mahdollistanut saamelaisope- tuksen vakiintumisen ja kehittämisen kotiseutualueen kunnissa niin, että saamen kielen ja saa- menkielisen opetuksen määrä on lisääntynyt huomattavasti vuodesta 2015 tähän päivään.

340. Saamelaisväestöä asuu Suomessa tällä hetkellä n. 240 kunnassa.

341. Valtiontalousarviosta myönnetään vuosittain valtionavustusta saamen kielen täydentä- vän opetuksen järjestämiseen kotiseutualueen ulkopuolella. Valtion talousarvioon vuodelle 2018 on opetus- ja kulttuuritoimen rahoituslainsäädäntö (OKRL) 45 § 2 mom. mukaisesti avus- tuksiin on esitetty saamenkielisten ja romanikielisten oppilaiden äidinkielen järjestämiseen 75 000 €.

342. Lapin aluehallintovirasto on myöntänyt sekä vuonna 2017 että 2018 noin 2,3 miljoonaa euroa valtionavustusta saamen kielen ja saamenkielisen opetuksen järjestämiseen saamelais- ten kotiseutualueella. Opetus ja siihen käytettävä tuntimäärä ovat tällä panostuksella lisään- tyneet jonkin verran aikaisempiin vuosiin verrattuna.

343. Myös valtion budjetista on vuonna 2018 myönnetty valtionavustusta saamenkielisen varhaiskasvatukseen toteuttamiseen 240 000 euroa. Rahoitus on vuonna 2018 puolta suurempi kuin edellisvuonna. Kotiseutualueen kunnissa tilannetta voidaan rahoituksen osalta pitää hy- vänä. Sen sijaan kotiseutualueen ulkopuolella, jossa merkittävä osa saamelaisista nykyisin asuu, ei ole vastaavaa mahdollisuutta opiskella saamen kieliä perusopetuksessa eikä lukiossa.

344. Saamenkielisen opetuksen suurin ongelma tällä hetkellä on, että päteviä opettajia on vaikea saada. Yleisimmin puhutun pohjoissaamen kielen osalta tilanne on muita saamen kieliä parempi.

345. Lapin aluehallintovirasto on täydennyskouluttanut alueen opettajia ottamaan huomioon moninaisuuden ja edistämään kulttuurien keskinäistä kunnioitusta oppilaitoksissa. Myös Lapin yliopisto on ottanut saamelaiskulttuurin huomioon sekä opettajien perus- että täydennyskoulutuksessa.

346. Saamelaisalueen koulutuskeskus on saanut luvan myös lukion oppimäärän ja lisäksi media-alan ammattitutkinnon opetukseen. Saamenkielisissä viestimissä on tarvetta ammattitaitoiselle työvoimalle.

347. Saamelaisalueen koulutuskeskuksen opetuskielet ovat edelleen suomi ja saame. Koulutuksen järjestäjä saa itse päättää, miten paljon se milläkin opetuskielellään järjestää koulutustarpeen mukaan järjestämislupansa mukaista ammatillista koulutusta.

348. Saamelaisalueen koulutuskeskuksella on velvollisuus järjestää tutkintoja ja koulutusta ensisijaisesti Lapin maakunnan osaamis- ja koulutustarpeeseen, mutta se saa lisäksi järjestää tutkintoja ja koulutusta Ahvenanmaan maakuntaa lukuun ottamatta myös muualla Suomessa. Saamelaisalueen koulutuskeskuksella on myös lupa työvoimapoliittiseen koulutukseen.

349. Ammatillisessa koulutuksessa seuraavat tutkinnot ja tutkintojen osaamisalat suoritetaan saamen kielillä: taideteollisuusalan perustutkinto (voimassa 1.8.2018 alkaen), saamen käsityökisällin ammattitutkinto, saamen käsityömestarin erikoisammattitutkinto, luonto- ja ympäristöalan perustutkinto, poronhoitaja ja porotalouden ammattitutkinto.

Ruotsin kielen osaamisen turvaaminen kansalliskielistrategian toimeenpanossa

350. Suomen hallitus päätti keväällä 2018, että 1.1.2020 alkaen ensimmäisen vieraan kielen (A1- kielen eli ruotsin kielen) opetus varhaistetaan alkamaan viimeistään perusopetuksen ensimmäisen vuosiluokan keväällä. Muutoksen myötä A1- kielen opetusta esitetään lisättäväksi yhteensä 2 vuosiviikkotunnilla vuosiluokilla 1-2.

Viestintä ja vuorovaikutus äidinkielellä ammatillisissa perustutkinnoissa

351. Uudistettuihin 1.8.2018 voimaan tulleisiin ammatillisten perustutkintojen yhteisiin tutkinnon osiin sisältyvä Viestintä ja vuorovaikutus äidinkielellä –osa⁵⁹ suoritetaan ja sitä opetetaan siten, että äidinkielenä on koulutuksen järjestäjän opetus- ja tutkintokielen mukaisesti suomen, ruotsin tai saamen kieli.

352. *Viestintä ja vuorovaikutus äidinkielellä* -osa-alue voidaan opiskelijan valinnan mukaan suorittaa ja sitä voidaan opettaa myös opiskelijan toisena kielenä olevalla suomen tai ruotsin kielellä, romanikielellä, viittomakielellä tai muulla opiskelijan äidinkielellä, mikäli koulutuksen järjestäjä tarjoaa tämän mahdollisuuden. Tutkinnon perusteet mahdollistavat saamen kielen opiskelun myös valinnaisina tutkinnon osina tai valinnaisina yhteisten tutkinnon osien osa-alueina. Näin voidaan edelleen vahvistaa saamen kielen osaamista saamelaisten kotiseutualueella, jos opiskelija niin haluaa ja koulutuksen järjestäjä tätä mahdollisuutta hyödyntää.

Ruotsinkielinen opetus ammattikoulutuksessa

353. Vuonna 2009 ruotsinkielinen opetus ammattikoulutuksessa katsottiin kielilainsäädännön soveltamista koskevan hallituksen kertomuksen mukaan riittämättömäksi. Vuonna 2017 opetus- ja kulttuuriministeriö ja opetushallitus käynnistivät kampanjan, jonka tarkoituksena

⁵⁹ OKM/128/050/2018 2 (14)

on parantaa oppilaiden motivaatiota oppia ruotsia. Kampanjassa tiedotetaan ruotsin kielen osaamisen hyödyllisyydestä työmarkkinoilla.

354. Kampanjaa jatkettiin vuonna 2018. Tuolloin pyrittiin löytämään uusia keinoja ruotsin kielen opiskelumotivaation lisäämiseksi. Yleisenä suuntauksena saatujen tietojen valossa näyttää olevan, että kiinnostus ruotsin kieltä kohtaan on kasvanut. Opetus- ja kulttuuriministeriö pitää asetettua tavoitetta tärkeänä ja pyrkii edelleen toimimaan ruotsin kielen opiskelumotivaation vahvistamiseksi.

355. Ammatillinen koulutus perustuu osaamisperusteisuuteen, mikä merkitsee että oppituntien sijaan tarkastellaan yksilön osaamista karttumista. Jos opiskelija on saavuttanut kansalliset tutkinnon perusteisiin perustuvat osaamisvaatimukset mm. ruotsin kielen osaamisen osalta, hän voi näyttää osaamisensa näytöissä. Tarvittaessa opiskelija hankkii lisää osaamista saavuttaakseen tutkinnon perusteiden edellyttämän osaamisen.

356. Ammatillisen perustutkinnon yhteisiä tutkinnonosia, viestintä- ja vuorovaikutus toinen kotimainen -osa-alue on uudistettu siten, että kaikki perustutkinnon opiskelijat kykenevät käyttämään toista kotimaista kieltä työtehtävissään ja työhön liittyvissä vuorovaikutustilanteissa.

Ruotsin kielen säädöskääntämisen koulutus

357. Opetus- ja kulttuuriministeriö on kohdistanut Helsingin yliopistolle rahoituksen ruotsin kielen säädöskääntämisen koulutukseen, jotta voidaan välttää eläköitymisestä aiheutuva pula ruotsin kielen säädöskääntäjistä.

15 ARTIKLA

Sopimuspuolet luovat tarpeelliset olosuhteet kansallisiin vähemmistöihin kuuluvien henkilöiden tehokkaalle osallistumiselle kulttuuri-, yhteiskunta- ja talouselämään sekä erityisesti heitä koskeviin julkisiin asioihin.

Suositus – mahdollisuus osallistua julkiseen elämään ja työllistyä julkishallinnon palvelukseen

Tehostetaan kansallisiin vähemmistöihin kuuluvien mahdollisuuksia osallistua julkiseen elämään ja työllistyä julkishallinnon palvelukseen, erityisesti lainvalvontaan ja oikeuslaitokseen keskus- ja paikallistasolla, jotta viestittäisiin selvästi suomalaisen yhteiskunnan arvostavan moninaisuutta; pyritään poistamaan työmarkkinoilta kansallisiin vähemmistöihin kuuluvien, kuten venäläisten, syrjintä

Syrjinnän valvonta työelämässä

358. Vuoden 2015 alussa voimaan tulleen yhdenvertaisuuslain (1325/2014) myötä syrjinnän valvontaa työelämässä uudistettiin eräiltä osin. Työsuojeluviranomaisen yksittäistapauksellista valvontaa täydennettiin säätämällä yhdenvertaisuusvaltuutetun tehtäväksi edistää sovintoa työelämän yksittäistapauksissa ja avustaa työelämässä syrjinnän uhriksi joutuneita.

359. Työsuojeluviranomaiselle säädettiin velvollisuus tiedottaa syrjintävalituksen tehneelle henkilölle yhdenvertaisuusvaltuutetun tehtävästä avustaa syrjinnän uhriksi joutuneita. Työsuojeluviranomaiselle säädettiin myös oikeus pyytää yhdenvertaisuusvaltuutetulta tai yhdenvertaisuus- ja tasa-arvolautakunnalta lausunto yhdenvertaisuuslain tulkinnasta ja soveltamisesta. Työsuojeluviranomaisen laajennetut hallinnolliset toimivaltuudet eivät estä sitä teke-

mästä myös ilmoitusta epäilystä työsyrintärikoksesta (RL 47:3§) tai kiskonnantapaisesta työsyrynnästä (RL 47:3a§) poliisille esitutkinta varten. Asia voi siten edetä samanaikaisesti sekä työsuojeluviranomaisen hallinnollisissa prosessissa että rikosprosessissa.

360. Työsuojeluvalvonnan ohjeessa syrjinnän valvonnasta esitetään, miten yhdenvertaisuuslakia valvotaan asiakkaan aloitteesta tai viranomaisaloitteisen työpaikkatarkastuksen yhteydessä. Valvontaohjeessa myös kuvataan työsuojeluviranomaisen yhteistyötä yhdenvertaisuusvaltuutetun ja tasa-arvovaltuutetun kanssa. Yhteydenottoa työsuojeluviranomaiseen on helpotettu perustamalla valtakunnallinen puhelinneuvontapalvelu vuonna 2016. Työsuojelun vastuualueilla tuli kirjallisesti 21 asiakkaan kokemaa syrjintätapausta, joissa oli viittaus alkuperään, kansalaisuuteen tai kieleen.

361. Jos asiakkaan toimittamien tietojen perusteella epäillään, että työnantaja on toiminut yhdenvertaisuuslain vastaisesti, tarkastaja ryhtyy valvontatoimenpiteisiin. Vuonna 2017 on 4 asiakasaloitteisessa tarkastuksessa – jotka ovat olleet yleensä asiakirjaperusteisia - katsottu työnantajan toimineen syrjintäkiellon vastaisesti, ja työnantajalle on annettu toimintaohje tai kehotus syrjintäkiellon noudattamisesta, kun kyseessä oli alkuperä, kansalaisuus tai kieli. Toimintaohjeita (64) ja kehotuksia (11) syrjinnän kiellosta annettiin lisäksi myös viranomaisaloitteisessa valvonnassa yhteensä 75 tarkastuksessa.

362. Työsuojeluviranomaiselle on säädetty laissa ilmoitusvelvollisuus poliisille, jos valvonnan perusteella syntyy todennäköisiä perusteita epäillä työsyrintärikosta. Vuoden 2017 aikana tehtiin viranomaisaloitteisessa valvonnassa 10 esitutkintailmoitusta poliisille, joissa oli ollut todennäköisiä perusteita epäillä, että rikoslain 47 luvun 3 §:n työsyrintärikoksen tunnusmerkistö täyttyisi, kun kyse oli alkuperästä, kansalaisuudesta tai kielestä. Vuonna 2017 ei ollut yhtään vastaavaa asiakasaloitteista tapausta.

Venäjän kansalaiset ja venäjänkieliset Suomen työmarkkinoilla

363. Suomessa asuu runsaasti Venäjän kansalaisia, ja venäjänkielisiä työskentelee Suomen työmarkkinoilla varsin paljon. Työmarkkinoilla voi esiintyä syrjintää mm. kansalaisuuden, kielien tai etnisen alkuperän mukaan, mutta tällainen liittyy hallituksen käsityksen mukaan pääsääntöisesti yksittäistapauksiin eikä järjestelmällisesti nimenomaan venäläisiin. Syrjintätapauksia ei ole ollut niin poikkeuksellisen paljon, myös suhteutettuna ryhmän kokoon, että erityisesti venäläiset tai pelkästään venäläiset voitaisiin nostaa esille esimerkkinä kansallisen vähemmistön syrjinnästä.

364. Vuonna 2013 perustettu Cultura-säätiö, jonka tarkoituksena on tukea venäjänkielisen väestön identiteettiä ja kotoutumista sekä lisätä vuorovaikutusta eri väestöryhmien välillä Suomessa, julkaisi helmikuussa 2018 tutkimuksen Suomen venäjänkieliset: tässä ja nyt⁶⁰. Tutkimuksen mukaan Suomen venäjänkieliset ovat suuri mutta näkymätön ryhmä. Suomessa asuvat venäjänkieliset kokevat syrjintää, mutta kokevat toisaalta elämänsä hyväksi. Venäjänkielisten syrjintäkokemukset ovat kohtalaisen yleisiä: noin neljä kymmenestä on kertonut kokeensa syrjintää. Syrjintään koetaan muun muassa työnhaussa.

⁶⁰ https://culturas.fi/wp-content/uploads/2018/05/Suomen_venajankieliset_tassa_ja_nyt_A4_WEB_002.pdf

Julkiset työvoimapalvelut

365. Laki julkisesta työvoimapalvelusta (1295/2002) säätelee julkista työvoimapalvelua. Työvoimapalvelut ovat TE-toimistojen henkilöasiakkaille, yrityksille ja yhteisöille tarjoamia TE-palveluja, joilla edistetään työmarkkinoiden toimivuutta turvaamalla osaavan työvoiman saatavuutta, työnhakijoiden työllistymistä sekä kansalaisten työllistymiskyvyn kehittymistä.

366. Sivustolla www.te-palvelut.fi annetaan tietoa suomeksi ja ruotsiksi työnhakijoille ja työnantajille. Sivustolla on tietoa myös saameksi. Työnhakijoille on tietoa työsuhteasioista ja linkki Suomen koko työlainsäädäntöön työ- ja elinkeinoministeriön verkkosivuilla. Lisäksi todetaan, että työsuhteen ongelmatilanteissa voi ottaa yhteyttä työsuojeluviranomaisiin, ja annetaan tähän linkki. Ongelmatilanteet voivat käytännössä koskea esimerkiksi syrjintää.

367. Työnantajaa ohjeistetaan kohdassa työnhakijoiden yhdenvertaisesta kohtelusta seuraavasti: *”Työpaikkailmoituksessa tulee huomioida, että syrjintä on kielletty työhönotossa iän, etnisen tai kansallisen alkuperän, kansalaisuuden, kielen (yhdenvertaisuuslaki 1325/2014) tai sukupuolen perusteella (tasa-arvolaki 1986/609).”* Työpaikkailmoituksen vastaanottamisesta kieltäytymisestä ja ilmoituksen poistamisesta on säädetty laissa julkisesta työvoima- ja yritys-palvelusta (3 luku 3 §) ja tämän perusteella annetussa ohjeessa⁶¹.

Etnisten suhteiden neuvottelukunta

368. Neuvoo-antava komitea kehottaa toistamiseen Suomea koskevassa neljännessä raportissaan (kappale 97) viranomaisia huolehtimaan siitä, että kuulemismenettelyjen nykyisten osapuolten (mm. ETNO ja kieliasian neuvottelukunta) kokoonpanoa tarkistettaisiin, jotta kaikki vähemmistöt, erityisesti venäjän-, karjalan- ja vironkieliset, olisivat edustettuina. Näin voitaisiin varmistaa tehokas ja osallistava viestintä-, kuulemis- ja vaikuttamiskanava päätöksentekoprosessin yhteydessä.

369. Valtioneuvoston asetuksen etnisten suhteiden neuvottelukunnasta (771/2015) mukaan neuvottelukunnassa on puheenjohtaja ja vähintään kaksi ja enintään kolme varapuheenjohtajaa sekä korkeintaan 34 muuta jäsentä ja heillä henkilökohtaiset varajäsenet. Neuvottelukunnan jäsenistä vähintään kymmenen tulee edustaa maahanmuuttajia tai etnisiä vähemmistöjä. Valtioneuvosto on asettanut etnisten suhteiden neuvottelukunnan seuraavaksi nelivuotiskaudeksi ajalle 11.2.2016 - 10.2.2020. Neuvottelukunta toimii oikeusministeriön yhteydessä. Nykyinen kokoonpano tarjoaa vaikutusmahdollisuuksia muun muassa venäjän- ja vironkielisille vähemmistöille, juutalaisyhteisölle ja tataareille.

370. Valtakunnallisen neuvottelukunnan lisäksi toimii seitsemän alueellista etnisten suhteiden neuvottelukuntaa

Kieliasian neuvottelukunta

371. Kieliasian neuvottelukunta on oikeusministeriön yhteydessä toimiva ja ministeriötä avustava, yhteiskunnan eri sektoreita edustava asiantuntijaelin, jonka tehtävänä on kielellisten oikeuksien edistäminen. Neuvottelukunnan tehtävistä ja kokoonpanosta säädetään kielilain täytäntöönpanosta annetussa valtioneuvoston asetuksessa (433/2004). Valtioneuvosto asettaa neuvottelukunnan neljäksi vuodeksi kerrallaan. Nykyisen neuvottelukunnan toimikausi on 1.4.2016–31.3.2020. Toimikautensa aikana neuvottelukunta mm. järjestää kerran vuodessa kieliasian neuvottelupäivän, jonka tarkoituksena on mahdollistaa valtioneuvoston ja kieliryhmien välinen avoin dialogi kieliasioista. Neuvottelukunnan pysyviin asiantuntijoihin

⁶¹ TEM/871/00.03.05.02/2015

kuuluu Saamelaiskäräjien edustaja. Vuosittain järjestettävään kieliasiain neuvottelupäivään kutsutaan eri kieliryhmien, mm. karjalan kielen edustajia. Venäjän, viron ja muita vieraita kieliä edustaa neuvottelupäivässä Etnisten suhteiden neuvottelukunta (ETNO).

Kansalaisaloitelain uudistaminen

372. Vuoden 2012 maaliskuussa voimaan astuneen perustuslain muutoksen myötä Suomen perustuslakiin tuli neuvoa-antavan kansanäänestyksen rinnalle toinen kansalaisten suoran osallistumisen valtiollisella tasolla mahdollistava instituutio, kansalaisaloite. Kansalaisaloitteesta säädetään perustuslain 53 §:ssä ja kansalaisaloiteissa (12/2012). Valtakunnan tason kansalaisaloite on osoittautunut erityisen suosituksi ja laajasti käytetyksi osallistumiskanavaksi.

373. Kansalaisaloitteen vireillepanijana voi toimia yksi tai useampi äänioikeutettu Suomen kansalainen. Vireillepanijan on nimettävä vähintään yksi edustaja ja yksi varaedustaja hoitamaan aloitteeseen liittyviä käytännön toimia. Kansalaisaloite voi sisältää joko lakiehdotuksen tai ehdotuksen lainvalmisteluun ryhtymisestä. Aloite voi koskea myös voimassa olevan lain muuttamista tai kumoamista. Kansalaisaloitetta tukevat allekirjoitukset eli kannatusilmoitukset on kerättävä kuuden kuukauden kuluessa. Ne voidaan kerätä paperilla, sähköisissä verkkopalveluissa tai molempia tapoja käyttäen. Keräyksen päätyttyä aloitteen edustaja toimittaa kannatusilmoitukset Väestörekisterikeskukselle, joka tarkastaa niiden oikeellisuuden ja kelpoisuuden sekä vahvistaa hyväksytyjen kannatusilmoitusten määrän. Jos Väestörekisterikeskus vahvistaa kerättyjen kannatusilmoitusten määräksi vähintään 50 000, voidaan kansalaisaloite toimittaa eduskunnan käsiteltäväksi. Eduskunnalla on velvoite ottaa kansalaisaloite käsiteltäväksi, mutta aloitteen hyväksyminen samoin kuin mahdolliset muutokset aloitteeseen jäävät eduskunnan harkittavaksi.

374. Hallituksen esityksessä (HE 251/2018 vp) ehdotetaan muutettavaksi kansalaisaloitelaikia. Kansalaisaloitemenettelyä on tarkoitus sujuvoittaa ja selkiyttää muun muassa aloitteen vireillepanoprosessin ja kannatusilmoitusten julkisuuden osalta pienillä teknisillä muutoksilla. Esitys pohjautuu oikeusministeriössä laadittuun Arviomuistioon kansalaisaloitemenettelyn toiminnasta 2012–2017.

Demokratiapoliittinen toimintaohjelma 2017-2019

375. Vuoden 2015 eduskuntavaaleissa korkeasti koulutettujen ehdokkaiden osuus kasvoi entisestään ja vastaavasti nuorimmat ikäluokat ja etniset vähemmistöt olivat aliedustettuina sekä ehdokkaissa että valituissa.

376. Valtioneuvoston periaatepäätöksenä 16.2.2017 hyväksytyn demokratiapoliittisen toimintaohjelman⁶² vuosille 2017–2019 hankkeiden tavoitteena on edistää äänestysaktiivisuuden nousua sekä äänioikeuden yhdenvertaista käyttämistä, erityisenä fokuksena vähemmän osallistuvat ryhmät.

⁶² http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/79279/07_17_demokratiapol_FI_final.pdf?sequence=1&isAllowed=y

16 ARTIKLA

Sopimuspuolet pidättyvät toimenpiteistä, jotka muuttavat väestörakennetta kansallisiin vähemmistöihin kuuluvien henkilöiden asuttamilla alueilla ja joiden tarkoituksena on rajoittaa tähän puiteyleissopimukseen sisältyvistä periaatteista johtuvia oikeuksia ja vapauksia.

Kielelliset oikeudet sosiaali- ja terveyspalvelujen palvelurakanteen uudistuksessa

377. Neuvoo-antava komitea kehottaa Suomea koskevassa neljännessä raportissaan (kapale 107) viranomaisia varmistamaan, että valmisteilla oleva sosiaali- ja terveydenhuollon palvelurakanteen uudistus – kuten muutkin uudistukset – on osallistava prosessi, jossa otetaan huomioon todellinen kielellinen monimuotoisuus ja noudatetaan vähemmistöjen kielellisiä oikeuksia.

378. Suomessa toteutetaan julkisten sosiaali- ja terveyspalvelujen uudistus, ns. sote-uudistus. Sen tarkoituksena on koota nyt lähes 200 organisaation vastuulla oleva sosiaali- ja terveyspalvelujen järjestäminen 18 maakunnan tehtäväksi. Uudistuksen toteuduttua Suomen julkinen hallinto järjestetään kolmella tasolla, jotka ovat valtio, maakunta ja kunta. Sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämisestä vastaavat tällöin maakunnat. Uudistuksen tavoitteena on turvata yhdenvertaiset, asiakaslähtöiset ja laadukkaat sosiaali- ja terveyspalvelut koko maassa. Järjestämisvastuun siirtäminen 18 maakunnalle varmistaa sen, että palvelujen toteuttamista pystytään johtamaan paremmin alueellisesti tasapainoisena kokonaisuutena ja että palveluista vastuussa olevalla taholla riittävä kyky ja taloudelliset edellytykset huolehtia asiakkaiden tarpeisiin vastaavien riittävien sosiaali- ja terveyspalvelujen saatavuudesta.

379. Uudistuksessa muodostetaan viisi alueellista maakuntien yhteistyöaluetta sosiaali- ja terveydenhuoltoon. Yhteistyöalueeseen kuuluvien maakuntien olisi tehtävä yhteistyösopimus sosiaali- ja terveydenhuollon alueelliseksi yhteensovittamiseksi. Sopimuksessa olisi sovittava toimenpiteet myös kielellisten oikeuksien varmistamiseksi. Valtioneuvosto vahvistaa joka neljäs vuosi lainsäädäntöä täydentävät strategiset tavoitteet sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämiseksi. Tavoitteissa on määriteltävä myös tavoitteet kielellisten oikeuksien turvaamiseksi

380. Uudistuksen toteuttamiseksi tarvittavat lakiesitykset ovat parhaillaan eduskunnan käsiteltävänä (HE 15/2017 vp ja HE 16/2018 vp). Uudistuksen on tarkoitus tulla voimaan 1.1.2021 alkaen.

381. Sote-uudistuksen yhteydessä pyritään myös turvaamaan kielelliset oikeudet palveluissa. Kielellisistä oikeuksista säädettäisiin nykyisen kielilainsäädännön lisäksi eduskunnan käsiteltävänä olevissa laissa sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämiseksi sekä laissa sosiaali- ja terveydenhuollon asiakkaan valinnanvapaudesta.

382. Uudistuksessa lähdetään siitä, että asiakkaiden nykyiset kielelliset oikeudet turvataan. Samalla järjestämisvastuun siirtäminen 18 maakunnalle voi parantaa joillakin alueilla asuvien kielellisiä oikeuksia. 18 maakunnalla olisi nykyistä lähes 200 tahoja paremmat edellytykset varmistaa kielellisten oikeuksien toteutuminen.

383. Sote-uudistuksen toteutuessa sosiaali- ja terveydenhuollon palvelut järjestetään molemmilla kansalliskielillä eli sekä suomeksi että ruotsiksi silloin, kun maakunta koostuu erikielisistä tai kaksikielisistä kunnista. Jos kaikki maakuntaan kuuluvat kunnat ovat yksikielisiä, järjestetään palvelut ja niihin liittyvä hallintoalueen kuntien kielellä. Ehdotetuista maakunnista viidestä maakunnasta tulee kaksikielinen ja Pohjanmaata lukuun ottamatta muissa ruotsi on vähemmistökielenä. Vähemmistökielisten asiakkaiden kielelliset oikeudet paranisivat erityisesti silloin kun yksikielinen kunta kuuluu kaksikieliseen maakuntaan, koska kaksikielisen maakunnan on järjestettävä palvelut suomeksi ja ruotsiksi.

384. Vähemmistökielen asemaa on myös tarkoitettu vahvistaa siten, että säädettävän maakuntalain mukaan kaksikielisessä maakunnassa maakuntahallituksen olisi asetettava vähemmistökielen vaikuttamistoimielin. Toimielimen jäseniksi valittaisiin maakunnan vähemmistökielisiä asukkaita edustavia henkilöitä. Vaikuttamistoimielimen tehtävänä olisi selvittää, arvioida ja määrittää maakunnan kielellisen vähemmistön palvelujen tarvetta sekä seurata ja kehittää näiden palvelujen saatavuutta ja laatua.

Saamenkieliset sosiaali- ja terveystalvet sosiaali- ja terveystalvelujen palvelurakenteen uudistuksessa

385. Sote-uudistuksessa saamenkielisten oikeus käyttää saamen kieltä sosiaali- ja terveydenhuollossa säilyy kotiseutualueen kunnissa. Lisäksi saamenkielisillä olisi oikeus käyttää saamea niissä palveluissa, joita tuotetaan Lapin maakunnassa mutta kotiseutualueen ulkopuolella. Tällaisia ovat esimerkiksi erikoissairaanhoidon palvelut. Erikoissairaanhoidon palvelut tuotetaan valtaosaltaan Lapin keskussairaalassa Rovaniemellä ja Länsi-Pohjan keskussairaalassa Kemissä. Maakunnalla ei kuitenkaan olisi lainsäädäntöön perustuvaa velvollisuutta järjestää palveluja saamen kielellä, vaan saamenkielinen tulkkaus täyttäisi jatkossakin lainsäädännön vaatimukset. Uudistuksen myötä oikeus käyttää saamen kieltä laajenee koskemaan myös Länsi-Pohjan keskussairaala.

386. Maakunnassa, johon kuuluu saamelaiden kotiseutualueeseen kuuluva kunta, olisi maakuntahallituksen asetettava saamenkielen vaikuttamistoimielin. Saamenkielen vaikuttamistoimielimen jäseneksi valittaisiin saamenkielisiä asukkaita edustavia henkilöitä. Osa jäsenistä nimettäisiin Saamelaiskäräjien esittämistä henkilöistä. Saamenkielen vaikuttamistoimielimen tehtävät olisivat vastaavat kuin edellä todettujen vähemmistökielen toimielinten tehtävät.

Sosiaali- ja terveystalvelujen uudistuksen valinnanvapauskokeilujen yhdenvertaisuusvaikutuksia

387. Oikeusministeriön syrjinnän seurantajärjestelmä ja sosiaali- ja terveysministeriö ovat yhteistyössä selvittäneet sote-uudistuksen valinnanvapauskokeilujen yhdenvertaisuusvaikutuksia. Erityisesti yhdenvertaisuutta on tarkasteltu kielellisen saavutettavuuden näkökulmasta. Selvitys julkistettiin syyskuussa 2018. Selvityksessä annetaan suosituksia sosiaali- ja terveydenhuollon toimijoille kielellisen saatavuuden ja yhdenvertaisuuden turvaamiseksi sote-palveluissa.⁶³

Kansalliskielistrategian toimintasuunnitelman toimenpiteet kielellisten oikeuksien edistämiseksi sosiaali- ja terveydenhuollossa

388. Kansalliskielistrategian toimintasuunnitelma sisältää toimenpiteitä mm. kielellisten oikeuksien edistämiseksi sosiaali- ja terveydenhuollossa. Toimenpiteen perusteella lisätään tietoisuutta kielellisistä oikeuksista sekä niiden merkityksestä sosiaali- ja terveydenhuollossa. Kohderyhmänä on sekä sosiaali- ja terveydenhuollon henkilökunta että potilaat. Tätä tarkoitusta varten tuotetaan kohderyhmille materiaalia kielellisistä oikeuksista ja valitaan sopivat kanavat kohderyhmien saavuttamiseksi. Toimenpidettä varten on laadittu aineistoa kielellisistä oikeuksista, joka lähetetään sosiaali- ja terveystalveluiden järjestäjille.

⁶³ Linkki selvitykseen, jossa englanninkielinen tiivistelmä: <http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/161064>

389. Kansalliskielistrategian toimintasuunnitelma sisältää myös toimenpiteen sosiaali- ja terveydenhuollon uudistuksen kielivaikutusten arvioinnista. Sen mukaan sosiaali- ja terveydenhuollon uudistuksesta sekä ehdotetusta maakuntalaista tehdään kielellisten vaikutusten arviointi.

17 ARTIKLA

1. Sopimuspuolet sitoutuvat olemaan puuttumatta kansallisiin vähemmistöihin kuuluvien henkilöiden oikeuteen solmia ja ylläpitää vapaita ja rauhanomaisia yhteyksiä yli rajojen toisissa valtioissa laillisesti oleskeleviin henkilöihin, varsinkin henkilöihin, joiden kanssa heillä on sama etninen, sivistyksellinen, kielellinen tai uskonnollinen identiteetti tai yhteinen kulttuuriperintö.

2. Sopimuspuolet sitoutuvat olemaan puuttumatta kansallisiin vähemmistöihin kuuluvien henkilöiden oikeuteen osallistua kansalaisjärjestöjen toimintaan sekä kansallisella että kansainvälisellä tasolla.

390. Artiklan osalta ei ole uutta raportoitavaa.

18 ARTIKLA

1. Sopimuspuolet pyrkivät tarvittaessa tekemään kahden- ja monenvälisiä sopimuksia toisten valtioiden, varsinkin naapurivaltioiden kanssa varmistaakseen asianomaisiin kansallisiin vähemmistöihin kuuluvien henkilöiden suojelun.

2. Sopimuspuolet ryhtyvät tarpeen mukaan toimenpiteisiin rohkaistakseen yhteistyötä yli rajojen.

Pohjoismainen saamelaisopimus

391. Suomea koskevassa neljännessä raportissaan (kappale 109) neuvoa-antava komitea kannusti Suomen viranomaisia jatkamaan työtään pohjoismaista saamelaisopimusta koskevien neuvottelujen saattamiseksi päätökseen, jotta saamelaisväestön oikeudet alkuperäiskansana saisivat paremman suojan aluetasolla.

392. Pohjoismaista saamelaisopimusta neuvoteltiin viiden vuoden ajan Norjan, Ruotsin ja Suomen hallitusten sekä kolmen valtion Saamelaiskäräjien välillä. Neuvottelutulos saavutettiin joulukuussa 2016 ja valtioiden neuvotteluvaltuuskuntien puheenjohtajat parafoivat sopimustekstin 13.1.2017.

393. Sopimuksen tarkoituksena on vahvistaa saamelaisten oikeuksia siten, että saamelaiset voivat säilyttää, harjoittaa ja kehittää kulttuuriaan, kieliään ja yhteiskuntaelämänsä niin, että valtionrajat häiritsevät tätä mahdollisimman vähän. Sopimus turvaa alkuperäiskansa saamelaisten perustuslaillisen oikeuden oman kielen ja kulttuurin ylläpitämiseen ja kehittämiseen.

394. Sopimuksen allekirjoittamista koskevassa artiklassa todetaan, että sopimus annetaan ennen sen allekirjoittamista kaikkien kolmen maan Saamelaiskäräjien hyväksyttäväksi.

395. Oikeusministeriön antoi 15.2.2017 päivätyllä kirjeellä sopimuksen sen 42 artiklan mukaisesti Suomen saamelaiskäräjien hyväksyttäväksi. Suomen, Ruotsin ja Norjan Saamelaiskäräjät päättivät yhdessä saamelaisten parlamentaarisessa neuvostossa 7.12.2017, että hallituksille tehdään esitys neuvotella pohjoismaista saamelaisopimusta uudelleen.

396. Kesäkuussa 2018 saamelainen parlamentaarinen neuvosto teki kolmelle hallitukselle ehdotuksen sopimustekstin muuttamisesta tietyiltä osin. Valtiot eivät ole vielä vastanneet Saamelaiskäräjien ehdotukseen.

19 ARTIKLA

Sopimuspuolet sitoutuvat kunnioittamaan ja toteuttamaan tähän puiteyleissopimukseen sisältyviä periaatteita tekemällä vain sellaisia välttämättömiä rajoituksia tai poikkeuksia, joista määrätään kansainvälisissä oikeudellisissa asiakirjoissa, erityisesti yleissopimuksessa ihmisoikeuksien ja perusvapauksien suojaamiseksi, sikäli kuin niillä on merkitystä mainituista periaatteista johtuville oikeuksille ja vapauksille.

397. Artiklan osalta ei ole raportoitavaa.

===

LIITTEET

- Kansallinen perus- ja ihmisoikeustoimintaohjelma 2017-2018
- Hallituksen kertomus kielilainsäädännön soveltamisesta 2017